

Радянські Конституції.

1. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (1919 р.)	1
2. Основний Закон (Конституція) Союзу Радянських Соціалістичних Республік (1924 р.)	5
3. Конституція Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки (1925 р.).....	15
4. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (1929 р.)	21
5. Постанова VII з'їзду Рад СРСР «Про внесення деяких змін до Конституції Союзу РСР» (1935 р.).....	30
6. Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік (1936 р.)	31
7. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки (1937 р.).....	43
8. Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік (1977 р.)	56
9. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки (1978 р.)	87

Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (березень 1919 р.)

І. ОСНОВНІ ПОСТАНОВИ

1. Українська Соціалістична Радянська Республіка є організація диктатури працюючих і експлуатуємих мас пролетаріату і біднішого селянства для перемоги над їх віковими гнобителями й експлуататорами капіталістами й поміщиками.

2. Завданням цієї диктатури є здійснення переходу від буржуазного ладу до соціалізму, шляхом проведення соціалістичних реформ і систематичного подавлення всіх контрреволюційних намірів з боку заможних клас. Після здійснення цих завдань диктатура зникне, а слідом за нею, по остаточнім оформленню майбутнього комуністичного ладу, зникне й держава, уступивши місце вільним формам суспільного життя, збудованого на основах організації загальної праці на загальну користь і братерську солідарність людей.

3. В цілях здійснення свого основного завдання Українська Соціалістична Радянська Республіка:

а) провадить в життя заходи, що безпосередньо направлені до знищення існуючого економічного устрою і виявляються в скасуванні приватної власності на землю і на всі інші засоби виробництва;

б) в області будівництва державного життя закріплює владу за робітничою класою, усталюючи в здійсненню державної влади виключно для працюючих мас і цілком усуваючи пануючі класи від такої участі;

в) утворює для працюючих мас можливість користуватися правами (свободою живого і друкованого слова, зборів і спілок), позбавляючи цих прав пануючі класи і спільні з ними по своїй політичній позиції громадські групи;

г) організує озброєну оборону здобутків соціалістичної революції притягненням до цієї оборони всіх трудових елементів країни.

4. Пориваючи рішучо з минулим, намагаючись знищити, разом з поділом загалу на класи, а також і національний гніт і національну ворожнечу. Українська Соціалістична Радянська Республіка заявляє свій твердий намір увійти в склад єдиної Соціалістичної Радянської Республіки, як тільки утворяться умовини для її збудови. Разом з тим Українська Соціалістична Радянська Республіка заявляє про свою повну солідарність з нині існуючими вже Радянськими Республіками і про свій намір вступити з ними в тісніше політичне об'єднання для спільної боротьби за перемогу світової комуністичної революції, в тісніше співробітництво в області комуністичного будівництва, можливого лише в міжнародньому масштабі.

5. Влада працюючих мас на території Української Соціалістичної Радянської Республіки здійснюється через Ради Робітничих, Селянських та Червоноармійських депутатів та інші органи влади по означенню Рад.

II. КОНСТРУКЦІЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

A. ОРГАНІЗАЦІЯ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ВЛАДИ

6. До відому Центральної Радянської Влади на Україні належать:

- 1) Всі питання загальнодержавного значення, а зокрема:
  - а) затвердження, зміна і доповнення Конституції;
  - б) установлення і зміна державних меж Республіки;
  - в) зносини з чужоземними державами, зокрема і оголошення війни й усталення згоди;
  - г) усталення основ організації збройних сил;
  - д) загальне керівництво внутрішньою політикою;
  - е) цивільне, карне і процесове законодавство;
  - ж) усталення основ соціалістичного будівництва в області народного господарства;
  - з) керування грошовою системою і організація фінансового господарства Республіки;
  - і) державна контроля над діяльністю Радянської влади, зокрема над правильністю, закономірністю і доцільністю грошових витрат.

2) Всі питання, що не мають загальнодержавного значення і які будуть взяті на розгляд органами Центральної Радянської влади.

7. Центральна Радянська влада має свої органи, а саме:

- 1) Всеукраїнський з'їзд Рад Робітничих, Селянських та Червоноармійських депутатів;
- 2) Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет Рад;
- 3) Раду Народніх Комісарів.

8. З'їзд скликається В.Ц.В.К. не менш як два рази на рік, а по постанові В.Ц.В.К. може скликатися і частіш.

9. Лад виборів до з'їзду Рад установлюється В.Ц.В.К.Р.

10. З'їзд Рад є вищою Владою Української Соціалістичної Республіки. В протязі між двома з'їздами такою владою є В.Ц.В.К.Р. З числа питань, зазначених в ст. 6, виключному віданню з'їзду належить питання, зазначене в п. а), а також з застереженням, зазначеним в ст. 13. питання про оголошення війни та установлення згоди.

11. В.Ц.В.К. і з'їзд дають загальний напрямок діяльності Робітничо-Селянського уряду і всіх органів Радянської влади в країні, зокрема виключному віданню В.Ц.В.К.Р, належать: вибори і звільнення Народніх Комісарів і Голови Ради Народніх Комісарів, розклад державних прибутків і зборів між центральною і місцевою владою, а також розв'язування питань, зазначених в ст. 19 Конституції. Питання, зазначені в пп. а), б), в) (п. 2), г), д), ж), а також річного бюджету розв'язуються як владою з'їзду, так і В.Ц.В.К.Р.

12. В.Ц.В.К.Р. відповідає перед Всеукраїнським З'їздом Рад і обирається останнім в кількості по призначенню з'їзду на реченець до слідуючого з'їзду. Рада Народніх Комісарів відповідає перед Всеукраїнським З'їздом Рад і перед В.Ц.В.К.Р.

Увага: На місце вибувчих членів В.Ц.В.К. заступники призначаються постановою Ц.В.К. Всі інші питання, щодо законодавства і загального керування в країні, розв'язується також В.Ц.В.К. з поясненням, вказаним в ст. 16.

Увага: Питання про оголошення війни та заключення згоди розв'язується В.Ц.В.К.Р. на випадок негайности при неможливості скликати з'їзд в належний час.

14*. Завідування окремими галузями керування країною накладається на окремі відділи В.Ц.В.К.Р., Народні Комісаріати на чолі з Завідуючими, обраними В.Ц.В.К.Р. Кількість, межі відання відділів і їх внутрішня організація усталюється В.Ц.В.К.

15. Рада Народніх Комісарів складається з Голови і Народніх Комісарів, у число котрих входять:

а) всі Керівники окремими відділами В.Ц.В.К.Р. (ст. 14);

б) інші особи, що обіраються окремо В.Ц.В.К.Р. з його розсуду.

Члени Ради Н. К. кожного року можуть звільнитись владою В.Ц.В.К.

16. Рада Народніх Комісарів має право брати на свій розгляд питання і справи, що стосуються до законодавства і загального керування країною, але має право вирішати своєю владою ті чи інші питання, або справи лише з загальним, або спеціальним уповноваженням В.Ц.В.К., а коли нема такого уповноваження, постанови Р.Н.К., даються на затвердження В.Ц.В.К.Р.

Увага: Питання, зазначені в ст.ст. 18 або 11, можуть бути переданими Ц.В.К. на остаточне розв'язання Р.Н.К.

17. Стан Народнього Комісару належить виключно членам Р.Н.К. У.С.Р.Р. і жодними іншими представниками Радянської влади як в центрі, так і на місцях не може присвоюватися.

Б. ОРГАНІЗАЦІЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА МІСЦЯХ

18. Органи Радянської влади на місцях слідує:

а) Ради Робітничих, Селянських та Червоноармійських депутатів (міські та сільські), а також обрані ними Виконавчі Комітети (Виконкоми);

б) З'їзди Рад (губерніяльні, повітові і волосні), а також обрані ними Виконавчі Комітети (Виконкоми).

19. Реченець і порядок виборів місцевих органів Радянської влади, норма представництва і загальні постанови щодо внутрішньої організації цих органів, означених меж відання і влади між ними, як і розмеження останніх ними і органами Центральної Радянської влади, встановлюється В.Ц.В.К.Р.

20. Право вибору мають незалежно від релігії, народности, осілості, стану і т. п. слідує громадяне У.С.Р.Р., які до дня виборів досягли 18 років:

а) всі, що здобувають засоби до життя продукційною і загальнокорисною працею, а також особи, заняті домашнім господарством, забезпечуючи першим можливість продукційної праці, себто ріжні робітники і служачі, заняті в промисловости, торгівлі, сільським господарстві та инш., селяни й козаки рільники;

б) солдати Червоної Армії і матроси Червоної Фльоти;

в) громадяне, що не входять в категорії, переведені н. п. а) і б) за утратою працездатності, відповідно засвідченої.

Увага: 1. Місцеві Ради можуть по постанові Центральної влади зменшувати усталену в цій ст. норму віку.

Увага: 2. Чужинці, які належать до робітничої кляси і трудового селянства, користуються також виборчим правом.

---

* В оригіналі пункт 13 випущений.

21. Позбавляються виборчого права і права бути обраним слідуючі особи, хоч би вони й входили в одну з вищезазначених категорій:

- а) особи, що користуються найманою працею з корисною метою;
- б) особи, які живуть на нетрудові прибутки, а саме прибутки з підприємства, з маєтків і т.п.;
- в) приватні торговці, комерційні посередники;
- г) ченці і духовні настоятелі церковей і релігійних культів;
- д) служачі і агенти колишньої поліції окремого корпусу жандармів і охоронних відділів, а також члени панувавшого в Росії дому;
- е) особи, визнані усталеним ладом божевільними, а рівно особи, що перебувають під опікою;
- ж) особи, засуджені за користливі та ганебні вчинки на реченець, усталений законом, або судовим вироком.

ІІІ. ДЕКЛЯРАЦІЯ ПРАВ І ОБОВ'ЯЗКІВ ПРАЦЮЮЧОГО І ЕКСПЛЮАТУЄМОГО НАРОДУ УКРАЇНИ

22. Для повного проведення основ диктатури пролетаріяту і біднішого селянства У.С.Р.Р. надає працюючим масам всі права і можливости в області громадянського і політичного життя.

23. Відповідно цьому загальному становищу і з метою забезпечення за працюючими дійсної волі совісти, а також припинення можливости використання релігії і церкви в інтересах залишення клясового строю, церква відокремлюється від держави і за всіма громадянами визнається право пропаганди релігійних наук, котрі не переслідують жодних соціальних і політичних завдань, а також антирелігійних наук, котріх дух не перечить комуністичним поглядам.

24. З метою забезпечення за працюючими дійсної свободи висловлення своїх думок — У.С.Р.Р. усуває залежність преси від капіталу і віддає в руки робітничої кляси і селянської бідноти всі технічні і матеріальні засоби до видання газет, брошур, книг та інших творів друку і забезпечує їх вільне розповсюдження по всій Україні.

25. В цілях забезпечення за працюючими дійсної свободи зборів — У.С.Р.Р., визнаючи право за працюючими Радянської Республіки вільного влаштування зборів, союзів і т. п., віддає в розпорядження робітничої кляси і селянської бідноти всі відповідні для влаштування народніх зборів помешкання з світлом і отопленням.

26. З метою забезпечення за працюючими дійсної свободи спілок У.С.Р.Р., зламавши економічну і політичну владу заможніх кляс і усунувши цим всі перепони, які до цієї пори перешкоджали в буржуазній суспільности робітникам і селянам користуватись свободою організацій і акцій — дає робітникам і біднішим селянам усяку допомогу матеріальну та иншу для їх об'єднання і організації.

27. В цілях забезпечення за працюючими дійсного доступу до знання — У.С.Р.Р. ставить своїм завданням дати робітникам і селянам повну, всебічну і даремну освіту.

28. У.С.Р.Р. визнає обов'язки всіх громадян Республіки на працю і проголошує гасло: «не працюючий не їсть».

29. З метою всебічної охорони здобутків Великої Робітничо-Селянської Революції — У.С.Р.Р. визнає обов'язком всіх працюючих Республіки оборону соціалістичної батьківщини і встановлює загальну військову повинність.

Почесне право захищати революцію зі зброєю в руках дається лише працюючим. На нетрудові елементи накладається виконання інших військових обов'язків.

30. Виходячи з солідарности працюючих всіх націй, У.С.Р.Р. надає всі політичні права українських громадян — працюючим чужинцям, що живуть на території Української Республіки і належать до робітничої кляси, або до селянства, що не визискує чужої праці.

31. У.С.Р.Р. дає право притулку всім чужинцям, що терплять пересліди за релігійні проступки, а також за проступки, направлені проти інтересів уряду, забороняючого інтереси буржуазних класів.

32. У.С.Р.Р., визнаючи рівні права за працюючими, незалежно від їх раси і національності — об'являє суперечним основним законам Республіки, уставлення, або пропущення яких-небудь привілеїв, на підставі, а також яке б не було пригнічення національних меншостей, або обмеження їх рівноправності.

З огляду інтересів робітничої класи в цілому — У.С.Р.Р. позбавляє політичних прав окремі особи і окремі групи, які користуються цими правами на шкоду соціалістичної революції.

В. ПРО ГЕРБ І ПРАПОР У.С.Р.Р.

34*. Герб У.С.Р.Р. — має на червоному полі в проміннях сонця — малюнок золотого серпа і молота, навкруги яких — уміщено вінок і написи на Українській та Російських мовах:

1) У.С.Р.Р.

2) Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

35. Торговельний, морський і військовий прапор У.С.Р.Р. — має на червоному полі в лівому куті — напис золотими літерами — Українська Соціалістична Радянська Республіка, або лише літери: У.С.Р.Р.

*Місце Харків, року 1919, Березоля 10—14 дня Президія III
Всеукраїнського З'їзду Рад*

*Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т. / За ред. В.Д. Гончаренка. —
К.: Ін Юре, 1997. - Т. 2. — С.140 - 145.*

Основний Закон (Конституція) Союзу Радянських Соціалістичних Республік (1924 р.)

Центральний Исполнительный Комитет Союза Советских Социалистических Республик, торжественно провозглашая незыблемость основ Советской власти, во исполнение постановления I Съезда Советов Союза Советских Социалистических Республик, а также на основании Договора об образовании Союза Советских Социалистических Республик, принятого на I Съезде Советов Союза Советских Социалистических Республик в городе Москве 30 декабря 1922 года, и принимая во внимание поправки и изменения, предложенные центральными исполнительными комитетами союзных республик, постановляет.

Декларация об образовании Союза Советских Социалистических Республик и договор об образовании Союза Советских Социалистических Республик составляют Основной закон (Конституцию) Союза Советских Социалистических Республик.

Раздел первый. ДЕКЛАРАЦИЯ ОБ ОБРАЗОВАНИИ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

Со времени образования советских республик государства мира раскололись на два лагеря: лагерь капитализма и лагерь социализма.

Там, в лагере капитализма, — национальная вражда и неравенство, колониальное рабство и шовинизм, национальное угнетение и погромы, империалистические зверства и войны.

---

* В оригіналі пункт 33 випущений

Здесь, в лагере социализма, — взаимное доверие и мир, национальная свобода и равенство, мирное сожительство и братское сотрудничество народов.

Попытки капиталистического мира на протяжении десятков лет разрешить вопрос о национальности, путем совмещения свободного развития народов с системой эксплуатации человека человеком, оказались бесплодными. Наоборот, клубок национальных противоречий все более запутывается, угрожая самому существованию капитализма. Буржуазия оказалась бессильной наладить сотрудничество народов.

Только в лагере Советов, только в условиях диктатуры пролетариата, сплотившей вокруг себя большинство населения, оказалось возможным уничтожить в корне национальный гнет, создать обстановку взаимного доверия и заложить основы братского сотрудничества народов.

Только благодаря этим обстоятельствам удалось советским республикам отбить нападение империалистов всего мира, внутренних и внешних; только благодаря этим обстоятельствам удалось им успешно ликвидировать гражданскую войну, обеспечить свое существование и приступить к мирному хозяйственному строительству.

Но годы войны не прошли бесследно. Разоренные поля, остановившиеся заводы, разрушенные производительные силы и истощенные хозяйственные ресурсы, оставшиеся в наследство от войны, делают недостаточными отдельные усилия отдельных республик по хозяйственному строительству. Восстановление народного хозяйства оказалось невозможным при раздельном существовании республик.

С другой стороны, неустойчивость международного положения и опасность новых нападений делают неизбежным создание единого фронта советских республик перед лицом капиталистического окружения.

Наконец, само строение Советской власти, интернациональной по своей классовой природе, толкает трудящиеся массы советских республик на путь объединения в одну социалистическую семью. Все эти обстоятельства повелительно требуют объединения советских республик в одно союзное государство, способное обеспечить и внешнюю безопасность, и внутренние хозяйственные преуспевания, и свободу национального развития народов.

Воля народов советских республик, собравшихся недавно на съезды своих Советов и единодушно принявших решение об образовании «Союза Советских Социалистических Республик», служит надежной порукой в том, что Союз этот является добровольным объединением равноправных народов, что за каждой республикой обеспечено право свободного выхода из Союза, что доступ в Союз открыт всем социалистическим советским республикам, как существующим, так и имеющим возникнуть в будущем, что новое союзное государство явится достойным увенчанием заложенных еще в октябре 1917 года основ мирного сожительства и братского сотрудничества народов, что оно послужит верным оплотом против мирового капитализма и новым решительным шагом по пути объединения трудящихся всех стран в Мировую Социалистическую Советскую Республику.

Раздел второй. ДОГОВОР ОБ ОБРАЗОВАНИИ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

Российская Социалистическая Федеративная Советская Республика (РСФСР), Украинская Социалистическая Советская Республика (УССР), Белорусская Социалистическая Советская Республика (БССР) и Закавказская Социалистическая Федеративная Советская Республика (ЗСФСР: Советская Социалистическая Республика Азербайджан, Советская Социалистическая Республика Грузия и Советская Социалистическая Республика Армения) объединяются в одно союзное государство — Союз Советских Социалистических Республик.

Глава первая. О ПРЕДМЕТАХ ВЕДЕНИЯ ВЕРХОВНЫХ ОРГАНОВ ВЛАСТИ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

1. Ведению Союза Советских Социалистических Республик, в лице его высших органов, подлежат:

а) представительство Союза в международных сношениях, ведение всех дипломатических сношений, заключение политических и иных договоров с другими государствами;

б) изменение внешних границ Союза, а также урегулирование вопросов об изменении границ между союзными республиками;

в) заключение договоров о приеме в состав Союза новых республик;

г) объявление войны и заключение мира;

д) заключение внешних и внутренних займов Союза Советских Социалистических Республик и разрешение внешних и внутренних займов союзных республик;

е) ратификация международных договоров;

ж) руководство внешней торговлей и установление системы внутренней торговли;

з) установление основ и общего плана всего народного хозяйства Союза, определение отраслей промышленности и отдельных промышленных предприятий, имеющих общесоюзное значение, заключение концессионных договоров, как общесоюзных, так и от имени союзных республик;

и) руководство транспортным и почтово-телеграфным делом;

к) организация и руководство вооруженными силами Союза Советских Социалистических Республик;

л) утверждение единого государственного бюджета Союза Советских Социалистических Республик, в состав которого входят бюджеты союзных республик; установление общесоюзных налогов и доходов, а также отчислений от них и надбавок к ним, поступающих на образование бюджетов союзных республик; разрешение дополнительных налогов и сборов на образование бюджетов союзных республик;

м) установление единой денежной и кредитной системы;

н) установление общих начал землеустройства и землепользования, а равно пользования недрами, лесами и водами по всей территории Союза Советских Социалистических Республик;

о) общесоюзное законодательство о межреспубликанских переселениях и установление переселенческого фонда;

п) установление основ судостроительства и судопроизводства, а также гражданского и уголовного законодательства Союза;

р) установление основных законов о труде;

с) установление общих начал в области народного просвещения;

т) установление общих мер в области охраны народного здоровья;

у) установление системы мер и весов;

ф) организация общесоюзной статистики;

х) основное законодательство в области союзного гражданства в отношении прав иностранцев;

ц) право амнистии, распространяемое на всю территорию Союза;

ч) отмена нарушающих настоящую Конституцию постановлений съездов советов и центральных исполнительных комитетов союзных республик;

ш) разрешение спорных вопросов, возникающих между союзными республиками.

2. Утверждение и изменение основных начал настоящей Конституции подлежит исключительному ведению Съезда Советов Союза Советских Социалистических Республик.

Глава вторая. О СУВЕРЕННЫХ ПРАВАХ СОЮЗНЫХ РЕСПУБЛИК И О СОЮЗНОМ ГРАЖДАНСТВЕ

3. Суверенитет союзных республик ограничен лишь в пределах, указанных в настоящей Конституции, и лишь по предметам, отнесенным к компетенции Союза. Вне

этих пределов каждая союзная республика осуществляет свою государственную власть самостоятельно. Союз Советских Социалистических Республик охраняет суверенные права союзных республик.

4. За каждой из союзных республик сохраняется право свободного выхода из Союза.

5. Союзные республики в соответствии с настоящей Конституцией вносят изменения в свои конституции.

6. Территория союзных республик не может быть изменяема без их согласия, а равно для изменения, ограничения или отмены статьи 4 требуется согласие всех республик, входящих в Союз Советских Социалистических Республик.

7. Для граждан союзных республик устанавливается единое союзное гражданство.

Глава третья. О СЪЕЗДЕ СОВЕТОВ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

8. Верховным органом власти Союза Советских Социалистических Республик является Съезд Советов, а в период между Съездами Советов — Центральный Исполнительный Комитет Союза Советских Социалистических Республик, состоящий из Союзного Совета и Совета Национальностей.

9. Съезд Советов Союза Советских Социалистических Республик составляется из представителей городских Советов и Советов городских поселений по расчету 1 депутат на 25000 избирателей и представителей губернских съездов Советов — по расчету 1 депутат на 125 000 жителей.

10. Делегаты на Съезд Советов Союза Советских Социалистических Республик избираются на губернских съездах Советов. В тех республиках, где нет губернских объединений, делегаты избираются непосредственно на съезде Советов данной республики.

11. Очередные Съезды Советов Союза Советских Социалистических Республик созываются Центральным Исполнительным Комитетом Союза Советских Социалистических Республик один раз в год; чрезвычайные съезды созываются Центральным Исполнительным Комитетом Союза Советских Социалистических Республик по его собственному решению, по требованию Союзного Совета. Совета Национальностей или же по требованию двух союзных республик.

12. При чрезвычайных обстоятельствах, препятствующих созыву в срок Съезда Советов Союза Советских Социалистических Республик, Центральному Исполнительному Комитету Союза Советских Социалистических Республик предоставляется право отсрочки созыва Съезда.

Глава четвертая. О ЦЕНТРАЛЬНОМ ИСПОЛНИТЕЛЬНОМ КОМИТЕТЕ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

13. Центральный Исполнительный Комитет Союза Советских Социалистических Республик состоит из Союзного Совета и Совета Национальностей.

14. Съезд Советов Союза Советских Социалистических Республик избирает Союзный Совет из представителей союзных республик пропорционально населению каждой, всего в составе 414 членов.

15. Совет Национальностей образуется из представителей союзных и автономных советских социалистических республик — по 5 представителей от каждой и из представителей автономных областей РСФСР — по одному представителю от каждой. Состав Совета Национальностей в целом утверждается Съездом Советов Союза Советских Социалистических Республик.

Примечание. Автономные республики — Аджария и Абхазия — и автономные области — Юго-Осетия, Нагорный Карабах и Нахичеванская — посылают в Совет Национальностей по одному представителю.

16. Союзный Совет и Совет Национальностей рассматривают все декреты, кодексы и постановления, поступающие к ним от Президиума Центрального Исполнительного Комитета и Совета Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик, отдельных народных комиссариатов Союза, центральных исполнительных комитетов союзных республик, а также возникающие по инициативе Союзного Совета и Совета Национальностей.

17. Центральный Исполнительный Комитет Союза Советских Социалистических Республик издает кодексы, декреты, постановления и распоряжения, объединяет работу по законодательству и управлению Союза Советских Социалистических Республик и определяет круг деятельности Президиума Центрального Исполнительного Комитета и Совета Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик.

18. Все декреты и постановления, определяющие общие нормы политической и экономической жизни Союза Советских Социалистических Республик, а также вносящие коренные изменения в существующую практику государственных органов Союза Советских Социалистических Республик, обязательно должны восходить на рассмотрение и утверждение Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик.

19. Все декреты, постановления и распоряжения, издаваемые Центральным Исполнительным Комитетом, обязательны к непосредственному исполнению на всей территории Союза Советских Социалистических Республик.

20. Центральный Исполнительный Комитет Союза Советских Социалистических Республик имеет право приостанавливать или отменять, декреты, постановления и распоряжения Президиума Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик, а также съездов советов и центральных исполнительных комитетов союзных республик и других органов власти на территории Союза Советских Социалистических Республик.

21. Очередные сессии Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик созываются Президиумом Центрального Исполнительного Комитета три раза в год. Чрезвычайные сессии созываются по постановлению Президиума Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик, по требованию Президиума Союзного Совета или Президиума Совета Национальностей, а также по требованию центрального исполнительного комитета одной из союзных республик.

22. Законопроекты, восходящие на рассмотрение Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик, получают силу закона лишь при условии принятия их как Союзным Советом, так и Советом Национальностей и публикуются от имени Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик.

23. В случаях разногласий между Союзным Советом и Советом Национальностей вопрос передается в создаваемую ими согласительную комиссию.

24. При недостижении соглашения в согласительной комиссии вопрос переносится на рассмотрение совместного заседания Союзного Совета и Совета Национальностей, причем, в случае отсутствия большинства голосов Союзного Совета или Совета Национальностей, вопрос может быть передан, по требованию одного из этих органов, на разрешение очередного или чрезвычайного Съезда Советов Союза Советских Социалистических Республик.

25. Союзный Совет и Совет Национальностей для подготовки их сессий и руководства работой последних выбирают свои Президиумы, в составе по 7-ми членов каждый.

26. В период между сессиями Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик высшим органом власти является Президиум Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических

Республик, образуемый Центральным Исполнительным Комитетом в количестве 21 члена, в число которых входят в полном составе Президиумы Союзного Совета и Совета Национальностей.

Для образования Президиума Центрального Исполнительного Комитета и Совета Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик (ст. ст. 26 и 37 настоящей Конституции) устраивается совместное заседание Союзного Совета и Совета Национальностей. Голосование на совместном заседании Союзного Совета и Совета Национальностей производится отдельно Союзным Советом и Советом Национальностей.

27. Центральный Исполнительный Комитет избирает по числу союзных республик четырех председателей Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик из состава членов Президиума Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик.

28. Центральный Исполнительный Комитет Союза Советских Социалистических Республик ответствен перед Съездом Советов Союза Советских Социалистических Республик.

Глава пятая. О ПРЕЗИДИУМЕ ЦЕНТРАЛЬНОГО ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО КОМИТЕТА СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

29. Президиум Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик, в период между сессиями Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик, является высшим законодательным, исполнительным и распорядительным органом власти Союза Советских Социалистических Республик.

30. Президиум Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик наблюдает за проведением в жизнь Конституции Союза Советских Социалистических Республик и исполнением всех постановлений Съезда Советов и Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик всеми органами власти.

31. Президиум Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик имеет право приостанавливать и отменять постановления Совета Народных Комиссаров и отдельных народных комиссариатов Союза Советских Социалистических Республик, а также центральных исполнительных комитетов и советов народных комиссаров союзных республик.

32. Президиум Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик имеет право приостанавливать постановления съездов Советов союзных республик, с последующим внесением этих постановлений на рассмотрение и утверждение Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик.

33. Президиум Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик издает декреты, постановления и распоряжения, рассматривает и утверждает проекты декретов и постановлений, вносимых Советом Народных Комиссаров, отдельными ведомствами Союза Советских Социалистических Республик, центральными исполнительными комитетами союзных республик, их президиумами и другими органами власти.

34. Декреты и постановления Центрального Исполнительного Комитета, его Президиума и Совета Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик печатаются на языках, общеупотребительных в союзных республиках (русский, украинский, белорусский, грузинский, армянский, тюрко-татарский).

35. Президиум Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик разрешает вопросы о взаимоотношениях между Советом Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик и народными

комиссариатами Союза Советских Социалистических Республик, с одной стороны, и центральными исполнительными комитетами союзных республик и их президиумами — с другой.

36. Президиум Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик ответствен перед Центральным Исполнительным Комитетом Союза Советских Социалистических Республик.

Глава шестая. О СОВЕТЕ НАРОДНЫХ КОМИССАРОВ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

37. Совет Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик является исполнительным и распорядительным органом Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик и образуется Центральным Исполнительным Комитетом Союза Советских Социалистических Республик в составе:

председателя Совета Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик;

заместителей председателя;

народного комиссара по иностранным делам;

народного комиссара по военным и морским делам;

народного комиссара внешней торговли;

народного комиссара путей сообщения;

народного комиссара почт и телеграфов;

народного комиссара рабоче-крестьянской инспекции;

председателя высшего совета народного хозяйства;

народного комиссара труда;

народного комиссара продовольствия;

народного комиссара финансов.

38. Совет Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик, в пределах предоставленных ему Центральным Исполнительным Комитетом Союза Советских Социалистических Республик прав и на основании Положения о Совете Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик, издает декреты и постановления, обязательные к исполнению на всей территории Союза Советских Социалистических Республик.

39. Совет Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик рассматривает декреты и постановления, вносимые как отдельными народными комиссариатами Союза Советских Социалистических Республик, так и центральными исполнительными комитетами союзных республик и их президиумами.

40. Совет Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик во всей своей работе ответствен перед Центральным Исполнительным Комитетом Союза Советских Социалистических Республик и его Президиумом.

41. Постановления и распоряжения Совета Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик могут быть приостанавливаемы и отменяемы Центральным Исполнительным Комитетом Союза Советских Социалистических Республик и его Президиумом.

42. Центральные исполнительные комитеты союзных республик и их президиумы опротестовывают декреты и постановления Совета Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик в Президиум Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик, не приостанавливая их исполнения.

Глава седьмая. О ВЕРХОВНОМ СУДЕ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

43. В целях утверждения революционной законности на территории Союза Советских Социалистических Республик, при Центральном Исполнительном Комитете Союза Советских Социалистических Республик учреждается Верховный Суд, к компетенции которого относятся:

а) дача верховным судам союзных республик руководящих разъяснений по вопросам общесоюзного законодательства;

б) рассмотрение и опротестование перед Центральным Исполнительным Комитетом Союза Советских Социалистических Республик по представлению прокурора Верховного Суда Союза Советских Социалистических Республик постановлений, решений и приговоров верховных судов союзных республик, по соображениям противоречия таковых общесоюзному законодательству, или поскольку ими затрагиваются интересы других республик;

в) дача заключений по требованию Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик о законности тех или иных постановлений союзных республик с точки зрения Конституции;

г) разрешение судебных споров между союзными республиками;

д) рассмотрение дел по обвинению высших должностных лиц Союза в преступлениях по должности.

44. Верховный Суд Союза Советских Социалистических Республик действует в составе:

а) пленарного заседания Верховного Суда Союза Советских Социалистических Республик;

б) гражданско-судебной и уголовно-судебной коллегий Верховного Суда Союза Советских Социалистических Республик;

в) военной и военно-транспортной коллегий. 45. Верховный Суд Союза Советских Социалистических Республик в составе его пленарного заседания образуется из 11-ти членов, в том числе председателя и его заместителя, 4-х председателей пленарных заседаний верховных судов союзных республик и одного представителя Объединенного Государственного Политического Управления Союза Советских Социалистических Республик, причем председатель и его заместитель и остальные пять членов назначаются Президиумом Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик.

46. Прокурор Верховного Суда Союза Советских Социалистических Республик и его заместитель назначаются Президиумом Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик. На обязанности прокурора Верховного Суда Союза Советских Социалистических Республик лежит дача заключений по всем вопросам, подлежащим разрешению Верховного Суда Союза Советских Социалистических Республик, поддержание обвинения в заседании его и, в случае несогласия с решениями пленарного заседания Верховного Суда Союза Советских Социалистических Республик, опротестование их в Президиум Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик.

47. Право направления указанных в ст. 43 вопросов на рассмотрение пленарного заседания Верховного Суда Союза Советских Социалистических Республик может иметь место исключительно по инициативе Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик, его Президиума, прокурора Верховного Суда Союза Советских Социалистических Республик, прокуроров союзных республик и Объединенного Государственного Политического Управления Союза Советских Социалистических Республик.

48. Пленарные заседания Верховного Суда Союза образуют специальные судебные присутствия (составы) для рассмотрения:

а) уголовных и гражданских дел исключительной важности, затрагивающих по своему содержанию две или несколько союзных республик, и

б) дел персональной подсудности членов Центрального Исполнительного Комитета и Совета Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик.

Принятие Верховным Судом Союза Советских Социалистических Республик к своему производству этих дел может иметь место исключительно по особым на каждый раз постановлениям Центрального Исполнительного Комитета Союза или его Президиума.

Глава восьмая. О НАРОДНЫХ КОМИССАРИАТАХ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

49. Для непосредственного руководства отдельными отраслями государственного управления, входящими в круг ведения Совета

Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик, образуется 10 народных комиссариатов, указанных в ст. 37 настоящей Конституции, действующих на основе Положений о народных комиссариатах, утвержденных Центральным Исполнительным Комитетом Союза Советских Социалистических Республик.

50. Народные комиссариаты Союза Советских Социалистических Республик делятся на:

а) общесоюзные народные комиссариаты — единые для всего Союза Советских Социалистических Республик;

б) объединенные народные комиссариаты Союза Советских Социалистических Республик.

51. Общесоюзными народными комиссариатами Союза Советских Социалистических Республик являются народные комиссариаты:

- по иностранным делам;
- по военным и морским делам;
- внешней торговли;
- путей сообщения;
- почт и телеграфов.

52. Объединенными народными комиссариатами Союза Советских Социалистических Республик являются народные комиссариаты:

- высший совет народного хозяйства;
- продовольствия;
- труда;
- финансов и рабоче-крестьянской инспекции.

53. Общесоюзные народные комиссариаты Союза Советских Социалистических Республик имеют при союзных республиках своих уполномоченных, непосредственно им подчиненных.

54. Органами объединенных народных комиссариатов Союза Советских Социалистических Республик, осуществляющими на территории союзных республик их задания, являются одноименные народные комиссариаты этих республик.

55. Во главе народных комиссариатов Союза Советских Социалистических Республик стоят члены Совета Народных Комиссаров — народные комиссары Союза Советских Социалистических Республик.

56. При каждом народном комиссаре, под его председательством, образуется коллегия, члены которой назначаются Советом Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик.

57. Народный комиссар вправе единолично принимать решения по всем вопросам, подлежащим ведению соответствующего комиссариата, доводя о них до сведения коллегии. В случае несогласия с тем или иным решением народного комиссара, коллегия или отдельные ее члены, не приостанавливая исполнения решения, могут обжаловать его в Совет Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик.

58. Распоряжения отдельных народных комиссариатов Союза Советских Социалистических Республик могут быть отменяемы Президиумом Центрального

Исполнительного Комитета и Совета Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик.

59. Распоряжения народных комиссариатов Союза Советских Социалистических Республик могут быть приостанавливаемы центральными исполнительными комитетами или президиумами центральных исполнительных комитетов союзных республик при явном несоответствии данного распоряжения Союзной Конституции законодательству Союза или законодательству союзной республики. О приостановке распоряжения центральные исполнительные комитеты или президиумы центральных исполнительных комитетов союзных республик немедленно сообщают Совету Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик и соответствующему народному комиссару Союза Советских Социалистических Республик.

60. Народные комиссары Союза Советских Социалистических Республик ответственны перед Советом Народных Комиссаров, Центральным Исполнительным Комитетом Союза Советских Социалистических Республик и его Президиумом.

Глава девятая. ОБ ОБЪЕДИНЕННОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ ПОЛИТИЧЕСКОМ УПРАВЛЕНИИ

61. В целях объединения революционных усилий союзных республик по борьбе с политической и экономической контрреволюцией, шпионажем и бандитизмом, учреждается при Совете Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик Объединенное Государственное Политическое Управление (ОГПУ), председатель которого входит в Совет Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик с правом совещательного голоса.

62. Объединенное Государственное Политическое Управление Союза Советских Социалистических Республик руководит работой местных органов Государственного Политического Управления (ГПУ) через своих уполномоченных при советах народных комиссаров союзных республик, действующих на основании специального положения, утвержденного в законодательном порядке.

63. Надзор за закономерностью действий Объединенного Государственного Политического Управления Союза Советских Социалистических Республик осуществляется прокурором Верховного Суда Союза Советских Социалистических Республик на основе специального постановления Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик.

Глава десятая. О СОЮЗНЫХ РЕСПУБЛИКАХ

64. В пределах территории каждой союзной республики, верховным органом власти последней является съезд советов республики, а в промежутках между съездами — ее центральный исполнительный комитет.

65. Взаимоотношения между верховными органами власти союзных республик и верховными органами власти Союза Советских Социалистических Республик устанавливаются настоящей Конституцией.

66. Центральные исполнительные комитеты союзных республик избирают из своей среды президиумы, которые в период между сессиями центральных исполнительных комитетов являются высшими органами власти.

67. Центральные исполнительные комитеты союзных республик образуют свои исполнительные органы — советы народных комиссаров в составе:

- председателя совета народных комиссаров;
- заместителей председателя;
- председателя высшего совета народного хозяйства;
- народного комиссара земледелия;
- народного комиссара финансов;
- народного комиссара продовольствия;

народного комиссара труда;
народного комиссара внутренних дел;
народного комиссара юстиции;
народного комиссара рабоче-крестьянской инспекции;
народного комиссара просвещения;
народного комиссара здравоохранения;
народного комиссара социального обеспечения,

а также, с правом совещательного или решающего голоса, по решению центральных исполнительных комитетов союзных республик, — уполномоченных народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик по иностранным делам, по военным и морским делам, внешней торговли, путей сообщения, почт и телеграфов.

68. Высший совет народного хозяйства и народные комиссариаты продовольствия, финансов, труда, рабоче-крестьянской инспекции союзных республик, подчиняясь центральным исполнительным комитетам и советам народных комиссаров союзных республик, осуществляют в своей деятельности директивы соответственных народных комиссариатов Союза Советских Социалистических Республик.

69. Право амнистии, а равно право помилования и реабилитации в отношении граждан, осужденных судебными и административными органами союзных республик, сохраняется за центральными исполнительными комитетами этих республик.

Глава одиннадцатая. О ГЕРБЕ, ФЛАГЕ И СТОЛИЦЕ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

70. Государственный герб Союза Советских Социалистических Республик состоит из серпа и молота на земном шаре, изображенном в лучах солнца и обрамленном колосьями, с надписью на шести языках, упомянутых в ст. 34: «Пролетарии всех стран, соединяйтесь!». Наверху герба имеется пятиконечная звезда.

71. Государственный флаг Союза Советских Социалистических Республик состоит из красного или алого полотнища, с изображением на его верхнем углу у древка золотых серпа и молота и над ними красной пятиконечной звезды, обрамленной золотой каймой.

Отношение ширины к длине 1:2.

72. Столицей Союза Советских Социалистических Республик является город Москва.

31 января 1924 г.

Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т. / За ред. В.Д. Гончаренка. – К.: Ін Юре, 1997. - Т. 2. – С.229 - 244.

КОНСТИТУЦІЯ АВТОНОМНОЇ МОЛДАВСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

І. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

1. Автономна Молдавська Соціалістична Радянська Республіка (АМСРР), увіходячи до складу Української Соціалістичної Радянської Республіки, здійснює на своїй території державну владу трудящих Молдавії на підставах, цією Конституцією визначених.

2. Влада трудящих Молдавії здійснюється на території Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки через Ради Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів, їхні з'їзди й органи, що їх вони утворюють.

3. Автономна Молдавська Соціалістична Радянська Республіка бере участь в утворенні верховних органів влади УСРР, через своїх делегатів на З'їздах Рад УСРР, а також в Раді

Національностей Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР через своїх представників.

4. Законодавчі акти й постанови центральних органів влади Союзу РСР і Української Соціалістичної Радянської Республіки: З'їздів Рад, Центральних Виконавчих Комітетів (їхніх Президій), Рад Народніх Комісарів СРСР і УСРР, а також Ради Праці та Оборони і Української Економічної Народи поширюються на Автономну Молдавську Соціалістичну Радянську Республіку, за винятком випадків:

а) якщо в них є вказівка, що вони не поширюються на територію Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки, і

б) що до законодавства Української Соціалістичної Радянської Республіки, якщо верховні органи Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки в межах прав, цією Конституцією наданих, свої самостійні закони видадуть.

5. Верховні органи Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки мають право:

А. Видавати самостійні законодавчі акти в таких справах;

а) що до організації необ'єднаних народніх комісаріятів Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки, а також місцевих виконавчих комітетів і їхніх відділів, відповідно до загальних принципів організації тих самих органів в Українській Соціалістичній Радянській Республіці;

б) що до встановлення штатів і мережі місцевих установ необ'єднаних наркоматів так на державному, як і на місцевому бюджеті утримуваних;

в) що до справи про мову; відповідно до цієї Конституції;

г) в справах народньої освіти, відповідно до основи засад Кодексу Законів про Народню Освіту УСРР.

Примітка. Відступати від законодавства Української Соціалістичної Радянської Республіки в усіх інших випадках, крім зазначених у цьому артикулі, можна тільки з дозволу Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету.

Примітка 2. Будова органів юстиції Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки, в тому числі Головного Суду АМСРР, а також організацію Прокуратури, визначається особливими законами, що їх видає Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет відповідно до розділу V цієї Конституції.

Б. Видавати додаткові до законодавства УСРР декрети й постанови в усіх галузях управління необ'єднаних народніх комісаріятів Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки (Внутрішніх Справ, Охорони Здоров'я, Народньої Освіти, Соціального Забезпечення, Юстиції, Земельних Справ).

6. Верховна влада Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки здійснює право часткової амністії (помилування) в справах, які вирішили судові й адміністративні установи АМСРР відповідно до законів, що їх видає в цій справі Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

7. Незалежно від перелічених вище найвищих повноважень, вищі центральні органи Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки в царині місцевого управління й місцевих фінансів мають усі права, що їх надало законодавство Союзу РСР і УСРР губерніяльним з'їздам рад і губерніяльним виконавчим комітетам.

8. Автономна Молдавська Соціалістична Радянська Республіка має при Уряді УСРР свого постійного представника, що має право дорадчого голосу в усіх центральних органах УСРР.

9. За найрозповсюдженіші мови в Автономній Молдавській Соціалістичній Радянській Республіці визнаються мови: молдавська, українська й російська.

10. Мови всіх національностей, що залюднюють територію Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки, рівноправні. Кожному громадянину в Автономній Молдавській Соціалістичній Радянській Республіці забезпечується змогу в його зносинах із державними органами й у зносинах державних органів з ним користатися

рідною мовою, також як і користатися нею на засіданнях з'їздів рад, на всіх інших з'їздах, засіданнях і різних прилюдних виступах.

II. ПРО ВЕРХОВНІ ОРГАНИ ВЛАДИ АМСРР

11. За верховні органи влади Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки є:

- а) Молдавський З'їзд Рад Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів;
- б) Молдавський Центральний Виконавчий Комітет Рад і його Президія.

12. Молдавський З'їзд Рад є найвища влада Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки, і постанови його можуть скасувати тільки Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет, або Всеукраїнський З'їзд Рад.

13. Молдавські З'їзди Рад бувають чергові й надзвичайні. Чергові З'їзди Рад скликає Молдавський Центральний Виконавчий Комітет один раз на рік.

Надзвичайні З'їзди скликаються на пропозицію Президії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету, Президії Молдавського Центрального Виконавчого Комітету з власного почину або на вимогу рад місцевостей, що об'єднують не менш одної третини всієї людности Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки.

14. Норми представництва й порядок обрання на З'їзди Рад установлює Молдавський Центральний Виконавчий Комітет і затверджує Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

15. Молдавський З'їзд Рад дає загальний напрямок діяльності Робітничо-Селянського Уряду й усіх органів влади Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки з тим, що зміну й доповнення Конституції Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки, зміну її території, затвердження рокового бюджету АМСРР і звіти про його виконання обов'язково належить подавати на розгляд Молдавському З'їздові Рад.

Примітка. Якщо не можна вчасно провести бюджет АМСРР через Молдавський З'їзд Рад, Молдавський Центральний Виконавчий Комітет подає його безпосередньо до належних органів Української Соціалістичної Радянської Республіки, наступне доповідаючи найближчому Молдавському З'їздові Рад.

16. Молдавського Центрального Виконавчого Комітету обирає черговий Молдавський З'їзд Рад в числі членів, що його визначає Молдавський З'їзд Рад, на строк до дальшого чергового Молдавського з'їзду Рад.

17. У періоді між Молдавськими З'їздами Рад, Молдавський Центральний Виконавчий Комітет є вища влада Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки.

18. Молдавський Центральний Виконавчий Комітет розглядає належні до його компетенції справи на сесійних засіданнях або в складі Президії.

19. Сесії Молдавського Центрального Виконавчого Комітету бувають чергові й надзвичайні.

Чергові Сесії Молдавського Центрального Виконавчого Комітету скликає Президія Молдавського Центрального Виконавчого Комітету не рідше, як тричі на рік.

Надзвичайні Сесії Молдавського Центрального Виконавчого Комітету скликаються на пропозиції Президії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету, з власної ініціативи Президії Молдавського Центрального Виконавчого Комітету і на вимоги Ради Народніх Комісарів АМСРР.

20. На розгляд і затвердження Сесій Молдавського Центрального Виконавчого Комітету його Президія обов'язково подає:

- а) справи про зміну й доповнення Конституції АМСРР;
- б) про зміну кордонів АМСРР;
- в) проекти кодексів, а також усіх постанов, що визначають загальні норми політичного й економічного життя АМСРР, або впроваджують корінні зміни в існуючу практику державних органів Республіки;

г) роковий бюджет АМСРР і звіти про його виконання;
д) усі справи місцевих фінансів, що належать, в силу загального законодавства про місцеві фінанси, до розгляду й затвердження губерніяльних з'їздів рад, а в Автономній Молдавській Соціалістичній Радянській Республіці розглядувані й затверджувані Молдавським З'їздом Рад.

Примітка. У виняткових випадках справи, зазначені в п. «в» цього артикулу, може розв'язувати Президія Молдавського Центрального Виконавчого Комітету, наступне подаючи на затвердження Сесії Молдавського Центрального Виконавчого Комітету.

21. Молдавський Центральний Виконавчий Комітет відповідає за свою діяльність так перед Молдавським З'їздом Рад, як і перед Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом. Його постанови може скасувати виключно Молдавський З'їзд Рад і Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

22. Молдавський Центральний Виконавчий Комітет обирає зі свого складу Президію в числі, що його встановлює З'їзд Рад АМСРР.

У періоді між Сесіями Молдавського Центрального Виконавчого Комітету його Президія є вищий орган влади АМСРР і діє від імені Молдавського Центрального Виконавчого Комітету.

ІІІ. ПРО РАДУ НАРОДНІХ КОМІСАРІВ І НАРОДНІ КОМІСАРІЯТИ АМСРР

23. Раду Народніх Комісарів Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки утворює Центральний Виконавчий Комітет АМСРР у складі:

Голови Ради Народніх Комісарів і Народніх Комісарів, що стоять на чолі окремих Народніх Комісаріятів АМСРР.

- 1) Народнього Комісара Внутрішніх Справ,
- 2) Народнього Комісара Юстиції,
- 3) Народнього Комісара Освіти,
- 4) Народнього Комісара Соціального Забезпечення,
- 5) Народнього Комісара Охорони Здоров'я,
- 6) Народнього Комісара Земельних Справ,
- 7) Народнього Комісара Фінансів,
- 8) Народнього Комісара Внутрішньої Торгівлі,
- 9) Народнього Комісара Робітничо-Селянської Інспекції,
- 10) Народнього Комісара Праці, й
- 11) Голови Ради Народнього Господарства.

Примітка. Ті чи інші з перелічених у цьому артикулі Наркоматів можуть бути об'єднані в одному апараті на підставі постанови Молдавського Центрального Виконавчого Комітету, що її затвердив Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

24. Уповноважені загальносоюзних Народніх Комісаріятів при УСРР мають при АМСРР своїх представників, безпосередньо їм підпорядкованих. Зазначені представники увіходять до Ради Народніх Комісарів АМСРР з дорадчим голосом.

25. При Раді Народніх Комісарів АМСРР організується на правах об'єднаних народніх Комісаріятів Статистичне Управління й Державне Політичне Управління; особи, що стоять на чолі їх, увіходять з правом дорадчого голосу до Ради Народніх Комісарів АМСРР.

26. У склад Ради Народніх Комісарів АМСРР Молдавський Центральний Виконавчий Комітет може вводити з правом ухвального або дорадчого голосу й інших осіб.

27. Рада Народніх Комісарів АМСРР відповідає за свою діяльність так перед Молдавським Центральним Виконавчим Комітетом, як і перед Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом, і здійснює свою діяльність так під керівництвом Центрального Виконавчого Комітету Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської

Республіки, як і Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету, Ради Народніх Комісарів УСРР і Української Економічної Народи.

28. Постанови Ради Народніх Комісарів АМСРР може касувати так Молдавський Центральний Виконавчий Комітет, як і Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

Примітка. Раді Народніх Комісарів УСРР належить право припиняти постанови Ради Народніх Комісарів АМСРР, подаючи про скасування цих постанов до Президії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету.

29. Народні Комісаріати АМСРР розподіляються на:

а) необ'єднані, що до числа їх належать Народні Комісаріати: Внутрішніх Справ, Охорони Здоров'я, Земельних Справ, Народньої Освіти, Соціального Забезпечення і Юстиції;

б) об'єднані з однойменними народніми Комісаріатами УСРР, що до числа цих наркоматів належать Народні Комісаріати: Внутрішньої Торгівлі, Праці, Робітничо-Селянської Інспекції, Фінансів, Рада Народного Господарства й на правах народних Комісаріатів — Статистичне Управління й Державне Політичне Управління.

30. Народніх Комісарів, що стоять на чолі необ'єднаних Народніх Комісаріатів АМСРР: Внутрішніх Справ, Охорони Здоров'я, Земельних Справ, Народньої Освіти, Соціального Забезпечення й Юстиції обирає Молдавський Центральний Виконавчий Комітет з тим, що Народнього Комісара Юстиції і Прокурора АМСРР — за згодою з Народнім Комісаріатом Юстиції УСРР.

31. Необ'єднані Народні Комісаріати Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки підпорядковані безпосередньо Центральному Виконавчому Комітетові й Раді Народніх Комісарів АМСРР і здійснюють свою діяльність під їхнім керівництвом.

Необ'єднані Народні Комісаріати Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки відповідним однойменним необ'єднаним Народнім Комісаріатам УСРР не підпорядковані, але повинні виконувати окремі завдання останніх, що не ламають внутрішньої автономії АМСРР, а також подавати їм всі жадані відомості й звіти.

Примітка. Межі й порядок підлеглости Прокурора Республіки АМСРР Прокуророві Республіки УСРР устанавляється особливим законом, що його видає Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

32. Обіжники, що їх видають необ'єднані Народні Комісаріати УСРР на тлумачення законів УСРР, які чинні також на території АМСРР (арт. 4-й цієї конституції), обов'язкові для необ'єднаних Народніх Комісаріатів АМСРР, але їх може припинити Молдавський Центральний Виконавчий Комітет (і його Президія) в разі явної невідповідности законів. Про таке припинення Молдавський Центральний Виконавчий Комітет негайно оповіщає Раді Народніх Комісарів УСРР і відповідним Народнім Комісаріатам УСРР.

33. Народніх Комісарів Внутрішньої Торгівлі, Праці, Робітничо-Селянської Інспекції, Фінансів, Голову Ради Народного Господарства, Керівничого Статистичного Управління й Голову Державного Політичного Управління, що стоять на чолі об'єднаних Народніх Комісаріатів і центральних установ АМСРР, обирає Молдавський Центральний Виконавчий Комітет за погодженням з відповідними однойменними об'єднаними Народніми Комісаріатами УСРР.

34. Об'єднані Народні Комісаріати АМСРР, підлягаючи Молдавському Центральному Виконавчому Комітетові й Раді Народніх Комісаріатів АМСРР, здійснюють у своїй діяльності директиви й завдання відповідних об'єднаних Народніх Комісаріатів УСРР і підконтрольні їм.

35. Обіжники, постанови й розпорядження об'єднаних Народніх Комісаріатів УСРР є обов'язкові для об'єднаних Народніх Комісаріатів АМСРР.

Зазначені обіжники, постанови й розпорядження може припинити Молдавський Центральний Виконавчий Комітет (і його Президія) в разі, якщо вони явно не відповідають законам Союзу РСР або УСРР. Про таке припинення Молдавський

Центральний Виконавчий Комітет негайно оповіщає Раді Народніх Комісарів УСРР і відповідним Народнім Комісаріятам УСРР.

Примітка. Всі розпорядження й завдання об'єднаних Народніх Комісаріятів УСРР належить провадити через відповідні об'єднані Народні Комісаріяти АМСРР.

36. Звання Народнього Комісара АМСРР належить виключно членам Ради Народніх Комісарів АМСРР, перерахуванням у арт, 23 Конституції, і ніяким іншим представникам влади в АМСРР надане бути не може.

IV. ОРГАНІЗАЦІЯ ВЛАДИ НА МІСЦЯХ У АМСРР

37. За органи влади на місцях у Автономній Молдавській Соціалістичній Радянській Республіці є:

- а) Ради Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів (міські й сільські),
- б) З'їзди Рад (районові) і Виконавчі Комітети (виконкоми), що їх вони обирають.

38. Вибори до місцевих органів влади провадяться на підставі загального виборчого закону УСРР.

39. Адміністративно-територіальний поділ Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки встановлює Молдавський Центральний Виконавчий Комітет і затверджує Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

V. ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ АМСРР

40. Судові органи Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки засновуються й вони діють на підставах, законами Союзу РСР і УСРР і правилами цієї Конституції установлених.

41. На території Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки засновується Головний Суд, що діє на підставі особливого про нього положення, затвердженого Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом.

42. На Головний Суд Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки покладається:

- а) загально тлумачити (пленумом) місцеві закони в справах судової практики;
- б) розв'язувати прохання про перегляд справ, що їх розв'язали народні суди АМСРР на підставі знову виявлених обставин;
- в) касувати, порядком погляду, присуди й вироків народніх судів АМСРР;
- г) розглядати, касаційно-ревізійним порядком, присуди й вироків народніх судів АМСРР з правом їх касувати й виправляти в межах і випадках Положенням про Головний Суд АМСРР, передбачених;
- д) розв'язувати, як судові першої інстанції, справи особливої важливості, а також що до звинувачення вищих урядових осіб АМСРР у злочинах по посаді, з винятком тих випадків, коли такі справи спеціальною постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету передано на розгляд Найвищому Судові УСРР;
- е) розв'язувати інші справи, згідно з Положенням про Головний Суд АМСРР.

43. З касаційно-ревізійного погляду Головний Суд АМСРР підлягає контролі Найвищого Суду УСРР.

44. Адміністративно-організаційні функції, що до судових установ, що знаходяться на території АМСРР, покладаються на Народній Комісаріят Юстиції АМСРР.

VI. ПРО БЮДЖЕТ АМСРР

45. Державні прибутки й видатки Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки об'єднуються в Ті державному бюджеті, що входить у склад бюджету Української Соціалістичної Радянської Республіки.

46. Державний бюджет Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки після того, як його розгляне й затвердить Молдавський З'їзд Рад, або у випадках у примітці до артикулу 15 цієї Конституції зазначених. Молдавський Центральний

Виконавчий Комітет подає встановленим порядком на затвердження Всеукраїнському Центральному Виконавчому Комітетові і його включається в склад державного бюджету Української Соціалістичної Радянської Республіки.

Примітка. Докладно бюджетові права Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки, а також порядок складання, затвердження й виконання її бюджету визначається особливим законом, що його видає Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

47. Місцевий бюджет Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки регулюється тимчасовим Положенням про місцеві фінанси.

VII. ПРО ГЕРБ І ПРАПОР АМСРР

48. Молдавська Соціалістична Радянська Республіка має свій державний герб і прапор, що їх устанавлює Молдавський Центральний Виконавчий Комітет і затверджує Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

Балта. 23 квітня 1925 р.

Голова Першого Молдавського З'їзду Рад Старий
Секретар Першого Молдавського З'їзду Рад Бочачер

Харків, дня 10 травня 1925 р.

Голова ІХ Всеукраїнського З'їзду Рад Петровський
Секретар ІХ Всеукраїнського З'їзду Рад А.Буценко

Історія української Конституції. / Упорядники Слюсаренко А., Томенко В. – К.: Видавництво «Право», 1997. – С.182-191.

Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (1929 р.).

ПОДІЛ І. ЗАСАДИ

Виходячи з проголошених Жовтневою революцією прав трудящого й визискуваного народу та основних засад декларації прав народів, а також основних принципів диктатури пролетаріату, викладених в Конституції Української соціалістичної радянської республіки з 10 березня 1919 року, ця Конституція визначає основні завдання та форми організації диктатури пролетаріату, що ставить перед собою за мету остаточно подолати буржуазію, знищити експлоатацію людини людиною та здійснити комунізм, коли не буде ні поділу на класи, ні державної влади.

1. Українська республіка є соціалістична держава робітників та селян. Вся влада в межах Української соціалістичної радянської республіки належить радам робітничих, селянських та червоноармійських депутатів.

2. Українська соціалістична радянська республіка заявляє про свою цілковиту солідарність з усіма радянськими республіками і, на підставі постанов VII Всеукраїнського з'їзду рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів і договору про утворення Союзу радянських соціалістичних республік, творить з ними, на засадах цілковитої доброхитності та рівноправності, Союз радянських соціалістичних республік.

3. Українська соціалістична радянська республіка входить до складу Союзу радянських соціалістичних республік як суверенна договірна держава і зберігає за собою право вільного виходу з Союзу.

Суверенітет Української соціалістичної радянської республіки обмежений лише в межах, зазначених в Конституції Союзу радянських соціалістичних республік і лише в предметах, що їх віднесено до компетенції Союзу радянських соціалістичних республік; поза цими межами Українська соціалістична радянська республіка здійснює свою державну владу самостійно.

4. Вся земля, надри, ліси і води, а також фабрики, заводи, банки, залізничий, водний та повітряний транспорт і засоби зв'язку є соціалістичною державною власністю на підставах, визначених законодавством Союзу радянських соціалістичних республік і Української соціалістичної радянської республіки. Зовнішня торгівля визнається державною монополією.

5. Українська соціалістична радянська республіка забезпечує політичні права для трудящих мас, без різниці статі, віри, раси і національності і цілком позбавляє цих прав експлуататорські класи.

6. Громадяни Української соціалістичної радянської республіки є тим самим громадянами Союзу радянських соціалістичних республік.

Громадяни інших соціалістичних радянських республік мають на території Української соціалістичної радянської республіки всі права і виконують всі обов'язки, встановлені для громадян Української соціалістичної радянської республіки.

7. Українська соціалістична радянська республіка, виходячи з солідарності трудящих всіх націй, надає всіх політичних прав чужоземцям, що перебувають на території Української соціалістичної радянської республіки для трудових занять і належать до робітничої класи, а також до селянства, яке не вживає найманої праці, — на підставі постанов верховних органів Союзу радянських соціалістичних республік.

8. В Українській соціалістичній радянській республіці церкву відокремлюється від держави і школу від церкви і волю релігійних визнань і антирелігійної пропаганди признається за всіма громадянами.

9. Щоб забезпечити трудящим дійсну волю виявлення своїх думок, Українська соціалістична радянська республіка знищує залежність преси від капіталу і передає до рук робітничої класи та селянства всі технічні і матеріальні засоби до видання часописів, книжок та всіляких інших творів друку та забезпечує по всій країні їх вільне поширення.

10. Щоб забезпечити трудящим дійсну волю зібрань, Українська соціалістична радянська республіка, визнаючи право громадян вільно влаштовувати зібрання, мітинги, підходи і т. інш., дає до розпорядження робітничої класи та селянства всі придатні для влаштування народніх зборів помешкання.

11. Щоб забезпечити трудящим дійсну свободу спілок, Українська соціалістична радянська республіка, зламавши економічну і політичну владу заможних клас і тим усунувши всі перешкоди, що до цього часу заважали в буржуазному суспільстві робітникам та селянам користуватися свободою організації і діяння, сприяє робітникам і селянам в справі їх об'єднання та організації.

12. Щоб забезпечити трудящим масам дійсний доступ до знання, Українська соціалістична радянська республіка ставить за своє завдання дати їм повну, всебічну та безплатну освіту.

13. В царині культурного будівництва Українська соціалістична радянська республіка ставить своїм завданням забезпечувати всіма засобами розвиток пролетарськими шляхами української національної культури й культури національних меншостей та рішуче боротися з націоналістичними забобонами.

14. Українська соціалістична радянська республіка визнає працю за обов'язок для всіх громадян Республіки.

15. З метою охоронити всіма засобами здобутки великої пролетарської революції, Українська соціалістична радянська республіка визнає за обов'язок всіх громадян Республіки оборону соціалістичної батьківщини і встановлює загальну військову повинність.

Почесне право обороняти революцію зі зброєю в руках надається лише трудящим, а на нетрудові елементи покладається виконувати інші військові обов'язки.

16. Українська соціалістична радянська республіка надає право пристановища всім чужоземцям, що зазнали переслідувань за революційно-визвольну діяльність.

17. Керуючись інтересами трудящих. Українська соціалістична радянська республіка позбавляє окремих осіб та окремі групи прав, що вони ними користуються на шкоду інтересам соціалістичної революції.

18. Прагнучи утворити вільну й доброхитну єдність трудящих всіх національностей, що залюднюють Українську соціалістичну радянську республіку, і визнаючи цілковите право всіх націй на самовизначення аж до відокремлення Українська соціалістична радянська республіка, беручи на увагу непохитно виявлену волю трудящих молдавського народу до оформлення свого державного буття в складі Української соціалістичної радянської республіки, об'єднується з ним на засадах утворення в складі Української соціалістичної радянської республіки Автономної молдавської соціалістичної радянської республіки.

Автономна молдавська соціалістична радянська республіка управляється на підставі її Конституції, яку остаточно, після ухвали її Всеукраїнським з'їздом рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів, затверджує Всеукраїнський з'їзд рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів.

19. Українська соціалістична радянська республіка, визнаючи, що права громадян не залежать від їх расової й національної належності, проголошує за цілком несполучне з основними законами Республіки будь-який утиск національних меншостей або обмеження їх рівноправності.

Для найбільшого забезпечення інтересів національних меншостей, що становлять в тій чи іншій місцевості компактно більшість людности, можуть утворюватися за постановами вищих органів Республіки окремі національні адміністративно-територіальні одиниці, з забезпеченням права національностям, що становлять національні меншості в цих місцевостях.

20. Мови всіх національностей, що живуть на території Української соціалістичної радянської республіки, рівноправні й кожному громадянину, незалежно від його національної приналежності, забезпечується цілковита можливість в його зносинах з державними органами і у зносинах державних органів з ним, у всіх прилюдних виступах, а також у всьому громадянському житті — вживати рідної мови.

21. Затвердження й зміна цієї Конституції належить виключно Всеукраїнському з'їздові рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів.

ПОДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ. ОРГАНИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ВЛАДИ

А. ПРО ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ З'ЇЗД РАД

22. Верховним органом влади Української соціалістичної радянської республіки є Всеукраїнський з'їзд рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів.

Всеукраїнський з'їзд рад заслуховує і затверджує звіти про діяльність робітничо-селянського уряду і дає загальний напрямок роботі Уряду Української соціалістичної радянської республіки в царині політики й народнього господарства.

До виключного відання Всеукраїнського з'їзду рад належить:

- а) затвердження, зміна та доповнення Конституції Української соціалістичної радянської республіки;
- б) остаточне затвердження Конституції Автономної молдавської соціалістичної радянської республіки та змін і доповнень тої Конституції;
- в) зміна кордонів Української соціалістичної радянської республіки;
- г) встановлення кордонів Автономної молдавської соціалістичної радянської республіки;
- г) вибори Всеукраїнського центрального виконавчого комітету;
- д) вибори представників Української соціалістичної радянської республіки до Ради національностей Союзу радянських соціалістичних республік.

23. Чергові всеукраїнські з'їзди рад скликає Всеукраїнський центральний виконавчий комітет один раз на два роки.

Надзвичайні з'їзди рад скликає Всеукраїнський центральний виконавчий комітет так з власного почину, як і на вимогу рад і з'їздів рад місцевостей, що налічують не менш одної третини всієї людности Української соціалістичної радянської республіки, що має виборчі права.

24. Всеукраїнський з'їзд рад складається з делегатів, обраних Всесолдавським з'їздом рад і округовими з'їздами рад, з розрахунку: від міських і селищних рад — один делегат на кожні 10.000 виборців, а від сільських — один делегат на кожні 50.000 людности.

Б. ПРО ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТРАЛЬНИЙ ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ

25. Всеукраїнський центральний виконавчий комітет в періоди поміж Всеукраїнськими з'їздами рад є верховний законодавчий, розпорядчий та виконавчий орган влади Української соціалістичної радянської республіки.

26. Всеукраїнський центральний виконавчий комітет є відповідальний перед Всеукраїнським з'їздом рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів.

27. Робота Всеукраїнського центрального виконавчого комітету відбувається сесіями черговими та надзвичайними.

28. Чергові сесії Всеукраїнського центрального виконавчого комітету відбуваються не менш як три рази на рік.

Надзвичайні сесії скликає Президія Всеукраїнського центрального виконавчого комітету з власної ініціативи, на подання Ради народніх комісарів Української соціалістичної радянської республіки або на вимогу не менш одної третини членів Всеукраїнського центрального виконавчого комітету.

29. Всеукраїнський центральний виконавчий комітет обирає голову, секретаря й членів Президії Всеукраїнського центрального виконавчого комітету, а також утворює Раду народніх комісарів у складі голови, заступників голови, народніх комісарів і інших членів Ради народніх комісарів.

30. До відання Всеукраїнського центрального виконавчого комітету належить:

а) загальне керівництво у всіх галузях державного, господарського й культурного будівництва;

б) затвердження бюджету Української соціалістичної радянської республіки;

в) встановлення плану всього народнього господарства й окремих його галузей на території Української соціалістичної радянської республіки, відповідно до передбачених у п. «з» арт. 1 Конституції Союзу радянських соціалістичних республік основ і загального плану всього народнього господарства Союзу радянських соціалістичних республік;

г) встановлення, відповідно до Конституції та законодавства Союзу радянських соціалістичних республік, державних і місцевих податків, зборів та неподаткових прибутків;

г) укладення в порядку, встановленому пунктом «д» арт. 1 Конституції Союзу радянських соціалістичних республік, зовнішніх та внутрішніх позик Української соціалістичної радянської республіки;

д) розгляд та участь в укладенні, в порядку, встановленому Конституцією та законодавством Союзу радянських соціалістичних республік, концесійних договорів, передбачених п. «з» арт. 1 Конституції Союзу радянських соціалістичних республік;

е) затвердження законодавчих актів Президії Всеукраїнського центрального виконавчого комітету, ухвалених в період поміж сесіями;

є) затвердження проектів кодексів, а також всіх законодавчих актів, що визначають загальні норми політичного, економічного та культурного життя Української соціалістичної радянської республіки або вносять корінні зміни в сучасну практику державних органів Республіки;

ж) розв'язування питань про регулювання кордонів Автономної молдавської соціалістичної радянської республіки, подаючи свої постанови на подальше затвердження Всеукраїнського з'їзду рад;

з) розгляд питань про часткові зміни Конституції Української соціалістичної радянської республіки, подаючи їх на затвердження Всеукраїнського з'їзду рад;

й) розгляд питання про зміну Конституції Автономної молдавської соціалістичної радянської республіки з подальшим поданням на остаточне затвердження Всеукраїнського з'їзду рад;

і) піднесення в порядку ініціативи перед верховними органами Союзу радянських соціалістичних республік питання про зміну Конституції Союзу радянських соціалістичних республік;

ї) участь у межах, встановлених законодавством Союзу радянських соціалістичних республік, в організації озброєних сил, а також у керівництві справою транспорту та зв'язку;

й) розв'язування інших питань, що їх подасть Президія Всеукраїнського центрального виконавчого комітету або поставить сама Сесія, в межах її компетенції, на свій розгляд.

31. Всеукраїнський центральний виконавчий комітет має право припиняти, касувати та змінити постанови Президії Всеукраїнського центрального виконавчого комітету, Ради народніх комісарів Української соціалістичної радянської республіки, а також постанови Все молдавського й округових з'їздів рад, Все молдавського центрального виконавчого комітету та округових виконавчих комітетів.

В. ПРО ПРЕЗИДІЮ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ

32. Президія Всеукраїнського центрального виконавчого комітету є в періоди поміж сесіями Всеукраїнського центрального виконавчого комітету вищий законодавчий, виконавчий та розпорядчий орган влади Української соціалістичної радянської республіки.

33. Президія Всеукраїнського центрального виконавчого комітету має право припиняти й касувати постанови Ради народніх комісарів і окремих народніх комісаріатів Української соціалістичної радянської республіки, а також Все молдавського центрального виконавчого комітету й округових виконавчих комітетів.

34. Президія Всеукраїнського центрального виконавчого комітету видає декрети, постанови й розпорядження, розглядає й затверджує проекти декретів і постанов, що їх вносить Рада народніх комісарів Української соціалістичної радянської республіки.

35. Всі законодавчі акти та постанови, що в них визначається загальні норми політичного, економічного та культурного життя Української соціалістичної радянської республіки, а також, що вносять корінні зміни в сучасну практику державних органів Республіки, а рівно проекти кодексів законів, обов'язково належить подавати на розгляд та затвердження Сесії Всеукраїнського центрального виконавчого комітету.

36. Президія Всеукраїнського центрального виконавчого комітету здійснює право законодавчої ініціативи у вищих органах Союзу радянських соціалістичних республік, опротестовує у відповідних випадках, згідно з арт. 53 положення про Центральний виконавчий комітет Союзу радянських соціалістичних республік, перед Сесією Центрального виконавчого комітету Союзу радянських соціалістичних республік постанови Президії Центрального виконавчого комітету Союзу радянських соціалістичних республік, опротестовує, згідно з арт. 42 Конституції Союзу радянських соціалістичних республік, перед Президією Центрального виконавчого комітету Союзу радянських соціалістичних республік постанови Ради Народніх комісарів Союзу радянських соціалістичних республік, а також, відповідно до арт. 59 Конституції Союзу радянських соціалістичних республік, припинює в належних випадках на території

Української соціалістичної радянської республіки чинність постанов народніх комісаріятів та центральних органів Союзу радянських соціалістичних республік, що чинять на правах народніх комісаріятів.

37. Президія Всеукраїнського центрального виконавчого комітету розв'язує всі інші питання в порядку верховного управління.

Г. ПРО РАДУ НАРОДНІХ КОМІСАРІВ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

38. Рада народніх комісарів Української соціалістичної радянської республіки, як розпорядчий та виконавчий орган Всеукраїнського центрального виконавчого комітету, здійснює загальне управління Української соціалістичної радянської республіки.

39. Рада народніх комісарів Української соціалістичної радянської республіки, в межах, наданих їй Всеукраїнським центральним виконавчим комітетом прав, видає законодавчі акти й постанови, обов'язкові до виконання на всій території Української соціалістичної радянської республіки.

40. Рада народніх комісарів Української соціалістичної радянської республіки є відповідальна перед Всеукраїнським з'їздом рад, Всеукраїнським центральним виконавчим комітетом та його Президією.

41. До складу Ради народніх комісарів Української соціалістичної радянської республіки входять: Голова Ради народніх комісарів, його заступники, народні комісари, а також уповноважені загально-союзних наркоматів, що призначаються в порядку законодавства Союзу радянських соціалістичних республік і мають право дорадчого або ухвального голосу, відповідно до постанови Всеукраїнського центрального виконавчого комітету.

До складу Ради народніх комісарів можуть входити й інші особи, відповідно до постанови Всеукраїнського центрального виконавчого комітету.

Д. ПРО НАРОДНІ КОМІСАРІЯТИ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

42. Безпосереднє керівництво окремими галузями державного управління Української соціалістичної радянської республіки покладається на народні комісаріяти:

- 1) Народній комісаріят внутрішніх справ,
- 2) Народній комісаріят юстиції,
- 3) Вищу раду народнього господарства,
- 4) Народній комісаріят земельних справ,
- 5) Народній комісаріят фінансів,
- 6) Народній комісаріят торгівлі,
- 7) Народній комісаріят праці,
- 8) Народній комісаріят освіти,
- 9) Народній комісаріят охорони здоров'я,
- 10) Народній комісаріят соціального забезпечення,
- 11) Народній комісаріят робітничо-селянської інспекції, та
- 12) Центральне статистичне управління.

43. Керівництво боротьбою з політичною та економічною контрреволюцією покладається на Державне політичне управління Української соціалістичної радянської республіки, на чолі якого стоїть Голова, що є водночас уповноважений Об'єднаного державного політичного управління Союзу радянських соціалістичних республік.

44. Вища рада народнього господарства і народні комісаріяти: торгівлі, фінансів, праці, робітничо-селянської інспекції та Центральне статистичне управління Української соціалістичної радянської республіки підлягають Всеукраїнському центральному виконавчому комітетові і Раді народніх комісарів Української соціалістичної радянської

республіки та рівночасно у своїй діяльності здійснюють директиви відповідних об'єднаних народніх комісаріятів Союзу радянських соціалістичних республік.

Народній комісаріят торгівлі Української соціалістичної радянської республіки в царині зовнішньої торгівлі чинить як уповноважений одноіменного загальносоюзного наркомату.

45. На чолі окремих народніх комісаріятів стоять члени Ради народніх комісарів Української соціалістичної радянської республіки — народні комісари.

46. При народніх комісарах є колегії у складі: заступників народнього комісара і членів. Число членів колегій визначається постановою Ради народніх комісарів Української соціалістичної радянської республіки.

47. Народні комісари в своїй роботі є відповідальні перед Радою народніх комісарів Української соціалістичної радянської республіки і Всеукраїнським центральним виконавчим комітетом.

48. Розпорядження народніх комісаріятів Української соціалістичної радянської республіки, в межах їхньої компетенції, є обов'язкові до виконання для всіх органів влади і всієї людности, і їх може припиняти та касувати лише Рада народніх комісарів Української соціалістичної радянської республіки і Всеукраїнський центральний виконавчий комітет.

ОРГАНИ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ

А. ПРО З'ЇЗД РАД

49. Органами радянської влади на місцях є: а) ради робітничих, селянських та червоноармійських депутатів; б) з'їзди рад — районні й округові та обрані ними виконавчі комітети (виконкоми).

50. На з'їздах рад беруть участь представники всіх рад, що знаходяться на території цієї адміністративної одиниці.

51. З'їзди рад складаються:

а) районні — з депутатів, що їх обирають міські, сільські та селищні ради, а так само військові частини Червоної армії та флоту за нормами, встановленими Всеукраїнським центральним виконавчим комітетом, і порядком, передбаченим законом про вибори;

б) округові — з представників, що їх обирається за нормами і порядком, передбаченим законодавством про виборчі права громадян і про порядок провадження виборів, від міської ради округового міста і районних з'їздів.

52. З'їзди рад бувають чергові і надзвичайні. Чергові з'їзди рад скликаються один раз на рік.

Позачергові з'їзди рад скликаються:

а) за пропозицією вищих з'їздів рад або їх виконкомів;

б) відповідними на їх території виконавчими органами радянської влади (виконкомами), як на підставі власної ініціативи, так і на вимогу рад, які нараховують не менше одної третини людности даного району, що має виборчі права.

Б. ПРО ВИКОНАВЧІ КОМІТЕТИ

53. Виконавчі комітети обираються з'їздами рад і є в період між з'їздами рад, в межах своєї компетенції, вищі органи радянської влади на відповідній території.

Виконавчі комітети відповідають перед з'їздами, що їх обирають, і підлягають з'їздові рад та вищому виконавчому комітетові, Всеукраїнському центральному виконавчому комітетові й Раді народніх комісарів Української соціалістичної радянської республіки.

54. Для керівництва всією поточною роботою щодо управління відповідною територією і для переведення в життя постанов та розпоряджень центральної влади,

виконавчі комітети обирають президії, число членів яких визначається відповідними вищими виконавчими комітетами для кожної адміністративне територіальної одиниці.

55. В період між засіданнями виконавчих комітетів президії виконавчих комітетів мають права останніх і відповідальні перед виконавчими комітетами.

56. Для виконання покладених на них завдань виконавчі комітети утворюють на підставах, що їх визначає Всеукраїнський центральний виконавчий комітет, відділи округових виконавчих комітетів і відділки районних виконавчих комітетів.

57. Відділи виконавчих комітетів, підлягаючи безпосередньо виконавчим комітетам і їхнім президіям, рівночасно повинні виконувати накази та завдання відповідного вищого виконавчого комітету і народніх комісаріятів Української соціалістичної радянської республіки.

В. ПРО РАДИ ДЕПУТАТІВ

58. Ради депутатів утворюються:

а) міські — у містах; б) селищні — у селищах міського типу, фабрично-заводських, рудневих, залізничних місцевостях — за постановою районного виконавчого комітету, затвердженою округовим виконавчим комітетом; в) сільські — в селах.

Увага. У великих містах — за постановою міської ради, затвердженою округовим виконавчим комітетом, можна утворювати міські районні ради.

59. Поділ залюднених місць Української соціалістичної радянської республіки на міста, селища міського типу та села, а також визначення мінімальних норм людности для утворення міських, селищних і сільських рад — встановлює Всеукраїнський центральний виконавчий комітет.

60. Міські, селищні й сільські ради обираються реченцем на один рік в порядку закону про вибори й за нормами представництва до рад, що їх встановлює Всеукраїнський центральний виконавчий комітет.

61. Для провадження поточної роботи ради депутатів обирають виконавчі комітети або президії на підставах, встановлених Всеукраїнським центральним виконавчим комітетом.

62. Члени рад повинні регулярно давати звіти своїм виборцям. Членів рад можна відкликати до скінчення реченця їх обрання, за постановою виборців.

Г. ПРО КОМПЕТЕНЦІЮ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

63. Органи місцевої влади мають за своє завдання: а) вживати заходів до культурного та господарського піднесення цієї території;

б) складати й затверджувати місцеві бюджети;

в) переводити в життя постанови відповідних вищих органів влади;

г) розв'язувати справи, що мають місцеве значення для цієї території;

г) об'єднувати радянську діяльність в межах своєї території та наглядати за діяльністю всіх державних та громадських організацій на цій території;

д) забезпечувати в межах цієї території революційну законність і охороняти державний лад та громадську безпеку;

е) сприяти діяльності професійних і кооперативних організацій, організацій незаможного селянства та інших місцевих громадських організацій;

є) обмірковувати справи, що мають загально-державне значення так з власного почину, як і на пропозиції вищих органів.

64. З'їзди рад і їх виконавчі комітети здійснюють контроль над діяльністю нижчих місцевих рад і їх виконавчих комітетів. Постанови місцевих з'їздів рад можуть скасовувати й змінювати лише вищі з'їзди рад, виконавчі комітети, Всеукраїнський центральний виконавчий комітет, а також у межах, встановлених законом, Рада народніх комісарів Української соціалістичної радянської республіки.

65. Округові виконавчі комітети або їхні президії можуть лише у виїмкових випадках припиняти переведення в життя розпоряджень окремих народніх комісарятів Української соціалістичної радянської республіки, відповідних їм центральних установ Української соціалістичної радянської республіки і уповноважених народніх комісарятів Союзу радянських соціалістичних республік при Уряді Української соціалістичної радянської республіки, коли припинювані розпорядження явно не відповідають чинному законові або постановам й розпорядженням центральних органів і установ Союзу радянських соціалістичних республік та Української соціалістичної радянської республіки, негайно подаючи про це до відома відповідного народнього комісаряту, центральної установи або управління уповноваженого наркомату Союзу радянських соціалістичних республік при Уряді Української соціалістичної радянської республіки і Президії Всеукраїнського центрального виконавчого комітету.

ПОДІЛ ІІІ. ПРО ВИБОРЧІ ПРАВА

66. Право обирати й бути обраним до рад мають, незалежно від статі, віри, раси, національності, осілости тощо, такі громадяни Української соціалістичної радянської республіки, що їм до дня виборів минуло 18 років:

а) всі особи, що добувають засоби до життя виробничою і суспільнокорисною працею, а також особи, що ведуть хатнє господарство, яке забезпечує першим можливість продукційно працювати;

б) червоноармійці та червонофлотці Робітничо-селянської червоної армії та фльоти;

в) громадяни, що належать до категорій, зазначених в п.п. «а» і «б» цього артикулу, що будь в якій мірі втратили працездатність.

Увага. З осіб, що не належать до громадян радянських соціалістичних республік, мають активне й пасивне виборче право особи, зазначені в арт. 7 цієї Конституції.

67. Не обирають і не можуть бути обраними, хоч би вони й належали до однієї з вищенаведених категорій:

а) особи, що вживають найманої праці з метою одержання зиску;

б) особи, що живуть з нетрудового прибутку, а саме: відсотків з капіталу, прибутку з підприємств, надходжень з майна і т. інш.;

в) приватні крамарі, торговельні і комерційні посередники;

г) духівництво, служники релігійних культів всіх вірувань і сект, якщо це заняття є їхньою професією, та ченці;

г) службовці і агенти колишньої поліції, окремого корпусу жандармів і охоронних відділків, члени царювавшего в Росії дому, особи, що керували діяльністю поліції, жандармерії і карних органів;

д) особи, що їх визнано встановленим порядком за душевнохворих;

е) позбавлені прав судом на реченець, визначений судовим вироком.

68. Точне встановлення категорій громадян, позбавлених виборчих прав, провадить Всеукраїнський центральний виконавчий комітет.

69. Порядок провадження виборів, а також і участь в них професійних спілок та інших робітничих та селянських організацій визначає Всеукраїнський центральний виконавчий комітет.

ПОДІЛ ІV. ПРО БЮДЖЕТ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

70. Всі державні прибутки й видатки Української соціалістичної радянської республіки об'єднуються в загальному державному бюджеті Української соціалістичної радянської республіки.

Увага. Державний бюджет Автономної молдавської соціалістичної республіки увіходить складовою частиною до бюджету Української соціалістичної радянської республіки.

71. Бюджет Української соціалістичної радянської республіки увіходить, як самостійна частина, до єдиного державного бюджету Союзу радянських соціалістичних республік, відповідно до Конституції Союзу радянських соціалістичних республік та законодавства Союзу радянських соціалістичних республік.

72. Розподіл видатків, а також прибутків, що їх збирають на території Української соціалістичної радянської республіки, на видатки та прибутки, що їх вноситься до загально-союзного бюджету і бюджету Української соціалістичної радянської республіки, встановлюється в порядку законодавства Союзу радянських соціалістичних республік.

73. Бюджет Української соціалістичної радянської республіки розглядає й затверджує Всеукраїнський центральний виконавчий комітет.

74. Державний бюджет Автономної молдавської соціалістичної радянської республіки, після затвердження його Центральним виконавчим комітетом Автономної молдавської соціалістичної радянської республіки і по розгляді та об'єднанні його Радою народніх комісарів Української соціалістичної радянської республіки з бюджетом Української соціалістичної радянської республіки, разом з останнім, подається на затвердження Всеукраїнського центрального виконавчого комітету.

75. Жодного видатку з коштів державної скарбниці не може бути зроблено, якщо не встановлено на нього кредиту в кошторисі державних прибутків та видатків або не видано особливої постанови законодавчих органів Української соціалістичної радянської республіки.

76. Всі місцеві прибутки та всі місцеві видатки об'єднуються в місцевий бюджет в порядку законодавства Союзу радянських соціалістичних республік та законодавства Української соціалістичної радянської республіки.

77. Місцеві бюджети розглядають і затверджують відповідні з'їзди рад або в належних випадках виконавчі комітети під загальною контролем відповідних центральних органів Української соціалістичної радянської республіки.

78. Звіт про виконання державного бюджету Української соціалістичної радянської республіки затверджує Всеукраїнський центральний виконавчий комітет.

79. В порядку законодавства Союзу радянських соціалістичних республік та Української радянської соціалістичної республіки, для покриття видатків, віднесених зазначеним законодавством до місцевих коштів, місцевим бюджетам надається прибуткові джерела.

ПОДІЛ V. ПРО ГЕРБ, ПРАПОР І СТОЛИЦЮ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

80. Герб Української соціалістичної радянської республіки складається з виображенням на червоному полі в проміннях сонця золотих серпа та молота, оточених вінком з колосків і з написом: «УСРР Пролетарі всіх країн, єднитесь!»

81. Державний прапор Української соціалістичної радянської республіки складається з полотнища червоного (багряного) кольору, в лівому кутку якого, біля держальця зверху вміщено золоті літери «УСРР» або напис «Українська соціалістична радянська республіка».

82. Столиця Української соціалістичної радянської республіки є місто Харків.
Харків, 15 травня 1929 р.

Голова XI Всеукраїнського з'їзду рад *Г. Петровський*
Секретар XI Всеукраїнського з'їзду рад *М. Василенко*

Історія української Конституції. / Упорядники Слюсаренко А., Томенко В. – К.: Видавництво «Право», 1997. – С.192-207.

Постанова VII з'їзду Рад СРСР «Про внесення деяких

змін до Конституції Союзу РСР» (6 лютого 1935 р.)

Заслушав сообщение о постановлении февральского (1935 г.) Пленума ЦК ВКП(б) о необходимости внесения некоторых изменений в Конституцию Союза ССР, VII Съезд Советов Союза ССР, считая вполне правильным и своевременным предложение ЦК ВКП(б), *постановляет*:

1. Внести в Конституцию Союза ССР изменения в направлении:

а) дальнейшей демократизации избирательной системы в смысле замены не вполне равных выборов равными, многостепенных — прямыми, открытых— закрытыми;

б) уточнения социально-экономической основы Конституции в смысле приведения Конституции в соответствие с нынешним соотношением классовых сил в СССР (создание новой социалистической индустрии, разгром кулачества, победа колхозного строя, утверждение социалистической собственности, как основы советского общества и т. п.).

2. Предложить Центральному Исполнительному Комитету Союза ССР избрать Конституционную комиссию, которой поручить выработать исправленный текст Конституции на указанных в п. 1 основах и внести его на утверждение сессии ЦИК Союза ССР.

3. Ближайшие очередные выборы органов Советской власти в Союзе ССР провести на основе новой избирательной системы.

Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т. / За ред. В.Д. Гончаренка. — К.: Ін Юре, 1997. - Т. 2. — С. 344.

Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік (1936 р.)

Глава I. ОБЩЕСТВЕННОЕ УСТРОЙСТВО

Статья 1. Союз Советских Социалистических Республик есть социалистическое государство рабочих и крестьян.

Статья 2. Политическую основу СССР составляют Советы депутатов трудящихся, выросшие и окрепшие в результате свержения власти помещиков и капиталистов и завоевания диктатуры пролетариата.

Статья 3. Вся власть в СССР принадлежит трудящимся города и деревни в лице Советов депутатов трудящихся.

Статья 4. Экономическую основу СССР составляют социалистическая система хозяйства и социалистическая собственность на орудия и средства производства, утвердившиеся в результате ликвидации капиталистической системы хозяйства, отмены частной собственности на орудия и средства производства и уничтожения эксплуатации человека человеком.

Статья 5. Социалистическая собственность в СССР имеет либо форму государственной собственности (всенародное достояние), либо форму кооперативно-колхозной собственности (собственность отдельных колхозов, собственность кооперативных объединений).

Статья 6. Земля, ее недра, воды, леса, заводы, фабрики, шахты, рудники, железнодорожный, водный и воздушный транспорт, банки, средства связи, организованные государством крупные сельскохозяйственные предприятия (совхозы, машиннотракторные станции и т. п.), а также коммунальные предприятия и основной жилищный фонд в городах и промышленных пунктах являются государственной собственностью, то-есть всенародным достоянием.

Статья 7. Общественные предприятия в колхозах и кооперативных организациях с их живым и мертвым инвентарем, производимая колхозами и кооперативными

организациями продукция, равно как их общественные постройки составляют общественную, социалистическую собственность колхозов и кооперативных организаций.

Каждый колхозный двор, кроме основного дохода от общественного колхозного хозяйства, имеет в личном пользовании небольшой приусадебный участок земли и в личной собственности подсобное хозяйство на приусадебном участке, жилой дом, продуктивный скот, птицу и мелкий сельскохозяйственный инвентарь — согласно устава сельскохозяйственной артели.

Статья 8. Земля, занимаемая колхозами, закрепляется за ними в бесплатное и бессрочное пользование, то-есть навечно.

Статья 9. Наряду с социалистической системой хозяйства, являющейся господствующей формой хозяйства в СССР, допускается законом мелкое частное хозяйство единоличных крестьян и кустарей, основанное на личном труде и исключаящее эксплуатацию чужого труда.

Статья 10. Право личной собственности граждан на их трудовые доходы и сбережения, на жилой дом и подсобное домашнее хозяйство, на предметы домашнего хозяйства и обихода, на предметы личного потребления и удобства, равно как право наследования личной собственности граждан — охраняются законом.

Статья 11. Хозяйственная жизнь СССР определяется и направляется государственным народнохозяйственным планом в интересах увеличения общественного богатства, неуклонного подъема материального и культурного уровня трудящихся, укрепления независимости СССР и усиления его обороноспособности.

Статья 12. Труд в СССР является обязанностью и делом чести каждого способного к труду гражданина по принципу: «кто не работает, тот не ест».

В СССР осуществляется принцип социализма: «от каждого по его способности, каждому — по его труду».

Глава II. ГОСУДАРСТВЕННОЕ УСТРОЙСТВО

Статья 13. Союз Советских Социалистических Республик есть союзное государство, образованное на основе добровольного объединения равноправных Советских Социалистических Республик:

Российской Советской Федеративной Социалистической Республики,

Украинской Советской Социалистической Республики,

Белорусской Советской Социалистической Республики, Азербайджанской Советской Социалистической Республики, Грузинской Советской Социалистической Республики, Армянской Советской Социалистической Республики, Туркменской Советской Социалистической Республики, Узбекской Советской Социалистической Республики, Таджикской Советской Социалистической Республики, Казахской Советской Социалистической Республики, Киргизской Советской Социалистической Республики.

Статья 14. Ведению Союза Советских Социалистических Республик в лице его высших органов власти и органов государственного управления подлежат:

а) представительство Союза в международных сношениях, заключение и ратификация договоров с другими государствами;

б) вопросы войны и мира;

в) принятие в состав СССР новых республик;

г) контроль за исполнением Конституции СССР и обеспечение соответствия Конституций союзных республик с Конституцией СССР;

д) утверждение изменений границ между союзными республиками;

е) утверждение образования новых краев и областей, а также новых автономных республик в составе союзных республик;

ж) организация обороны СССР и руководство всеми вооруженными силами СССР;

з) внешняя торговля на основе государственной монополии;

и) охрана государственной безопасности;

- к) установление народнохозяйственных планов СССР;
- л) утверждение единого государственного бюджета СССР, а также налогов и доходов, поступающих на образование бюджетов союзного, республиканских и местных;
- м) управление банками, промышленными и сельскохозяйственными учреждениями и предприятиями, а также торговыми предприятиями — общесоюзного значения;
- н) управление транспортом и связью;
- о) руководство денежной и кредитной системой;
- п) организация государственного страхования;
- р) заключение и предоставление займов;
- с) установление основных начал землепользования, а равно пользования недрами, лесами и водами;
- т) установление основных начал в области просвещения и здравоохранения;
- у) организация единой системы народнохозяйственного учета;
- ф) установление основ законодательства о труде;
- х) законодательство о судостроительстве и судопроизводстве; уголовный и гражданский кодексы;
- ц) законы о союзном гражданстве; законы о правах иностранцев;
- ч) издание общесоюзных актов об амнистии.

Статья 15. Суверенитет союзных республик ограничен лишь в пределах, указанных в статье 14 Конституции СССР. Вне этих пределов каждая Союзная республика осуществляет государственную власть самостоятельно. СССР охраняет суверенные права союзных республик.

Статья 16. Каждая Союзная республика имеет свою Конституцию, учитывающую особенности республики и построенную в полном соответствии с Конституцией СССР.

Статья 17. За каждой Союзной республикой сохраняется право свободного выхода из СССР.

Статья 18. Территория союзных республик не может быть изменяема без их согласия.

Статья 19. Законы СССР имеют одинаковую силу на территории всех союзных республик.

Статья 20. В случае расхождения закона Союзной республики с законом общесоюзным, действует общесоюзный закон.

Статья 21. Для граждан СССР устанавливается единое союзное гражданство.

Каждый гражданин Союзной республики является гражданином СССР.

Статья 22. Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика состоит из краев: Азово-Черноморского, Дальне-Восточного, Западно-Сибирского, Красноярского, Северо-Кавказского; областей: Воронежской, Восточно-Сибирской, Горьковской, Западной, Ивановской, Калининской, Кировской, Куйбышевской, Курской, Ленинградской, Московской, Омской, Оренбургской, Саратовской, Свердловской, Северной, Сталинградской, Челябинской, Ярославской; автономных советских социалистических республик: Татарской, Башкирской, Дагестанской, Бурят-Монгольской, Кабардино-Балкарской, Калмыцкой, Карельской, Коми, Крымской, Марийской, Мордовской, Немцев Поволжья, Северо-Осетинской, Удмуртской, Чечено-Ингушской, Чувашской, Якутской; автономных областей: Адыгейской, Еврейской, Карачаевской, Ойротской, Хакасской, Черкесской.

Статья 23. Украинская Советская Социалистическая Республика состоит из областей: Винницкой, Днепропетровской, Донецкой, Киевской, Одесской, Харьковской, Черниговской и Молдавской Автономной Советской Социалистической Республики.

Статья 24. В Азербайджанской Советской Социалистической Республике состоят Нахичеванская Автономная Советская Социалистическая Республика и Нагорно-Карабахская автономная область.

Статья 25. В Грузинской Советской Социалистической Республике состоят: Абхазская АССР, Аджарская АССР, Юго-Осетинская автономная область.

Статья 26. В Узбекской Советской Социалистической Республике состоит Кара-Калпакская АССР.

Статья 27. В Таджикской Советской Социалистической Республике состоит Горно-Бадахшанская автономная область.

Статья 28. Казахская Советская Социалистическая Республика состоит из областей: Актюбинской, Алма-Атинской, Восточно-Казахстанской, Западно-Казахстанской, Карагандинской, Кустанайской, Северо-Казахстанской, Южно-Казахстанской.

Статья 29. Армянская ССР, Белорусская ССР, Туркменская ССР и Киргизская ССР не имеют в своем составе автономных республик, равно как краев и областей.

Глава III. ВЫСШИЕ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

Статья 30. Высшим органом государственной власти СССР является Верховный Совет СССР.

Статья 31. Верховный Совет СССР осуществляет все права, присвоенные Союзу Советских Социалистических Республик согласно статьи 14 Конституции, поскольку они не входят, в силу Конституции, в компетенцию подотчетных Верховному Совету СССР органов СССР: Президиума Верховного Совета СССР, Совета Народных Комиссаров СССР и Народных Комиссариатов СССР.

Статья 32. Законодательная власть СССР осуществляется исключительно Верховным Советом СССР.

Статья 33. Верховный Совет СССР состоит из двух палат: Совета Союза и Совета Национальностей.

Статья 34. Совет Союза избирается гражданами СССР по избирательным округам по норме: один депутат на 300 тысяч населения.

Статья 35. Совет Национальностей избирается гражданами СССР по союзным и автономным республикам, автономным областям и национальным округам по норме: по 25 депутатов от каждой союзной республики, по 11 депутатов от каждой автономной республики, по 5 депутатов от каждой автономной области и по одному депутату от каждого национального округа.

Статья 36. Верховный Совет СССР избирается сроком на четыре года.

Статья 37. Обе палаты Верховного Совета СССР: Совет Союза и Совет Национальностей равноправны.

Статья 38. Совету Союза и Совету Национальностей в одинаковой мере принадлежит законодательная инициатива.

Статья 39. Закон считается утвержденным, если он принят обеими палатами Верховного Совета СССР простым большинством каждой.

Статья 40. Законы, принятые Верховным Советом СССР, публикуются на языках союзных республик за подписями председателя и секретаря Президиума Верховного Совета СССР.

Статья 41. Сессии Совета Союза и Совета Национальностей начинаются и заканчиваются одновременно.

Статья 42. Совет Союза избирает председателя Совета Союза и двух его заместителей.

Статья 43. Совет Национальностей избирает председателя Совета Национальностей и двух его заместителей.

Статья 44. Председатели Совета Союза и Совета Национальностей руководят заседаниями соответствующих палат и ведают их внутренним распорядком.

Статья 45. Совместные заседания обеих палат Верховного Совета СССР ведут поочередно председатели Совета Союза и Совета Национальностей.

Статья 46. Сессии Верховного Совета СССР созываются Президиумом Верховного Совета СССР два раза в год.

Внеочередные сессии созываются Президиумом Верховного Совета СССР по его усмотрению или по требованию одной из союзных республик.

Статья 47. В случае разногласия между Советом Союза и Советом Национальностей вопрос передается на разрешение согласительной комиссии, образованной на паритетных началах. Если согласительная комиссия не приходит к согласному решению или если ее решение не удовлетворяет одну из палат, вопрос рассматривается вторично в палатах. При отсутствии согласного решения двух палат, Президиум Верховного Совета СССР распускает Верховный Совет СССР и назначает новые выборы.

Статья 48. Верховный Совет СССР избирает на совместном заседании обеих палат Президиум Верховного Совета СССР в составе: председателя Президиума Верховного Совета СССР, одиннадцати его заместителей, секретаря Президиума и 24 членов Президиума.

Президиум Верховного Совета СССР подотчетен Верховному Совету СССР во всей своей деятельности.

Статья 49. Президиум Верховного Совета СССР:

- а) созывает сессии Верховного Совета СССР;
- б) дает толкование действующих законов СССР, издает указы;
- в) распускает Верховный Совет СССР на основании 47 статьи Конституции СССР и назначает новые выборы;
- г) производит всенародный опрос (референдум) по своей инициативе или по требованию одной из союзных республик;
- д) отменяет постановления и распоряжения Совета Народных Комиссаров СССР и Советов Народных Комиссаров союзных республик в случае их несоответствия закону;
- е) в период между сессиями Верховного Совета СССР освобождает от должности и назначает отдельных Народных Комиссаров СССР по представлению председателя Совета Народных Комиссаров СССР с последующим внесением на утверждение Верховного Совета СССР;
- ж) награждает орденами и присваивает почетные звания СССР;
- з) осуществляет право помилования;
- и) назначает и сменяет высшее командование вооруженных сил СССР;
- к) в период между сессиями Верховного Совета СССР объявляет состояние войны в случае военного нападения на СССР или в случае необходимости выполнения международных договорных обязательств по взаимной обороне от агрессии;
- л) объявляет общую и частичную мобилизацию;
- м) ратифицирует международные договоры;
- н) назначает и отзывает полномочных представителей СССР в иностранных государствах;
- о) принимает верительные и отзывные грамоты аккредитованных при нем дипломатических представителей иностранных государств.

Статья 50. Совет Союза и Совет Национальностей избирают мандатные комиссии, которые проверяют полномочия депутатов каждой палаты.

По представлению мандатной комиссии палаты решают либо признать полномочия, либо кассировать выборы отдельных депутатов.

Статья 51. Верховный Совет СССР назначает, когда он сочтет необходимым, следственные и ревизионные комиссии по любому вопросу.

Все учреждения и должностные лица обязаны выполнять требования этих комиссий и представлять им необходимые материалы и документы.

Статья 52. Депутат Верховного Совета СССР не может быть привлечен к судебной ответственности или арестован без согласия Верховного Совета, а в период, когда нет сессии Верховного Совета СССР, — без согласия Президиума Верховного Совета СССР.

Статья 53. По истечении полномочий или после досрочного роспуска Верховного Совета СССР Президиум Верховного Совета СССР сохраняет свои полномочия вплоть до образования вновь избранным Верховным Советом СССР нового Президиума Верховного Совета СССР.

Статья 54. По истечении полномочий или в случае досрочного роспуска Верховного Совета СССР Президиум Верховного Совета СССР назначает новые выборы в срок не более двух месяцев со дня истечения полномочий или роспуска Верховного Совета СССР.

Статья 55. Вновь избранный Верховный Совет СССР созывается Президиумом Верховного Совета СССР прежнего состава не позже, как через месяц после выборов.

Статья 56. Верховный Совет СССР образует на совместном заседании обеих палат Правительство СССР — Совет Народных Комиссаров СССР.

Глава IV. ВЫСШИЕ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ СОЮЗНЫХ РЕСПУБЛИК

Статья 57. Высшим органом государственной власти Союзной республики является Верховный Совет Союзной республики.

Статья 58. Верховный Совет Союзной республики избирается гражданами республики сроком на четыре года.

Нормы представительства устанавливаются Конституциями союзных республик.

Статья 59. Верховный Совет Союзной республики является единственным законодательным органом республики.

Статья 60. Верховный Совет Союзной республики:

а) принимает Конституцию республики и вносит в нее изменения в соответствии со статьей 16 Конституции СССР;

б) утверждает Конституции находящихся в ее составе автономных республик и определяет границы их территории;

в) утверждает народнохозяйственный план и бюджет республики;

г) пользуется правом амнистии и помилования граждан, осужденных судебными органами Союзной республики.

Статья 61. Верховный Совет Союзной республики избирает Президиум Верховного Совета Союзной республики в составе председателя Президиума Верховного Совета Союзной республики, его заместителей, секретаря Президиума и членов Президиума Верховного Совета Союзной республики.

Полномочия Президиума Верховного Совета Союзной республики определяются Конституцией Союзной республики.

Статья 62. Для ведения заседаний Верховный Совет Союзной республики избирает своего председателя и его заместителей.

Статья 63. Верховный Совет Союзной республики образует Правительство Союзной республики — Совет Народных Комиссаров Союзной республики.

Глава V. ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

Статья 64. Высшим исполнительным и распорядительным органом государственной власти Союза Советских Социалистических Республик является Совет Народных Комиссаров СССР.

Статья 65. Совет Народных Комиссаров СССР ответствен перед Верховным Советом СССР и ему подотчетен, а в период между сессиями Верховного Совета — перед Президиумом Верховного Совета СССР, которому подотчетен.

Статья 66. Совет Народных Комиссаров издает постановления и распоряжения на основе и во исполнение действующих законов и проверяет исполнение.

Статья 67. Постановления и распоряжения Совета Народных Комиссаров СССР обязательны к исполнению на всей территории СССР.

Статья 68. Совет Народных Комиссаров СССР:

а) объединяет и направляет работу общесоюзных и союзно-республиканских Народных Комиссариатов СССР и других, подведомственных ему хозяйственных и культурных учреждений;

б) принимает меры по осуществлению народнохозяйственного плана, государственного бюджета и укреплению кредитно-денежной системы;

в) принимает меры по обеспечению общественного порядка, защите интересов государства и охране прав граждан;

г) осуществляет общее руководство в области сношений с иностранными государствами;

д) определяет ежегодные контингенты граждан, подлежащих призыву на действительную военную службу, руководит общим строительством вооруженных сил страны;

е) образует, в случае необходимости, специальные комитеты и Главные Управления при Совете Народных Комиссаров СССР по делам хозяйственного, культурного и оборонного строительства.

Статья 69. Совет Народных Комиссаров СССР имеет право по отраслям управления и хозяйства, отнесенным к компетенции СССР, приостанавливать постановления и распоряжения Советов Народных Комиссаров Союзных республик и отменять приказы и инструкции Народных Комиссаров СССР.

Статья 70. Совет Народных Комиссаров СССР образуется Верховным Советом СССР в составе:

Председателя Совета Народных Комиссаров СССР;

Заместителей председателя Совета Народных Комиссаров СССР;

Председателя Государственной плановой, комиссии СССР;

Председателя Комиссии советского контроля;

Народных Комиссаров СССР;

Председателя Комитета заготовок;

Председателя Комитета по делам искусств;

Председателя Комитета по делам высшей школы.

Статья 71. Правительство СССР или Народный Комиссар СССР, к которым обращен запрос депутата Верховного Совета СССР, обязаны не более чем в трехдневный срок дать устный или письменный ответ в соответствующей палате.

Статья 72. Народные Комиссары СССР руководят отраслями государственного управления, входящими в компетенцию СССР.

Статья 73. Народные Комиссары СССР издают в пределах компетенции соответствующих Народных Комиссариатов приказы и инструкции на основании и во исполнение действующих законов, а также постановлений и распоряжений Совета Народных Комиссаров СССР и проверяют их исполнение.

Статья 74. Народные Комиссариаты СССР являются или общесоюзными или союзно-республиканскими.

Статья 75. Общесоюзные Народные Комиссариаты руководят порученной им отраслью государственного управления на всей территории СССР или непосредственно или через назначаемые ими органы.

Статья 76. Союзно-республиканские Народные Комиссариаты руководят порученной им отраслью государственного управления,

как правило, через одноименные Народные Комиссариаты союзных республик и управляют непосредственно лишь определенным ограниченным числом предприятий по списку, утверждаемому Президиумом Верховного Совета СССР.

Статья 77. К общесоюзным Народным Комиссариатам относятся Народные Комиссариаты:

- Обороны;
- Иностранных дел;
- Внешней торговли;
- Путей сообщения;
- Связи;
- Водного транспорта;
- Тяжелой промышленности;
- Оборонной промышленности.

Статья 78. К союзно-республиканским Народным Комиссариатам относятся Народные Комиссариаты:

- Пищевой промышленности;
- Легкой промышленности;
- Лесной промышленности;
- Земледелия;
- Зерновых и животноводческих совхозов;
- Финансов;
- Внутренней торговли;
- Внутренних дел;
- Юстиции;
- Здравоохранения.

Глава VI. ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ СОЮЗНЫХ РЕСПУБЛИК

Статья 79. Высшим исполнительным и распорядительным органом государственной власти Союзной республики является Совет Народных Комиссаров Союзной республики.

Статья 80. Совет Народных Комиссаров Союзной республики ответствен перед Верховным Советом Союзной республики и ему подотчетен, а в период между сессиями Верховного Совета Союзной республики — перед Президиумом Верховного Совета Союзной республики, которому подотчетен.

Статья 81. Совет Народных Комиссаров Союзной республики издает постановления и распоряжения на основе и во исполнение действующих законов СССР и Союзной республики, постановлений и распоряжений Совета Народных Комиссаров СССР и проверяет их исполнение.

Статья 82. Совет Народных Комиссаров Союзной республики имеет право приостанавливать постановления и распоряжения Советов Народных Комиссаров автономных республик и отменять решения и распоряжения исполнительных комитетов Советов депутатов трудящихся краев, областей и автономных областей.

Статья 83. Совет Народных Комиссаров Союзной республики образуется Верховным Советом Союзной республики в составе:

- Председателя Совета Народных Комиссаров Союзной республики;
- Заместителей председателя;
- Председателя Государственной плановой комиссии;
- Народных Комиссаров:
  - Пищевой промышленности;
  - Легкой промышленности;
  - Лесной промышленности;
  - Земледелия;
  - Зерновых и животноводческих совхозов;
  - Финансов;
  - Внутренней торговли;

Внутренних дел;
Юстиции;
Здравоохранения;
Просвещения;
Местной промышленности;
Коммунального хозяйства;
Социального обеспечения;
Уполномоченного Комитета заготовок;
Начальника Управления по делам искусств;
Уполномоченных общесоюзных Народных Комиссариатов.

Статья 84. Народные Комиссары Союзной республики руководят отраслями государственного управления, входящими в компетенцию Союзной республики.

Статья 85. Народные Комиссары Союзной республики издают в пределах компетенции соответствующих Народных Комиссариатов приказы и инструкции на основании и во исполнение законов СССР и Союзной республики, постановлений и распоряжений Совета Народных Комиссаров СССР и Союзной республики, приказов и инструкций союзно-республиканских Народных Комиссариатов СССР.

Статья 86. Народные Комиссариаты Союзной республики являются союзно-республиканскими или республиканскими.

Статья 87. Союзно-республиканские Народные Комиссариаты руководят порученной им отраслью государственного управления, подчиняясь как Совету Народных Комиссаров Союзной республики, так и соответствующему союзно-республиканскому Народному Комиссариату СССР.

Статья 88. Республиканские Народные Комиссариаты руководят порученной им отраслью государственного управления, подчиняясь непосредственно Совету Народных Комиссаров Союзной республики.

Глава VII. ВЫСШИЕ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ АВТОНОМНЫХ СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

Статья 89. Высшим органом государственной власти Автономной республики является Верховный Совет АССР.

Статья 90. Верховный Совет Автономной республики избирается гражданами республики сроком на четыре года по нормам представительства, устанавливаемым Конституцией Автономной республики.

Статья 91. Верховный Совет Автономной республики является единственным законодательным органом АССР.

Статья 92. Каждая Автономная республика имеет свою Конституцию, учитывающую особенности Автономной республики и построенную в полном соответствии с Конституцией Союзной республики.

Статья 93. Верховный Совет Автономной республики избирает Президиум Верховного Совета Автономной республики и образует Совет Народных Комиссаров Автономной республики, согласно своей Конституции.

Глава VIII. МЕСТНЫЕ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ

Статья 94. Органами государственной власти в краях, областях, автономных областях, округах, районах, городах, селах (станицах, деревнях, хуторах, кишлаках, аулах) являются Советы депутатов трудящихся.

Статья 95. Краевые, областные, автономных областей, окружные, районные, городские, сельские (станций, деревень, хуторов, кишлаков, аулов) Советы депутатов трудящихся избираются соответственно трудящимися края, области, автономной области, округа, района, города, села сроком на два года.

Статья 96. Нормы представительства в Советы депутатов трудящихся определяются конституциями союзных республик.

Статья 97. Советы депутатов трудящихся руководят деятельностью подчиненных им органов управления, обеспечивают охрану государственного порядка, соблюдение законов и охрану прав граждан, руководят местным хозяйственным и культурным строительством, устанавливают местный бюджет.

Статья 98. Советы депутатов трудящихся принимают решения и дают распоряжения в пределах прав, предоставленных им законами СССР и союзной республики.

Статья 99. Исполнительными и распорядительными органами краевых, областных, автономных областей, окружных, районных, городских и сельских Советов депутатов трудящихся являются избираемые ими исполнительные комитеты в составе: председателя, его заместителей, секретаря и членов.

Статья 100. Исполнительным и распорядительным органом сельских Советов депутатов трудящихся в небольших поселениях, в соответствии с Конституциями союзных республик, являются избираемые ими председатель, его заместитель и секретарь.

Статья 101. Исполнительные органы Советов депутатов трудящихся непосредственно подотчетны как Совету депутатов трудящихся, их избравшему, так и исполнительному органу вышестоящего Совета депутатов трудящихся.

Глава IX. СУД И ПРОКУРАТУРА

Статья 102. Правосудие в СССР осуществляется Верховным Судом СССР, Верховными Судами союзных республик, краевыми и областными судами, судами автономных республик и автономных областей, окружными судами, специальными судами СССР, создаваемыми по постановлению Верховного Совета СССР, народными судами.

Статья 103. Рассмотрение дел во всех судах осуществляется с участием народных заседателей, кроме случаев, специально предусмотренных законом.

Статья 104. Верховный Суд СССР является высшим судебным органом. На Верховный Суд СССР возлагается надзор за судебной деятельностью всех судебных органов СССР и союзных республик.

Статья 105. Верховный Суд СССР и специальные суды СССР избираются Верховным Советом СССР сроком на пять лет.

Статья 106. Верховные Суды союзных республик избираются Верховными Советами союзных республик сроком на пять лет.

Статья 107. Верховные Суды автономных республик избираются Верховными Советами автономных республик сроком на пять лет.

Статья 108. Краевые и областные суды, суды автономных областей, окружные суды избираются краевыми, областными или

окружными Советами депутатов трудящихся или Советами депутатов трудящихся автономных областей сроком на пять лет.

Статья 109. Народные суды избираются гражданами района на основе всеобщего, прямого и равного избирательного права при тайном голосовании — сроком на три года.

Статья 110. Судопроизводство ведется на языке союзной или автономной республики или автономной области с обеспечением для лиц, не владеющих этим языком, полного ознакомления с материалами дела через переводчика, а также права выступать на суде на родном языке.

Статья 111. Разбирательство дел во всех судах СССР открытое, поскольку законом не предусмотрены исключения, с обеспечением обвиняемому права на защиту.

Статья 112. Судьи независимы и подчиняются только закону.

Статья 113. Высший надзор за точным исполнением законов всеми Народными Комиссариатами и подведомственными им учреждениями, равно как отдельными должностными лицами, а также гражданами СССР возлагается на Прокурора СССР.

Статья 114. Прокурор СССР назначается Верховным Советом СССР сроком на семь лет.

Статья 115. Республиканские, краевые, областные прокуроры, а также прокуроры автономных республик и автономных областей назначаются Прокурором СССР сроком на пять лет.

Статья 116. Окружные, районные и городские прокуроры назначаются прокурорами союзных республик с утверждения Прокурора СССР сроком на пять лет.

Статья 117. Органы прокуратуры осуществляют свои функции независимо от каких бы то ни было местных органов, подчиняясь только Прокурору СССР.

Глава X. ОСНОВНЫЕ ПРАВА И ОБЯЗАННОСТИ ГРАЖДАН

Статья 118. Граждане СССР имеют право на труд, то-есть право на получение гарантированной работы с оплатой их труда в соответствии с его количеством и качеством.

Право на труд обеспечивается социалистической организацией народного хозяйства, неуклонным ростом производительных сил советского общества, устранением возможности хозяйственных кризисов и ликвидацией безработицы.

Статья 119. Граждане СССР имеют право на отдых.

Право на отдых обеспечивается сокращением рабочего дня для подавляющего большинства рабочих до 7 часов, установлением ежегодных отпусков рабочим и служащим с сохранением заработной платы, предоставлением для обслуживания трудящихся широкой сети санаториев, домов отдыха, клубов.

Статья 120. Граждане СССР имеют право на материальное обеспечение в старости, а также — в случае болезни и потери трудоспособности.

Это право обеспечивается широким развитием социального страхования рабочих и служащих за счет государства, бесплатной медицинской помощью трудящимся, предоставлением в пользование трудящимся широкой сети курортов.

Статья 121. Граждане СССР имеют право на образование.

Это право обеспечивается всеобщим начальным образованием, бесплатностью образования, включая высшее образование, системой государственных стипендий подавляющему большинству учащихся в высшей школе, обучением в школах на родном языке, организацией на заводах, в совхозах, машинотракторных станциях и колхозах бесплатного производственного, технического и агрономического обучения трудящихся.

Статья 122. Женщине в СССР предоставляются равные права с мужчиной во всех областях хозяйственной, государственной, культурной и общественно-политической жизни.

Возможность осуществления этих прав женщин обеспечивается предоставлением женщине равного с мужчиной права на труд, оплату труда, отдых, социальное страхование и образование, государственной охраной интересов матери и ребенка, предоставлением женщине при беременности отпусков с сохранением содержания, широкой сетью родильных домов, детских ясель и садов.

Статья 123. Равноправие граждан СССР, независимо от их национальности и расы, во всех областях хозяйственной, государственной, культурной и общественно-политической жизни является непреложным законом.

Какое бы то ни было прямое или косвенное ограничение прав или, наоборот, установление прямых или косвенных преимуществ граждан в зависимости от их расовой и национальной принадлежности, равно как всякая проповедь расовой или национальной исключительности, или ненависти и пренебрежения — караются законом.

Статья 124. В целях обеспечения за гражданами свободы совести церковь в СССР отделена от государства и школа от церкви. Свобода отправления религиозных культов и свобода антирелигиозной пропаганды признается за всеми гражданами.

Статья 125. В соответствии с интересами трудящихся и в целях укрепления социалистического строя гражданам СССР гарантируется законом:

- а) свобода слова,
- б) свобода печати.
- в) свобода собраний и митингов,
- г) свобода уличных шествий и демонстраций.

Эти права граждан обеспечиваются предоставлением трудящимся и их организациям типографий, запасов бумаги, общественных зданий, улиц, средств связи и других материальных условий, необходимых для их осуществления.

Статья 126. В соответствии с интересами трудящихся и в целях развития организационной самостоятельности и политической активности народных масс гражданам СССР обеспечивается право объединения в общественные организации: профессиональные союзы, кооперативные объединения, организации молодежи, спортивные и оборонные организации, культурные, технические и научные общества, а наиболее активные и сознательные граждане из рядов рабочего класса и других слоев трудящихся объединяются во Всесоюзную коммунистическую партию (большевиков), являющуюся передовым отрядом трудящихся в их борьбе за укрепление и развитие социалистического строя и представляющую руководящее ядро всех организаций трудящихся, как общественных, так и государственных.

Статья 127. Гражданам СССР обеспечивается неприкосновенность личности. Никто не может быть подвергнут аресту иначе как по постановлению суда или с санкции прокурора.

Статья 128. Неприкосновенность жилища граждан и тайна переписки охраняются законом.

Статья 129. СССР предоставляет право убежища иностранным гражданам, преследуемым за защиту интересов трудящихся, или научную деятельность, или национально-освободительную борьбу.

Статья 130. Каждый гражданин СССР обязан соблюдать Конституцию Союза Советских Социалистических Республик, исполнять законы, блюсти дисциплину труда, честно относиться к общественному долгу, уважать правила социалистического общежития.

Статья 131. Каждый гражданин СССР обязан беречь и укреплять общественную, социалистическую собственность, как священную и неприкосновенную основу советского строя, как источник богатства и могущества родины, как источник зажиточной и культурной жизни всех трудящихся.

Лица, покушающиеся на общественную, социалистическую собственность, являются врагами народа.

Статья 132. Всеобщая воинская обязанность является законом.

Воинская служба в Рабоче-Крестьянской Красной Армии представляет почетную обязанность граждан СССР.

Статья 133. Защита отечества есть священный долг каждого гражданина СССР. Измена родине: нарушение присяги, переход на сторону врага, нанесение ущерба военной мощи государства, шпионаж - караются по всей строгости закона, как самое тяжкое злодеяние.

Глава XI. ИЗБИРАТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА

Статья 134. Выборы депутатов во все Советы депутатов трудящихся: Верховный Совет СССР, Верховные Советы союзных республик, краевые и областные Советы депутатов трудящихся, Верховные Советы автономных республик, Советы депутатов трудящихся автономных областей, окружные, районные, городские и сельские (станции, деревни, хутора, кишлака, аула) Советы депутатов трудящихся—производятся

избирателями на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права при тайном голосовании.

Статья 135. Выборы депутатов являются всеобщими: все граждане СССР, достигшие 18 лет, независимо от расовой и национальной принадлежности, пола, вероисповедания, образовательного ценза, оседлости, социального происхождения, имущественного положения и прошлой деятельности, имеют право участвовать в выборах депутатов и быть избранными, за исключением умалишенных и лиц, осужденных судом с лишением избирательных прав.

Статья 136. Выборы депутатов являются равными: каждый гражданин имеет один голос; все граждане участвуют в выборах на равных основаниях.

Статья 137. Женщины пользуются правом избирать и быть избранными наравне с мужчинами.

Статья 138. Граждане, состоящие в рядах Красной Армии, пользуются правом избирать и быть избранными наравне со всеми гражданами.

Статья 139. Выборы депутатов являются прямыми: выборы во все Советы депутатов трудящихся, начиная от сельского и городского Совета депутатов трудящихся вплоть до Верховного Совета СССР, производятся гражданами непосредственно путем прямых выборов.

Статья 140. Голосование при выборах депутатов является тайным.

Статья 141. Кандидаты при выборах выставляются по избирательным округам.

Право выставления кандидатов обеспечивается за общественными организациями и обществами трудящихся: коммунистическими партийными организациями, профессиональными союзами, кооперативами, организациями молодежи, культурными обществами.

Статья 142. Каждый депутат обязан отчитываться перед избирателями в своей работе и в работе Совета депутатов трудящихся и может быть в любое время отозван по решению большинства избирателей в установленном законом порядке.

Глава XII. ГЕРБ, ФЛАГ, СТОЛИЦА

Статья 143. Государственный герб Союза Советских Социалистических Республик состоит из серпа и молота на земном шаре, изображенном в лучах солнца и обрамленном колосьями, с надписью на языках союзных республик: «Пролетарии всех стран, соединитесь!». На верху герба имеется пятиконечная звезда.

Статья 144. Государственный флаг Союза Советских Социалистических Республик состоит из красного полотнища, с изображением на его верхнем углу у древка золотых серпа и молота и над ними красной пятиконечной звезды, обрамленной золотой каймой. Отношение ширины к длине 1:2.

Статья 145. Столицей Союза Советских Социалистических Республик является город Москва.

Глава XIII. ПОРЯДОК ИЗМЕНЕНИЯ КОНСТИТУЦИИ

Статья 146. Изменение Конституции СССР производится лишь по решению Верховного Совета СССР, принятому большинством не менее 2/3 голосов в каждой из его палат.

5 декабря 1936 г.

Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т. / За ред. В.Д. Гончаренка. – К.: Ін Юре, 1997. - Т. 2. – С. 345 - 363.

Конституція (Основний Закон) Української Радянської

Соціалістичної Республіки (1937 р.)

РОЗДІЛ I. СУСПІЛЬНИЙ УСТРІЙ

Стаття 1. Українська Радянська Соціалістична Республіка є соціалістична держава робітників і селян.

Стаття 2. Політичну основу УРСР становлять Ради депутатів трудящих, що виростили і зміцніли в наслідок повалення влади поміщиків та капіталістів, завоювання диктатури пролетаріату, визволення українського народу від національного гніту царату та російської імперіалістичної буржуазії і розгрому націоналістичної контрреволюції.

Стаття 3. Вся влада в УРСР належить трудящим міста і села в особі Рад депутатів трудящих.

Стаття 4. Економічну основу УРСР становлять соціалістична система господарства і соціалістична власність на знаряддя та засоби виробництва, що утвердилися в наслідок ліквідації капіталістичної системи господарства, скасування приватної власності на знаряддя та засоби виробництва і знищення експлуатації людини людиною.

Стаття 5. Соціалістична власність в УРСР має або форму державної власності (всенародне добро), або форму кооперативно-колгоспної власності (власність окремих колгоспів, власність кооперативних об'єднань).

Стаття 6. Земля, її надра, води, ліси, заводи, фабрики, шахти, рудні, залізничний, водний і повітряний транспорт, банки, засоби зв'язку, організовані державою великі сільськогосподарські підприємства (радгоспи, машинно-тракторні станції і т. п.), а також комунальні підприємства і основний житловий фонд у містах і промислових пунктах є державною власністю, тобто всенародним добром.

Стаття 7. Громадські підприємства в колгоспах і кооперативних організаціях з їх живим і мертвим реманентом, продукція, що її виробляють колгоспи та кооперативні організації, так само як їх громадські будівлі, становлять громадську, соціалістичну власність колгоспів і кооперативних організацій.

Кожний колгоспний двір, крім основного прибутку від громадського колгоспного господарства, має в особистому користуванні невелику присадибну ділянку землі і в особистій власності підсобне господарство на присадибній ділянці, житловий будинок, продуктивну худобу, птицю та дрібний сільськогосподарський реманент — згідно з статутом сільськогосподарської артіль.

Стаття 8. Земля, яку займають колгоспи, закріплюється за ними в безоплатне і безстрокове користування, тобто навечно.

Стаття 9. Поруч з соціалістичною системою господарства, яка є панівною формою господарства в УРСР, допускається законом дрібне приватне господарство одноосібних селян і кустарів, яке ґрунтується на особистій праці і виключає експлуатацію чужої праці.

Стаття 10. Право особистої власності громадян на їх трудові прибутки та заощадження, на житловий будинок і підсобне хатне господарство, на предмети хатнього господарства і вжитку, на предмети особистого споживання та комфорту, так само як право спадкування особистої власності громадян — охороняються законом.

Стаття 11. Господарське життя УРСР визначається і спрямовується державним народногосподарським планом в інтересах збільшення суспільного багатства, неухильного піднесення матеріального та культурного рівня трудящих, зміцнення незалежності соціалістичної держави і посилення її обороноздатності.

Стаття 12. Праця в УРСР є обов'язком і справою честі кожного здатного до праці громадянина за принципом: «хто не працює, той не їсть».

В УРСР здійснюється принцип соціалізму: «від кожного за його здібністю, кожному — за його працею».

РОЗДІЛ II. ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ

Стаття 13. З метою здійснення союзними республіками взаємодопомоги по лінії економічній і політичній, так само як по лінії оборони. Українська Радянська

Соціалістична Республіка добровільно об'єдналася з іншими рівноправними Радянськими Соціалістичними Республіками: Російською РФСР, Білоруською РСР, Азербайджанською РСР, Грузинською РСР, Вірменською РСР, Туркменською РСР, Узбецькою РСР, Таджикиською РСР, Казахською РСР, Киргизькою РСР в союзню державу — Союз Радянських Соціалістичних Республік.

Виходячи з цього, УРСР забезпечує за СРСР в особі його вищих органів влади і органів державного управління права, визначені статтею 14 Конституції СРСР.

Поза межами статті 14 Конституції СРСР, УРСР здійснює державну владу самостійно, зберігаючи повністю свої суверенні права.

Стаття 14. Українська Радянська Соціалістична Республіка зберігає за собою право виходу з Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Стаття 15. Територія Української Радянської Соціалістичної Республіки не може бути змінювана без згоди УРСР.

Стаття 16. Закони СРСР обов'язкові на території УРСР. Стаття 17. Кожний громадянин УРСР є громадянином СРСР. Громадяни всіх інших союзних республік користуються на території УРСР усіма правами громадян УРСР.

Стаття 18. Українська Радянська Соціалістична Республіка складається з областей: Вінницької, Дніпропетровської, Донецької, Київської, Одеської, Харківської, Чернігівської і Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки.

Стаття 19. До відання Української Радянської Соціалістичної Республіки в особі її найвищих органів влади і органів державного управління належать:

а) встановлення і зміна Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки і контроль за її виконанням;

б) затвердження Конституції Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки;

в) подання на затвердження Верховної Ради СРСР утворення нових областей, а також нових автономних республік і областей у складі УРСР;

г) встановлення кордонів і районного поділу областей УРСР;

д) затвердження кордонів і районного поділу Молдавської АРСР;

е) видання законів УРСР;

є) охорона державного ладу і прав громадян;

ж) затвердження народногосподарського плану УРСР;

з) затвердження державного бюджету УРСР;

й) встановлення, у відповідності з законодавством СРСР, державних і місцевих податків, зборів і неподаткових прибутків;

і) керування здійсненням бюджету Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки і місцевих бюджетів областей;

ї) керування страховою і ощадною справою;

к) управління банками, промисловими, сільськогосподарськими і торговельними підприємствами та організаціями республіканської підлеглості, а також керівництво місцевою промисловістю;

л) контроль і нагляд за станом і управлінням підприємств союзної підлеглості;

м) встановлення порядку користування землею, надрами, лісами і водами;

н) керування житловим і комунальним господарством, житловим будівництвом і впорядкуванням міст та інших населених місцевостей;

о) шляхове будівництво, керування місцевим транспортом і зв'язком;

п) законодавство про працю;

р) керування справою соціального забезпечення;

с) керування справою початкової, середньої і вищої освіти;

т) керування культурно-освітніми і науковими організаціями та установами в УРСР і управління культурно-освітніми та науковими організаціями і установами загальнореспубліканського значення;

- у) керування справою охорони здоров'я і управління установами охорони народного здоров'я загальнодержавного значення;
- ф) керування і організація справи фізкультури і спорту;
- х) організація судових органів УРСР;
- ц) надання прав громадянства УРСР;
- ч) амністія і помилування громадян, засуджених судовими органами УРСР.

РОЗДІЛ III. НАЙВИЩІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Стаття 20. Найвищим органом державної влади УРСР є Верховна Рада УРСР.

Стаття 21. Верховна Рада УРСР обирається громадянами УРСР по виборчих округах на строк 4 роки за нормами: один депутат від 100 000 населення.

Стаття 22. Верховна Рада УРСР здійснює всі права, що належать УРСР згідно з статтями 13 і 19 Конституції УРСР, оскільки вони не належать, в силу Конституції, до компетенції підзвітних Верховній Раді УРСР органів УРСР: Президії Верховної Ради УРСР, Ради Народних Комісарів УРСР і Народних Комісаріатів УРСР.

Стаття 23. Верховна Рада УРСР є єдиним законодавчим органом УРСР.

Стаття 24. Закон вважається затвердженим, коли його ухвалила Верховна Рада УРСР простою більшістю голосів.

Стаття 25. Закони, ухвалені Верховною Радою УРСР, публікуються за підписами голови і секретаря Президії Верховної Ради УРСР.

Стаття 26. Верховна Рада УРСР обирає голову Верховної Ради УРСР і двох його заступників.

Стаття 27. Голова Верховної Ради УРСР керує засіданнями Верховної Ради УРСР і видає її внутрішнім розпорядком.

Стаття 28. Верховна Рада УРСР обирає Президію Верховної Ради УРСР в складі: голови Президії Верховної Ради УРСР, двох заступників, секретаря Президії і 15 членів Президії Верховної Ради УРСР.

Стаття 29. Президія Верховної Ради УРСР підзвітна Верховній Раді УРСР у всій своїй діяльності.

Стаття 30. Президія Верховної Ради УРСР:

- а) скликає сесії Верховної Ради УРСР;
- б) дає тлумачення законів УРСР, видає укази;
- в) провадить всенародне опитування (референдум);
- г) скасовує постанови і розпорядження Ради Народних Комісарів УРСР, Ради Народних Комісарів Молдавської АРСР, а також постанови і розпорядження обласних Рад депутатів трудящих, в разі їх невідповідності законові;
- д) у період між сесіями Верховної Ради УРСР за поданням голови Ради Народних Комісарів УРСР увільняє від посади і призначає окремих Народних Комісарів УРСР з наступним внесенням на затвердження Верховної Ради УРСР;
- е) надає права громадянства УРСР;
- є) надає почесні звання УРСР і удостоює нагород;
- ж) здійснює право помилування громадян, засуджених судовими органами УРСР.

Стаття 31. Сесії Верховної Ради УРСР скликаються Президією Верховної Ради УРСР двічі на рік.

Позачергові сесії скликаються Президією Верховної Ради УРСР за її розсудом або на вимогу однієї третини депутатів Верховної Ради.

Стаття 32. Верховна Рада УРСР обирає мандатну комісію, яка перевіряє повноваження депутатів Верховної Ради УРСР.

За поданням мандатної комісії Верховна Рада УРСР вирішує або визнати повноваження, або касувати вибори окремих депутатів.

Стаття 33. Верховна Рада УРСР призначає, коли вона визнає за необхідне, слідчі та ревізійні комісії з усяких питань.

Всі установи та службові особи зобов'язані виконувати вимоги цих комісій і подавати їм необхідні матеріали та документи.

Стаття 34. Депутат Верховної Ради УРСР не може бути притягнений до судової відповідальності або заарештований без згоди Верховної Ради УРСР, а в період між сесіями Верховної Ради УРСР, — без згоди Президії Верховної Ради УРСР.

Стаття 35. По закінченні повноважень Верховної Ради УРСР Президія Верховної Ради УРСР призначає нові вибори в строк не більше двох місяців з дня закінчення повноважень Верховної Ради УРСР.

Стаття 36. По закінченні повноважень Верховної Ради УРСР Президія Верховної Ради УРСР зберігає свої повноваження аж до утворення новообраною Верховною Радою УРСР нової Президії Верховної Ради УРСР.

Стаття 37. Новообрана Верховна Рада УРСР скликається Президією Верховної Ради УРСР попереднього скликання не пізніше, як через місяць після виборів.

Стаття 38. Верховна Рада УРСР утворює Уряд УРСР — Раду Народних Комісарів УРСР.

РОЗДІЛ IV. ОРГАНИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Стаття 39. Найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади УРСР є Рада Народних Комісарів УРСР.

Стаття 40. Рада Народних Комісарів УРСР відповідальна перед Верховною Радою УРСР і їй підзвітна, а в період між сесіями Верховної Ради УРСР — перед Президією Верховної Ради УРСР, якій підзвітна.

Стаття 41. Рада Народних Комісарів УРСР видає постанови і розпорядження на основі і на виконання законів СРСР і УРСР, постанов і розпоряджень Ради Народних Комісарів СРСР і перевіряє їх виконання.

Стаття 42. Постанови і розпорядження Ради Народних Комісарів УРСР обов'язкові до виконання на всій території УРСР.

Стаття 43. Рада Народних Комісарів УРСР:

а) об'єднує і спрямовує роботу Народних Комісаріатів УРСР та інших підвідомчих їй господарських і культурних установ; об'єднує і перевіряє роботу Уповноважених загальносоюзних Народних Комісаріатів;

б) вживає заходів по здійсненню народногосподарського плану;

в) вживає заходів по здійсненню державного і місцевого бюджету УРСР;

г) вживає заходів по забезпеченню громадського ладу, обороні інтересів держави і охороні прав громадян;

д) спрямовує і перевіряє роботу Ради Народних Комісарів Молдавської АРСР, керує і перевіряє роботу виконавчих комітетів обласних Рад депутатів трудящих;

е) утворює, в разі необхідності, спеціальні комітети і Головні Управління при Раді Народних Комісарів УРСР у справах господарського і культурного будівництва.

Стаття 44. Рада Народних Комісарів УРСР має право припиняти постанови і розпорядження Ради Народних Комісарів Молдавської АРСР, рішення і постанови обласних Рад депутатів трудящих і скасовувати постанови та розпорядження виконавчих комітетів обласних Рад депутатів трудящих.

Рада Народних Комісарів УРСР має право скасовувати накази та інструкції Народних Комісарів УРСР.

Стаття 45. Рада Народних Комісарів УРСР утворюється Верховною Радою УРСР в складі:

Голови Ради Народних Комісарів УРСР;

Заступників голови Ради Народних Комісарів УРСР;

Голови Державної планової комісії УРСР;
Народних Комісарів УРСР:
Харчової промисловості;
Легкої промисловості;
Лісової промисловості;
Земельних справ;
Зернових і тваринницьких радгоспів;
Фінансів;
Внутрішньої торгівлі;
Внутрішніх справ;
Юстиції;
Охорони здоров'я;
Освіти;
Місцевої промисловості;
Комунального господарства;
Соціального забезпечення;
Уповноваженого Комітету заготівель СРСР;
Начальника Управління в справах мистецтв;
Уповноважених загальносоюзних Народних Комісаріатів.

Стаття 46. Народні Комісари УРСР керують галузями державного управління, які належать до компетенції УРСР.

Стаття 47. Народні Комісаріати УРСР є або союзно-республіканськими, або республіканськими.

Стаття 48. До союзно-республіканських Народних Комісаріатів УРСР належать Народні Комісаріати УРСР:

Харчової промисловості;
Легкої промисловості;
Лісової промисловості;
Земельних справ;
Зернових і тваринницьких радгоспів;
Фінансів;
Внутрішньої торгівлі;
Внутрішніх справ;
Юстиції;
Охорони здоров'я.

Стаття 49. До республіканських Народних Комісаріатів належать Народні Комісаріати УРСР:

Освіти;
Місцевої промисловості;
Комунального господарства;
Соціального забезпечення.

Стаття 50. Народні Комісари УРСР видають у межах компетенції відповідних Народних Комісаріатів накази та інструкції на основі і на виконання законів СРСР і УРСР, постанов і розпоряджень Ради Народних Комісарів СРСР і Ради Народних Комісарів УРСР, наказів та інструкцій союзно-республіканських Народних Комісаріатів СРСР і перевіряють їх виконання.

Стаття 51. Союзно-республіканські Народні Комісаріати УРСР керують дорученими їм галузями державного управління УРСР, підлягаючи як Раді Народних Комісарів УРСР, так і відповідному союзно-республіканському Народному Комісаріатові СРСР.

Стаття 52. Республіканські Народні Комісаріати УРСР керують дорученими їм галузями державного управління, підлягаючи безпосередньо Раді Народних Комісарів УРСР.

Стаття 53. Уряд УРСР або Народний Комісар УРСР, до якого звернуто запит депутата Верховної Ради УРСР, зобов'язані не більше як у триденний строк дати усну або писану відповідь у Верховній Раді УРСР.

РОЗДІЛ V. НАЙВИЩІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ МОЛДАВСЬКОЇ АВТОНОМНОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Стаття 54. Найвищим органом державної влади Молдавської АРСР є Верховна Рада Молдавської АРСР.

Стаття 55. Верховна Рада Молдавської АРСР обирається громадянами Республіки на строк 4 роки за нормами представництва, що встановлюється Конституцією Молдавської АРСР.

Стаття 56. Верховна Рада Молдавської АРСР є єдиним законодавчим органом Молдавської АРСР.

Стаття 57. Верховна Рада Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки:

а) ухвалює Конституцію Молдавської Автономної РСР і вносить її на затвердження Верховної Ради УРСР;

б) встановлює районний поділ Молдавської АРСР і межі районів та міст і вносить на затвердження Верховної Ради УРСР;

в) затверджує народногосподарський план Молдавської АРСР;

г) затверджує бюджет Молдавської АРСР;

д) надає почесні звання Молдавської Автономної Республіки.

Стаття 58. Закони УРСР обов'язкові на території Молдавської АРСР. В разі розходження закону Молдавської АРСР з законом УРСР на території Молдавської АРСР діє закон УРСР.

Стаття 59. Верховна Рада Молдавської АРСР обирає Президію Верховної Ради Молдавської АРСР в складі: голови Президії Верховної Ради, його заступників, секретаря Президії і членів Президії Верховної Ради Молдавської АРСР.

Стаття 60. Президія Верховної Ради Молдавської АРСР підзвітна Верховній Раді Молдавської АРСР.

Стаття 61. Повноваження Президії Верховної Ради Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки визначаються Конституцією Молдавської АРСР.

Стаття 62. Для ведення засідань Верховна Рада Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки обирає голову Верховної Ради Молдавської АРСР і його заступників.

Стаття 63. Верховна Рада Молдавської АРСР утворює Уряд Молдавської АРСР — Раду Народних Комісарів Молдавської АРСР.

РОЗДІЛ VI. ОРГАНИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ МОЛДАВСЬКОЇ АВТОНОМНОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Стаття 64. Найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади Молдавської АРСР є Рада Народних Комісарів Молдавської АРСР.

Стаття 65. Рада Народних Комісарів Молдавської АРСР відповідальна перед Верховною Радою Молдавської АРСР і їй підзвітна, а в період між сесіями Верховної Ради Молдавської АРСР — перед Президією Верховної Ради Молдавської АРСР, яка їй підзвітна.

Стаття 66. Рада Народних Комісарів Молдавської АРСР видає постанови і розпорядження на основі і на виконання законів СРСР, УРСР і Молдавської АРСР, постанов і розпоряджень Рад Народних Комісарів СРСР і УРСР і перевіряє їх виконання.

Стаття 67. Рада Народних Комісарів Молдавської АРСР має право скасовувати накази і інструкції Народних Комісарів Молдавської АРСР, рішення і розпорядження виконавчих комітетів міських і районних Рад депутатів трудящих на території

Молдавської АРСР, а також припиняти рішення і розпорядження міських і районних Рад депутатів трудящих.

Стаття 68. Рада Народних Комісарів Молдавської АРСР утворюється Верховною Радою Молдавської АРСР у складі:

Голови Ради Народних Комісарів Молдавської АРСР;

Заступників голови Ради Народних Комісарів;

Голови Державної планової комісії;

Народних Комісарів:

Земельних справ;

Фінансів;

Внутрішньої торгівлі;

Внутрішніх справ;

Юстиції;

Охорони здоров'я;

Освіти;

Харчової промисловості;

Комунального господарства;

Соціального забезпечення;

Начальника шляхового управління;

Уповноваженого Комітету заготівель;

Начальника Управління в справах мистецтв.

Стаття 69. Народні Комісари Молдавської АРСР керують галузями державного управління, які належать до компетенції Молдавської АРСР, згідно з Конституцією УРСР і Молдавської АРСР.

Стаття 70. Народні Комісари Молдавської АРСР видають у межах компетенції відповідних Народних Комісарів накази і інструкції, на підставі і на виконання законів СРСР, УРСР і Молдавської АРСР, постанов і розпоряджень Рад Народних Комісарів СРСР, УРСР і Молдавської АРСР, наказів та інструкцій Народних Комісарів УРСР.

Стаття 71. Народні Комісаріати Молдавської АРСР керують дорученими їм галузями державного управління, підлягаючи як Раді Народних Комісарів Молдавської АРСР, так і відповідним Народним Комісаріатам УРСР.

РОЗДІЛ VII. МІСЦЕВІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Стаття 72. Органами державної влади в областях, округах, районах, містах, селищах, станицях і селах УРСР є Ради депутатів трудящих.

Стаття 73. Обласні, окружні, районні, міські, районні у великих містах, селищні, станичні і сільські Ради депутатів трудящих обираються відповідно трудящими області, округи, району, міста, селища, станиці і села на строк 2 роки.

Стаття 74. Ради депутатів трудящих (області, округи, району, міста, селища, станиці, села) керують культурно-політичним та господарським будівництвом на своїй території, встановлюють місцевим бюджет, керують діяльністю підлеглих їм органів управління, забезпечують охорону державного ладу, сприяють зміцненню обороноздатності країни, забезпечують додержання законів та охорону прав громадян.

Стаття 75. Ради депутатів трудящих ухвалюють рішення і дають розпорядження в межах прав, наданих їм законами СРСР і УРСР, а на території Молдавської АРСР в межах прав, наданих їм законами СРСР, УРСР і Молдавської АРСР.

Стаття 76. Виконавчими та розпорядчими органами обласних Рад депутатів трудящих, Рад депутатів трудящих адміністративних округ, районних, міських і сільських Рад депутатів трудящих є обираєні ними виконавчі комітети в складі: голови, його заступників, секретаря і членів.

Стаття 77. Виконавчим і розпорядчим органом станичних, селищних і сільських Рад депутатів трудящих у невеликих селищах є обираєні ними голова, його заступник і секретар.

Стаття 78. Виконавчі комітети Рад депутатів трудящих (області, округи, району, міста, селища, станиці, села) здійснюють керівництво культурно-політичним та господарським будівництвом на своїй території на основі постанов відповідних Рад депутатів трудящих та вищестоящих державних органів.

Стаття 79. Сесії обласних Рад депутатів трудящих скликаються їх виконавчими комітетами не менше як 4 рази на рік.

Стаття 80. Сесії районних Рад депутатів трудящих і Рад депутатів трудящих адміністративних округ скликаються їх виконавчими комітетами не менше як 6 раз на рік.

Стаття 81. Сесії міських і сільських Рад депутатів трудящих скликаються їх виконавчими органами не менше одного разу на місяць.

Стаття 82. Обласні Ради депутатів трудящих, Ради депутатів трудящих адміністративних округ, районні і міські Ради депутатів трудящих обирають на час своєї сесії голову і секретаря для ведення засідань сесії.

Стаття 83. Голова сільської Ради скликає сільську Раду і веде її засідання.

Стаття 84. Виконавчі органи Рад депутатів трудящих безпосередньо підзвітні як Раді депутатів трудящих, що їх обрала, так і виконавчому органу вищестоячої Ради депутатів трудящих.

Стаття 85. Вищестоящі виконавчі комітети Рад депутатів трудящих мають право скасовувати рішення і розпорядження нижчестоячих виконавчих комітетів і припиняти рішення та розпорядження нижчестоячих Рад депутатів трудящих.

Стаття 86. Вищестоячі Ради депутатів трудящих мають право скасовувати рішення і розпорядження нижчестоячих Рад депутатів трудящих та їх виконавчих комітетів.

Стаття 87. Обласні Ради депутатів трудящих утворюють такі відділи виконавчих комітетів:

- Земельний;
- Фінансовий;
- Внутрішньої торгівлі;
- Місцевої промисловості;
- Народної освіти;
- Охорони здоров'я;
- Соціального забезпечення;
- Комунального господарства;
- Шляховий;
- Відділ в справах мистецтв;
- Загальний;
- Планову комісію;
- Сектор кадрів при голові виконкому,

і, крім того, відповідно до особливостей господарства області, з затвердження союзно-республіканських Народних Комісаріатів:

Легкої промисловості, Харчової промисловості, Лісової промисловості, Зернових і тваринницьких радгоспів, обласні Ради депутатів трудящих утворюють відділи або Управління:

- Легкої промисловості;
- Харчової промисловості;
- Лісової промисловості;
- Зернових і тваринницьких радгоспів.

Стаття 88. Відповідно до умов області, на основі законів СРСР і УРСР, загальносоюзні Народні Комісаріати і Народний Комісаріат Внутрішніх справ утворюють при обласних Радах депутатів трудящих свої Управління.

Комітет заготівель призначає при обласних Радах депутатів трудящих своїх уповноважених.

Стаття 89. Відділи і Управління обласних Рад депутатів трудящих підлягають у своїй діяльності як відповідній обласній Раді депутатів трудящих та її виконавчому комітетові, так і відповідному Народному Комісаріатові УРСР.

Стаття 90. Ради депутатів трудящих адміністративних округ і їх виконавчі комітети утворюють відділи і ведуть свою роботу на основі законів і указів верховних органів УРСР та рішень обласних Рад депутатів трудящих.

Стаття 91. Районні Ради депутатів трудящих утворюють такі відділи виконавчих комітетів:

- Земельний;
- Народної освіти;
- Фінансовий;
- Внутрішньої торгівлі;
- Охорони здоров'я;
- Соціального забезпечення;
- Загальний;
- Шляховий;
- Планову комісію;

Сектор кадрів при голові виконкому,
і, крім того, відповідно до особливостей господарства району, з затвердження обласної Ради депутатів трудящих, районні Ради депутатів трудящих утворюють відділи:

- Комунальний;
- Місцевої промисловості.

Комітет заготівель призначає при районних Радах депутатів трудящих своїх уповноважених.

Стаття 92. Відповідно до умов району, на основі законів СРСР і УРСР, з затвердження відповідної обласної Ради депутатів трудящих Народний Комісаріат Внутрішніх справ утворює при районних Радах депутатів трудящих свої Управління.

Стаття 93. Відділи районних Рад депутатів трудящих підлягають у своїй діяльності як районній Раді депутатів трудящих і її виконавчому комітетові, так і відповідному відділові обласної Ради депутатів трудящих.

Стаття 94. Міські Ради депутатів трудящих утворюють такі відділи виконавчих комітетів:

- Фінансовий;
- Комунального господарства;
- Внутрішньої торгівлі;
- Охорони здоров'я;
- Народної освіти;
- Соціального забезпечення;
- Загальний;
- Планову комісію;

Сектор кадрів при голові виконкому,
і, крім того, відповідно до особливостей промисловості міста, його міського і приміського господарства:

- Місцевої промисловості;
- Земельний.

Стаття 95. Відділи міських Рад депутатів трудящих підлягають у своїй діяльності як міській Раді депутатів трудящих і її виконавчому комітетові, так і відповідному відділові районної Ради депутатів трудящих або відповідному відділові обласної ради депутатів трудящих.

Стаття 96. Відділи міської Ради депутатів трудящих Києва підлягають у своїй діяльності як Раді депутатів трудящих Києва і її виконавчому комітетові, так і відповідному Народному Комісаріатові УРСР безпосередньо.

Стаття 97. По закінченні повноважень обласних, окружних, районних, міських, селищних, станичних і сільських Рад депутатів трудящих їх виконавчі і розпорядчі органи зберігають свої повноваження аж до утворення новообраними Радами нових виконавчих і розпорядчих органів.

РОЗДІЛ VIII. БЮДЖЕТ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Стаття 98. Державний бюджет УРСР складається Радою Народних Комісарів УРСР і подається нею на затвердження Верховної Ради УРСР.

Затверджений Верховною Радою УРСР державний бюджет УРСР публікується до загального відома.

Стаття 99. Верховна Рада УРСР обирає бюджетну комісію, яка доповідає Верховній Раді свій висновок по державному бюджету УРСР.

Стаття 100. Звіт про виконання державного бюджету УРСР затверджується Верховною Радою УРСР і публікується до загального відома.

Стаття 101. В бюджет Молдавської АРСР і місцеві обласні бюджети, а також в бюджети адміністративних округ, районних, міських і сільських Рад включаються прибутки від місцевого господарства, відрахування від державних прибутків, що надходять на їх території, а також надходження від місцевих податків і зборів у розмірах, встановлюваних законодавством СРСР і УРСР.

РОЗДІЛ IX. СУД І ПРОКУРАТУРА

Стаття 102. Правосуддя в УРСР здійснюється Найвищим Судом УРСР, Найвищим Судом Молдавської АРСР, обласними судами, судами адміністративних округ, а також спеціальними судами СРСР, що створюються за постановою Верховної Ради СРСР, народними судами.

Стаття 103. Розгляд справ у всіх судах здійснюється з участю народних засідателів, крім випадків, спеціально передбачених законом.

Стаття 104. Найвищий Суд УРСР є найвищим судовим органом УРСР. На Найвищий Суд УРСР покладається нагляд за судовою діяльністю всіх судових органів УРСР, Молдавської АРСР і областей.

Стаття 105. Найвищий Суд УРСР обирається Верховною Радою УРСР на строк 5 років.

Стаття 106. Найвищий Суд Молдавської АРСР обирається Верховною Радою Молдавської АРСР на строк 5 років.

Стаття 107. Обласні суди, суди адміністративних округ обираються обласними Радами депутатів трудящих або Радами депутатів трудящих адміністративних округ на строк 5 років.

Стаття 108. Народні суди обираються громадянами району на основі загального, прямого і рівного виборчого права при таємному голосуванні на строк 3 роки.

Стаття 109. Судочинство в УРСР провадиться українською мовою, в Молдавській АРСР — молдавською або українською мовою, залежно від національного складу більшості населення району, з забезпеченням для осіб, які не володіють мовою більшості, цілковитого ознайомлення з матеріалами справи через перекладача, а також права виступати на суді рідною мовою.

Стаття 110. Розгляд справ у всіх судах УРСР відкритий, оскільки законом не передбачені винятки, з забезпеченням обвинуваченому права на оборону.

Стаття 111. Судді незалежні і підкоряються тільки законові.

Стаття 112. Вищий нагляд за точним виконанням законів усіма Народними Комісаріатами і підвідомчими їм установами, так само, як окремими службовими особами, а також громадянами на території УРСР здійснюється як Прокурором СРСР безпосередньо, так і через Прокурора УРСР.

Стаття 113. Прокурор УРСР призначається Прокурором СРСР на строк 5 років.

Стаття 114. Прокурор Молдавської АРСР і обласні прокурори призначаються Прокурором СРСР на строк 5 років.

Стаття 115. Прокурори адміністративних округ, районні і міські прокурори призначаються Прокурором УРСР з затвердження Прокурора СРСР на строк 5 років.

Стаття 116. Органи прокуратури здійснюють свої функції незалежно від будь-яких місцевих органів, підлягаючи тільки Прокуророві СРСР.

РОЗДІЛ X. ОСНОВНІ ПРАВА Й ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН

Стаття 117. Громадяни УРСР мають право на працю, тобто право на одержання гарантованої роботи з оплатою їх праці у відповідності з її кількістю і якістю.

Право на працю забезпечується соціалістичною організацією народного господарства, неухильним зростанням продуктивних сил

радянського суспільства, усуненням можливості господарських криз і ліквідацією безробіття.

Стаття 118. Громадяни УРСР мають право на відпочинок.

Право на відпочинок забезпечується скороченням робочого дня для величезної більшості робітників до 7 годин, установленням щорічних відпусток робітникам і службовцям з збереженням заробітної плати, наданням для обслуговування трудящих широкої сітки санаторіїв, будинків відпочинку, клубів.

Стаття 119. Громадяни УРСР мають право на матеріальне забезпечення в старості, а також — в разі хвороби і втрати працездатності.

Це право забезпечується широким розвитком соціального страхування робітників і службовців за рахунок держави, безплатною медичною допомогою трудящим, наданням у користування трудящим широкої сітки курортів.

Стаття 120. Громадяни УРСР мають право на освіту.

Це право забезпечується загальнообов'язковою початковою освітою, безплатністю освіти, включаючи вищу освіту, системою державних стипендій величезній більшості тих, що вчаться у вищій школі, навчанням у школах рідною мовою, організацією на заводах, в радгоспах, машинно-тракторних станціях і колгоспах безплатного виробничого, технічного й агрономічного навчання трудящих.

Стаття 121. Жінці в УРСР надаються рівні права з чоловіком у всіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя.

Можливість здійснення цих прав жінок забезпечується наданням жінці рівного з чоловіком права на працю, оплату праці, відпочинок, соціальне страхування і освіту, державною охороною інтересів матері й дитини, наданням жінці при вагітності відпусток з збереженням утримання, широкою сіткою родильних будинків, дитячих ясел і садків.

Стаття 122. Рівноправність громадян УРСР, незалежно від їх національності і раси, в усіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя є непорушним законом.

Яке б то не було пряме чи посереднє обмеження прав або, навпаки, встановлення прямих чи посередніх переваг громадян залежно від їх расової і національної приналежності, так само як усяка проповідь расової або національної винятковості, або ненависті і зневаги — караються законом.

Стаття 123. З метою забезпечення за громадянами свободи совісті церкву в УРСР відокремлено від держави і школу від церкви. Свобода відправлення релігійних культів і свобода антирелігійної пропаганди визнається за всіма громадянами.

Стаття 124. У відповідності -з інтересами трудящих і з метою зміцнення соціалістичного ладу громадянам УРСР гарантується законом:

- а) свобода слова,
- б) свобода друку,
- в) свобода зборів і мітингів,

г) свобода вуличних походів і демонстрацій.

Ці права громадян забезпечуються наданням трудящим і їх організаціям друкарень, запасів паперу, громадських будинків, вулиць, засобів зв'язку і інших матеріальних умов, необхідних для їх здійснення.

Стаття 125. У відповідності з інтересами трудящих і з метою розвитку організаційної самодіяльності і політичної активності народних мас громадянам УРСР забезпечується право об'єднання в громадські організації: професійні спілки, кооперативні об'єднання, організації молоді, спортивні й оборонні організації, культурні, технічні і наукові товариства, а найбільш активні й свідомі громадяни з лав робітничого класу й інших верств трудящих об'єднуються у Комуністичну партію (більшовиків) України, яка є передовим загоном трудящих в їх боротьбі за зміцнення і розвиток соціалістичного ладу і являє собою керівне ядро всіх організацій трудящих, як громадських, так і державних.

Стаття 126. Громадянам УРСР забезпечується недоторканість особи. Ніхто не може бути заарештований інакше, як за постановою суду або з санкції прокурора.

Стаття 127. Недоторканість житла громадян і тайна листування охороняються законом.

Стаття 128. УРСР надає право притулку іноземним громадянам, що переслідуються за оборону інтересів трудящих, або наукову діяльність, або національно-визвольну боротьбу.

Стаття 129. Кожний громадянин УРСР зобов'язаний додержувати Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки, виконувати закони, додержувати дисципліни праці, чесно ставитися до громадського обов'язку, поважати правила соціалістичного співжиття.

Стаття 130. Кожний громадянин УРСР зобов'язаний берегти і зміцнювати суспільну, соціалістичну власність, як священну і недоторкану основу радянського ладу, як джерело багатства і могутності батьківщини, як джерело заможного і культурного життя всіх трудящих.

Особи, що роблять замах на суспільну, соціалістичну власність, є ворогами народу.

Стаття 131. Загальний військовий обов'язок є законом.

Військова служба в Робітничо-Селянській Червоній Армії є почесний обов'язок громадян УРСР.

Стаття 132. Захист батьківщини є священний обов'язок кожного громадянина УРСР. Зрада батьківщини: порушення присяги, перехід на бік ворога, заподіяння шкоди військовій силі держави, шпигунство — караються за всією суворістю закону, як найтяжчий злочин.

РОЗДІЛ XI. ВИБОРЧА СИСТЕМА

Стаття 133. Вибори депутатів до всіх Рад депутатів трудящих: Верховної Ради УРСР, Верховної Ради Молдавської АРСР, обласних Рад депутатів трудящих, Рад депутатів трудящих адміністративних округ, районних, міських, селищних, станичних і сільських Рад депутатів трудящих, — проводяться виборцями на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні.

Стаття 134. Вибори депутатів є загальними: всі громадяни УРСР, які досягли 18 років, незалежно від расової і національної приналежності, віросповідання, освітнього цензу, осілості, соціального походження, майнового стану та минулої діяльності, мають право брати участь у виборах депутатів і бути обраними, за винятком божевільних і осіб, засуджених судом з позбавленням виборчих прав.

Стаття 135. Вибори депутатів є рівними: кожний громадянин має один голос; всі громадяни беруть участь у виборах на рівних засадах.

Стаття 136. Жінки користуються правом обирати і бути обраними нарівні з чоловіками.

Стаття 137. Громадяни, які перебувають у лавах Червоної Армії, користуються правом обирати і бути обраними нарівні з усіма громадянами.

Стаття 138. Вибори депутатів є прямими: вибори до всіх Рад депутатів трудящих, починаючи від сільської та міської Ради депутатів трудящих аж до Верховної Ради УРСР, проводяться громадянами безпосередньо шляхом прямих виборів.

Стаття 139. Голосування при виборах депутатів є таємним.

Стаття 140. Вибори депутатів до Рад депутатів трудящих УРСР проводяться по виборчих округах за такими нормами:

до обласних Рад: Вінницької, Київської, Харківської — один депутат від 30 000 населення; Дніпропетровської, Донецької, Одеської і Чернігівської — один депутат від 25 000 населення;

до Рад депутатів трудящих адміністративних округ — один депутат від 5 000 населення;

до районних Рад залежно від розміру району — один депутат не менше ніж від 500 і не більше ніж від 1500 населення;

до міських Рад і районних Рад в містах залежно від розміру міста або міського району — один депутат не менше ніж від 100 і не більше ніж від 1000 чоловік населення;

до сільських Рад залежно від розміру району діяльності сільської Ради — один депутат не менше ніж від 100 і не більше ніж від 250 чоловік населення.

Виборчі норми для кожної районної і міської Ради депутатів трудящих встановлюються «положенням про вибори до Рад депутатів трудящих УРСР» в межах виборчих норм, вказаних у цій статті.

Виборчі норми для сільських, станичних і селищних Рад депутатів трудящих встановлюються обласними Радами депутатів трудящих і Верховною Радою Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки в межах виборчих норм, вказаних у цій статті.

Стаття 141. Кандидати при виборах виставляються по виборчих округах. Право виставлення кандидатів забезпечується за громадськими організаціями й товариствами трудящих: комуністичними партійними організаціями, професійними спілками, кооперативами, організаціями молоді, культурними товариствами.

Стаття 142. Кожний депутат зобов'язаний звітувати перед виборцями в своїй роботі і в роботі Ради депутатів трудящих і може бути в усякий час відкликаний за рішенням більшості виборців у встановленому законом порядку.

РОЗДІЛ XII. ГЕРБ, ПРАПОР, СТОЛИЦЯ

Стаття 143. Державний герб УРСР складається з золотих серпа і молота, зображених на червоному фоні в променях сонця, облямованих колоссям, з написом: зверху над серпом і молотом «УРСР» і внизу «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!»

Стаття 144. Державний прапор УРСР складається з червоного полотнища, в лівому кутку якого, коло древка наверху, вміщені золоті серп і молот і літери «УРСР».

Стаття 145. Столицею Української Радянської Соціалістичної Республіки є місто Київ.

РОЗДІЛ XIII. ПОРЯДОК ЗМІНИ КОНСТИТУЦІЇ

Стаття 146. Зміна Конституції УРСР провадиться лише за рішенням Верховної Ради УРСР, ухваленим більшістю не менше 2/3 голосів.

м. Київ 30 січня 1937 року

Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т. / За ред. В.Д. Гончаренка. — К.: Ін Юре, 1997. - Т. 2. — С. 345 - 363.

Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік (1977 р.)

Великая Октябрьская социалистическая революция, совершенная рабочими и крестьянами России под руководством Коммунистической партии во главе с В. И. Лениным, свергла власть капиталистов и помещиков, разбила оковы угнетения, установила диктатуру пролетариата и создала Советское государство - государство нового типа. основное орудие защиты революционных завоеваний, строительства социализма и коммунизма. Начался всемирно-исторический поворот человечества от капитализма к социализму.

Одержав победу в гражданской войне, отразив империалистическую интервенцию, Советская власть осуществила глубочайшие социально-экономические преобразования, навсегда покончила с эксплуатацией человека человеком, с классовыми антагонизмами и национальной враждой. Объединение советских республик в Союз ССР преумножило силы и возможности народов страны в строительстве социализма. Утвердились общественная собственность на средства производства, подлинная демократия для трудящихся масс. Впервые в истории человечества было создано социалистическое общество.

Ярким проявлением силы социализма стал немеркнущий подвиг советского народа, его Вооруженных Сил, одержавших историческую победу в Великой Отечественной войне. Эта победа укрепила авторитет и международные позиции СССР, открыла новые благоприятные возможности для роста сил социализма, национального освобождения, демократии и мира во всем мире.

Продолжая свою созидательную деятельность, трудящиеся Советского Союза обеспечили быстрое и всестороннее развитие страны, совершенствование социалистического строя. Упрочились союз рабочего класса, колхозного крестьянства и народной интеллигенции. дружба наций и народностей СССР. Сложилось социально-политическое и идейное единство советского общества, ведущей силой которого выступает рабочий класс. Выполнив задачи диктатуры пролетариата. Советское государство стало общенародным. Возросла руководящая роль Коммунистической партии - авангарда всего народа.

В СССР построено развитое социалистическое общество. На этом этапе, когда социализм развивается на своей собственной основе, все полнее раскрываются созидательные силы нового строя, преимущества социалистического образа жизни, трудящиеся все шире пользуются плодами великих революционных завоеваний.

Это - общество, в котором созданы могучие производительные силы, передовая наука и культура, в котором постоянно растет благосостояние народа. складываются все более благоприятные условия для всестороннего развития личности. Это - общество зрелых социалистических общественных отношений, в котором на основе сближения всех классов и социальных слоев, юридического и фактического равенства всех наций и народностей, их братского сотрудничества сложилась новая историческая общность людей - советский народ. Это - общество высокой организованности, идейности и сознательности трудящихся - патриотов и интернационалистов.

Это - общество, законом жизни которого является забота всех о благе каждого и забота каждого о благе всех.

Это - общество подлинной демократии, политическая система которого обеспечивает эффективное управление всеми общественными делами, все более активное участие трудящихся в государственной жизни, сочетание реальным прав и свобод граждан с их обязанностями и ответственностью перед обществом.

Развитое социалистическое общество - закономерный этап на пути к коммунизму.

Высшая цель Советского государства - построение бесклассового коммунистического общества, в котором получит развитие общественное коммунистическое самоуправление. Главные задачи социалистического общенародного государства: создание материально-технической базы коммунизма, совершенствование социалистических общественных отношений и их преобразование в коммунистические, воспитание человека коммунистического общества, повышение материального и культурного уровня жизни трудящихся. обеспечение безопасности страны, содействие укреплению мира и развитию международного сотрудничества. Советский народ, руководствуясь идеями научного коммунизма и соблюдая верность своим революционным традициям, опираясь на великие социально-экономические и политические завоевания социализма, стремясь к дальнейшему развитию социалистической демократии, учитывая международное положение СССР как составной части мировой системы социализма и сознавая свою интернациональную ответственность, сохраняя преемственность идей и принципов первой Советской Конституции 1918 года. Конституции СССР 1924 года и Конституции СССР 1936 года, закрепляет основы общественного строя и политики СССР, устанавливает права, свободы и обязанности граждан, принципы организации и цели социалистического общенародного государства и провозглашает их в настоящей Конституции.

I. ОСНОВЫ ОБЩЕСТВЕННОГО СТРОЯ И ПОЛИТИКИ СССР

Глава 1. ПОЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА

Статья 1. Союз Советских Социалистических Республик есть социалистическое общенародное государство. выражающее волю и интересы рабочих, крестьян и интеллигенции, трудящихся всех наций и народностей страны.

Статья 2. Вся власть в СССР принадлежит народу.

Народ осуществляет государственную власть через Советы народных депутатов, составляющие политическую основу СССР.

Все другие государственные органы подконтрольны и подотчетны Советам народных депутатов.

Статья 3. Организация и деятельность Советского государства строятся в соответствии с принципом демократического централизма: выборностью всех органов государственной власти снизу доверху, подотчетностью их народу, обязательностью решений вышестоящих органов для нижестоящих. Демократический централизм сочетает единое руководство с инициативой и творческой активностью на местах, с ответственностью каждого государственного органа и должностного лица за порученное дело.

Статья 4. Советское государство, все его органы действуют на основе социалистической законности, обеспечивают охрану правопорядка, интересов общества. прав и свобод граждан.

Государственные и общественные организации, должностные лица обязаны соблюдать Конституцию СССР и советские законы.

Статья 5. Наиболее важные вопросы государственной жизни выносятся на всенародное обсуждение, а также ставятся на всенародное голосование (референдум).

Статья 6. Руководящей и направляющей силой советского общества, ядром его политической системы, государственных и общественных организаций является Коммунистическая партия Советского Союза. КПСС существует для народа и служит народу.

Вооруженная марксистско-ленинским учением, Коммунистическая партия определяет генеральную перспективу развития общества, линию внутренней и внешней политики СССР, руководит великой созидательной деятельностью советского народа, придает планомерный, научно обоснованный характер его борьбе за победу коммунизма.

Все партийные организации действуют в рамках Конституции СССР

Статья 7. Профессиональные союзы, Всесоюзный Ленинский Коммунистический Союз Молодежи, кооперативные и другие общественные организации в соответствии со своими уставными задачами участвуют в управлении государственными и общественными делами, в решении политических, хозяйственных и социально-культурных вопросов.

Статья 8. Трудовые коллективы участвуют в обсуждении и решении государственных и общественных дел, в планировании производства и социального развития, в подготовке и расстановке кадров, в обсуждении и решении вопросов управления предприятиями и учреждениями, улучшения условий труда и быта, использования средств, предназначенных для развития производства, а также на социально-культурные мероприятия и материальное поощрение.

Трудовые коллективы развивают социалистическое соревнование, способствуют распространению передовых методов работы, укреплению трудовой дисциплины, воспитывают своих членов в духе коммунистической нравственности, заботятся о повышении их политической сознательности, культуры и профессиональной квалификации.

Статья 9. Основным направлением развития политической системы советского общества является дальнейшее развертывание социалистической демократии: все более широкое участие граждан в управлении делами государства и общества, совершенствование государственного аппарата, повышение активности общественных организаций, усиление народного контроля, укрепление правовой основы государственной и общественной жизни, расширение гласности, постоянный учет общественного мнения.

Глава 2. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СИСТЕМА

Статья 10. Основу экономической системы СССР составляют социалистическая общественная собственность на средства производства в форме государственной (общенародной) и колхозно-кооперативной собственности.

Социалистической собственностью является также имущество профсоюзных и иных общественных организаций, необходимое им для осуществления уставных задач.

Государство охраняет социалистическую собственность и создает условия для ее преумножения.

Никто не вправе использовать социалистическую собственность в целях личной наживы и в других корыстных целях.

Статья II. Государственная собственность - общее достояние всего советского народа, основная форма социалистической собственности.

В исключительной собственности государства находятся: земля, ее недра, воды, леса. Государству принадлежат основные средства производства в промышленности, строительстве и сельском хозяйстве, средства транспорта и связи, банки, имущество организованных государством торговых, коммунальных и иных предприятий, основной городской жилищный фонд, а также другое имущество, необходимое для осуществления задач государства.

Статья 12. Собственностью колхозов и других кооперативных организаций, их объединений являются средства производства и иное имущество, необходимое им для осуществления уставных задач.

Земля, занимаемая колхозами, закрепляется за ними в бесплатное и бессрочное пользование.

Государство содействует развитию колхозно-кооперативной собственности и ее сближению с государственной. Колхозы, как и другие землепользователи, обязаны эффективно использовать землю, бережно относиться к ней, повышать ее плодородие.

Статья 13. Основу личной собственности граждан СССР составляют трудовые доходы. В личной собственности могут находиться предметы обихода, личного потребления, удобства и подсобного домашнего хозяйства, жилой дом и трудовые сбережения. Личная собственность граждан и право ее наследования охраняются государством.

В пользовании граждан могут находиться участки земли, предоставляемые в установленном Законом порядке для ведения подсобного хозяйства (включая содержание скота и птицы), садоводства и огородничества, а также для индивидуального жилищного строительства. Граждане обязаны рационально использовать предоставленные им земельные участки. Государство и колхозы оказывают содействие гражданам в ведении подсобного хозяйства.

Имущество, находящееся в личной собственности или в пользовании граждан, не должно служить для извлечения нетрудовых доходов, использоваться в ущерб интересам общества.

Статья 14. Источником роста, общественного богатства, благосостояния народа и каждого советского человека является свободный от эксплуатации труд советских людей.

В соответствии с принципом социализма "От каждого - по способностям, каждому - по труду" государство осуществляет контроль за мерой труда и потребления. Оно определяет размер налога на доходы, подлежащие налогообложению.

Общественно полезный труд и его результаты определяют положение человека в обществе. Государство, сочетая материальные и моральные стимулы, поощряя новаторство, творческое отношение к работе, способствует превращению труда в первую жизненную потребность каждого советского человека.

Статья 15. Высшая цель общественного производства при социализме - наиболее полное удовлетворение растущих материальных и духовных потребностей людей.

Опираясь на творческую активность трудящихся, социалистическое соревнование, достижения научнотехнического прогресса, совершенствуя формы и методы руководства экономикой, государство обеспечивает рост производительности труда, повышение эффективности производства и качества работы, динамичное, планомерное и пропорциональное развитие народного хозяйства.

Статья 16. Экономика СССР составляет единый народнохозяйственный комплекс, охватывающий все звенья общественного производства, распределения и обмена на территории страны.

Руководство экономикой осуществляется на основе государственных планов экономического и социального развития, с учетом отраслевого и территориального принципов, при сочетании централизованного управления с хозяйственной самостоятельностью и инициативой предприятий, объединений и других организаций. При этом активно используются хозяйственный расчет, прибыль, себестоимость, другие экономические рычаги и стимулы.

Статья 17. В СССР в соответствии с Законом допускаются индивидуальная трудовая деятельность в сфере кустарно-ремесленных промыслов, сельского хозяйства, бытового обслуживания населения, а также другие виды деятельности, основанные исключительно на личном труде граждан и членов их семей. Государство регулирует индивидуальную трудовую деятельность, обеспечивая ее использование в интересах общества.

Статья 18. В интересах настоящего и будущих поколений в СССР принимаются необходимые меры для охраны и научно обоснованного, рационального использования земли и ее недр, водных ресурсов, растительного и животного мира, для сохранения в чистоте воздуха и воды, обеспечения воспроизводства природных богатств и улучшения окружающей человека среды.

Глава 3. СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ И КУЛЬТУРА

Статья 19. Социальную основу СССР составляет нерушимый союз рабочих, крестьян и интеллигенции. Государство способствует усилению социальной однородности общества - стиранию классовых различий, существенных различий между городом и деревней, умственным и физическим трудом, всестороннему развитию и сближению всех наций и народностей СССР.

Статья 20. В соответствии с коммунистическим идеалом "Свободное развитие каждого есть условие свободного развития всех" государство ставит своей целью расширение реальных возможностей для применения гражданами своих творческих сил, способностей и дарований, для всестороннего развития личности.

Статья 21. Государство заботится об улучшении условий и охране труда, его научной организации, о сокращении, а в дальнейшем и полном вытеснении тяжелого физического труда на основе комплексной механизации и автоматизации производственных процессов во всех отраслях народного хозяйства.

Статья 22. В СССР последовательно претворяется в жизнь программа превращения сельскохозяйственного труда в разновидность индустриального: расширения в сельской

местности сети учреждений народного образования, культуры, здравоохранения, торговли и общественного питания, бытового обслуживания и коммунального хозяйства; преобразования сел и деревень в благоустроенные поселки.

Статья 23. На основе роста производительности труда государство неуклонно осуществляет курс на повышение уровня оплаты труда, реальных доходов трудящихся.

В целях более полного удовлетворения потребностей советских людей создаются общественные фонды потребления. Государство при широком участии общественных организаций и трудовых коллективов обеспечивает рост и справедливое распределение этих фондов.

Статья 24. В СССР действуют и развиваются государственные системы здравоохранения, социального обеспечения, торговли и общественного питания, бытового обслуживания и коммунального хозяйства. Государство поощряет деятельность кооперативных и других общественных организаций во всех сферах обслуживания населения. Оно содействует развитию массовой физической культуры и спорта.

Статья 25. В СССР существует и совершенствуется единая система народного образования, которая обеспечивает общеобразовательную и профессиональную подготовку граждан, служит коммунистическому воспитанию, духовному и физическому развитию молодежи, готовит ее к труду и общественной деятельности.

Статья 26. В соответствии с потребностями общества государство обеспечивает планомерное развитие науки и подготовку научных кадров, организует внедрение результатов научных исследований в народное хозяйство и другие сферы жизни.

Статья 27. Государство заботится об охране, преумножении и широком использовании духовных ценностей для нравственного и эстетического воспитания советских людей, повышения их культурного уровня. В СССР всемерно поощряется развитие профессионального искусства и народного художественного творчества.

Глава 4. ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА

Статья 28. СССР неуклонно проводит ленинскую политику мира, выступает за упрочение безопасности народов и широкое международное сотрудничество.

Внешняя политика СССР направлена на обеспечение благоприятных международных условий для построения коммунизма в СССР, защиту государственных интересов Советского Союза, укрепление позиций мирового социализма, поддержку борьбы народов за национальное освобождение и социальный прогресс, на предотвращение агрессивных войн, достижение всеобщего и полного разоружения и последовательное осуществление принципа мирного сосуществования государств с различным социальным строем. В СССР пропаганда войны запрещается.

Статья 29. Отношения СССР с другими государствами строятся на основе соблюдения принципов суверенного равенства; взаимного отказа от применения силы или угрозы силой; нерушимости границ; территориальной целостности государств; мирного урегулирования споров; невмешательства во внутренние дела; уважения прав человека и основных свобод; равноправия и права народов распоряжаться своей судьбой; сотрудничества между государствами; добросовестного выполнения обязательств,

вытекающих из общепризнанных принципов и норм международного права, из заключенных СССР международных договоров.

Статья 30. СССР как составная часть мировой системы социализма, социалистического содружества развивает и укрепляет дружбу и сотрудничество, товарищескую взаимопомощь со странами социализма на основе принципа социалистического интернационализма, активно участвует в экономической интеграции и в международном социалистическом разделении труда.

Глава 5. ЗАЩИТА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ОТЕЧЕСТВА

Статья 31. Защита социалистического Отечества относится к важнейшим функциям государства и является делом всего народа.

В целях защиты социалистических завоеваний, мирного труда советского народа, суверенитета и территориальной целостности государства созданы Вооруженные Силы СССР и установлена всеобщая воинская обязанность.

Долг Вооруженных Сил СССР перед народом надежно защищать социалистическое Отечество, быть в постоянной боевой готовности, гарантирующей немедленный отпор любому агрессору.

Статья 32. Государство обеспечивает безопасность и обороноспособность страны, оснащает Вооруженные Силы СССР всем необходимым.

Обязанности государственных органов, общественных организаций, должностных лиц и граждан по обеспечению безопасности страны и укреплению ее обороноспособности определяются законодательством Союза ССР.

II. ГОСУДАРСТВО И ЛИЧНОСТЬ

Глава 6. ГРАЖДАНСТВО СССР. РАВНОПРАВИЕ ГРАЖДАН

Статья 33. В СССР установлено единое союзное гражданство. Каждый гражданин союзной республики является гражданином СССР.

Основания и порядок приобретения и утраты советского гражданства определяются Законом о гражданстве СССР. Граждане СССР за границей пользуются защитой и покровительством Советского государства.

Статья 34. Граждане СССР равны перед Законом независимо от происхождения, социального и имущественного положения, расовой и национальной принадлежности, пола, образования, языка, отношения к религии, рода и характера занятий, места жительства и других обстоятельств.

Равноправие граждан СССР обеспечивается во всех областях экономической, политической, социальной и культурной жизни.

Статья 35. Женщина и мужчина имеют в СССР равные права.

Осуществление этих прав обеспечивается предоставлением женщинам равных с мужчинами возможностей в получении образования и профессиональной подготовки, в

труде, вознаграждении за него и продвижении по работе, в общественно-политической и культурной деятельности, а также специальными мерами по охране труда и здоровья женщин; созданием условий, позволяющих женщинам сочетать труд с материнством; правовой защитой, материальной и моральной поддержкой материнства и детства, включая предоставление оплачиваемых отпусков и других льгот беременным женщинам и матерям, постепенное сокращение рабочего времени женщин, имеющих малолетних детей.

Статья 36. Граждане СССР различных рас и национальностей имеют равные права.

Осуществление этих прав обеспечивается политикой всестороннего развития и сближения всех наций и народностей СССР, воспитанием граждан в духе советского патриотизма и социалистического интернационализма. возможностью пользоваться родным языком и языками других народов СССР.

Какое бы то ни было прямое или косвенное ограничение прав, установление прямых или косвенных преимуществ, граждан по расовым и национальным признакам, равно как и всякая проповедь расовой или национальной исключительности, вражды или пренебрежения - наказываются по Закону.

Статья 37. Иностранцам и лицам без гражданства в СССР гарантируются предусмотренные Законом права и свободы, в том числе право на обращение в суд и иные государственные органы для защиты принадлежащих им личных, имущественных, семейных и иных прав.

Находящиеся на территории СССР иностранные граждане и лица без гражданства обязаны уважать Конституцию СССР и соблюдать советские законы.

Статья 38. СССР предоставляет право убежища иностранцам, преследуемым за защиту интересов трудящихся и дела мира. за участие в революционном и национально-освободительном движении, за прогрессивную общественно-политическую, научную или иную творческую деятельность.

Глава 7. ОСНОВНЫЕ ПРАВА, СВОБОДЫ И ОБЯЗАННОСТИ ГРАЖДАН СССР

Статья 39. Граждане СССР обладают всей полнотой социально-экономических, политических и личных прав и свобод, провозглашенных и гарантируемых Конституцией СССР и советскими законами. Социалистический строй обеспечивает расширение прав и свобод, непрерывное улучшение условий жизни граждан по мере выполнения программ социально-экономического и культурного развития.

Использование гражданами прав и свобод не должно наносить ущерб интересам общества и государства, правам других граждан.

Статья 40. Граждане СССР имеют право на труд, - то есть на получение гарантированной работы с оплатой труда в соответствии с его количеством и качеством и не ниже установленного государством минимального размера, - включая право на выбор профессии, рода занятия и работы в соответствии с призванием, способностями, профессиональной подготовкой, образованием и с учетом общественных потребностей.

Это право обеспечивается социалистической системой хозяйства, неуклонным ростом производительных сил, бесплатным профессиональным обучением, повышением

трудовой квалификации и обучением новым специальностям, развитием систем профессиональной ориентации и трудоустройства.

Статья 41. Граждане СССР имеют право на отдых. Это право обеспечивается установлением для рабочих и служащих рабочей недели, не превышающей 41 часа, сокращенным рабочим днем для ряда профессий и производств, сокращенной продолжительностью работы в ночное время; предоставлением ежегодных оплачиваемых отпусков, дней еженедельного отдыха, а также расширением сети культурно-просветительных и оздоровительных учреждений, развитием массового спорта, физической культуры и туризма; созданием благоприятных возможностей для отдыха по месту жительства и других условий рационального использования свободного времени.

Продолжительность рабочего времени и отдыха колхозников регулируется колхозами.

Статья 42. Граждане СССР имеют право на охрану здоровья.

Это право обеспечивается бесплатной квалифицированной медицинской помощью, оказываемой государственными учреждениями здравоохранения; расширением сети учреждений для лечения и укрепления здоровья граждан; развитием и совершенствованием техники безопасности и производственной санитарии; проведением широких профилактических мероприятий; мерами по оздоровлению окружающей среды; особой заботой о здоровье подрастающего поколения, включая запрещение детского труда, не связанного с обучением и трудовым воспитанием; развертыванием научных исследований, направленных на предупреждение и снижение заболеваемости, на обеспечение долголетней активной жизни граждан.

Статья 43. Граждане СССР имеют право на материальное обеспечение в старости, в случае болезни, полной или частичной утраты трудоспособности, а также потери кормильца. Это право гарантируется социальным страхованием рабочих, служащих и колхозников, пособиями по временной нетрудоспособности; выплатой за счет государства и колхозов пенсий по возрасту, инвалидности и по случаю потери кормильца; трудоустройством граждан, частично утративших трудоспособность; заботой о престарелых гражданах и об инвалидах; другими формами социального обеспечения.

Статья 44. Граждане СССР имеют право на жилище.

Это право обеспечивается развитием и охраной государственного и общественного жилищного фонда, содействием кооперативному и индивидуальному жилищному строительству, справедливым распределением под общественным контролем жилой площади, предоставляемой по мере осуществления программы строительства благоустроенных жилищ, а также невысокой платой за квартиру и коммунальные услуги. Граждане СССР должны бережно относиться к предоставленному им жилищу.

Статья 45. Граждане СССР имеют право на образование.

Это право обеспечивается бесплатностью всех видов образования, осуществлением всеобщего обязательного среднего образования молодежи, широким развитием профессионально-технического, среднего специального и высшего образования на основе связи обучения с жизнью, с производством: развитием заочного и вечернего образования; предоставлением государственных стипендий и льгот учащимся и студентам; бесплатной выдачей школьных учебников; возможностью обучения в школе на родном языке; созданием условий для самообразования.

Статья 46. Граждане СССР имеют право на пользование достижениями культуры.

Это право обеспечивается общедоступностью ценностей отечественной и мировой культуры, находящихся в государственных и общественных фондах: развитием и равномерным размещением культурнопросветительных учреждений на территории страны; развитием телевидения и радио, книгоиздательского Дела и периодической печати, сети бесплатных библиотек; расширением культурного обмена с зарубежными государствами.

Статья 47. Гражданам СССР в соответствии с целями коммунистического строительства гарантируется свобода научного, технического и художественного творчества. Она обеспечивается широким развертыванием научных исследований, изобретательской и рационализаторской деятельности, развитием литературы и искусства. Государство создает необходимые для этого материальные условия, оказывает поддержку добровольным обществам и творческим союзам, организует внедрение изобретений и рационализаторских предложений в народное хозяйство и другие сферы жизни.

Права авторов, изобретателей и рационализаторов охраняются государством.

Статья 48. Граждане СССР имеют право участвовать в управлении государственными и общественными делами, в обсуждении и принятии законов и решений общегосударственного и местного значения.

Это право обеспечивается возможностью избирать и быть избранными в Советы народных депутатов и другие выборные государственные органы, принимать участие во всенародных обсуждениях и голосованиях, в народном контроле, в работе государственных органов, общественных организаций и органов общественной самодеятельности, в собраниях трудовых коллективов и по месту жительства.

Статья 49. Каждый гражданин СССР имеет право вносить в государственные органы и общественные организации предложения об улучшении их деятельности, критиковать недостатки в работе.

Должностные лица обязаны в установленные сроки рассматривать предложения и заявления граждан, давать на них ответы и принимать необходимые меры. Преследование за критику запрещается. Лица, преследующие за критику, привлекаются к ответственности.

Статья 50. В соответствии с интересами народа и в целях укрепления и развития социалистического строя гражданам СССР гарантируются свободы: слова, печати, собраний, митингов, уличных шествий и демонстраций.

Осуществление этих политических свобод обеспечивается предоставлением трудящимся и их организациям общественных зданий, улиц и площадей, широким распространением информации, возможностью использования печати, телевидения и радио.

Статья 51. В соответствии с целями коммунистического строительства граждане СССР имеют право объединяться в общественные организации, способствующие развитию политической активности и самодеятельности, удовлетворению их многообразных интересов.

Общественным организациям гарантируются условия для успешного выполнения ими своих уставных задач.

Статья 52. Гражданам СССР гарантируется свобода совести, то есть право исповедовать любую религию или не исповедовать никакой, отправлять религиозные культы или вести атеистическую пропаганду. Возбуждение вражды и ненависти в связи с религиозными верованиями запрещается.

Церковь в СССР отделена от государства и школа - от церкви.

Статья 53. Семья находится под защитой государства.

Брак основывается на добровольном согласии женщины и мужчины; супруги полностью равноправны в семейных отношениях.

Государство проявляет заботу о семье путем создания и развития широкой сети детских учреждений, организации и совершенствования службы быта и общественного питания, выплаты пособий по случаю рождения ребенка, предоставления пособий и льгот многодетным семьям, а также других видов пособий и помощи семье.

Статья 54. Гражданам СССР гарантируется неприкосновенность личности. Никто не может быть подвергнут аресту иначе как на основании судебного решения или с санкции прокурора.

Статья 55. Гражданам СССР гарантируется неприкосновенность жилища. Никто не имеет права без законного основания войти в жилище против воли проживающих в нем лиц.

Статья 56. Личная жизнь граждан, тайна переписки, телефонных переговоров и телеграфных сообщений охраняются Законом.

Статья 57. Уважение личности, охрана прав и свобод граждан - обязанность всех государственных органов, общественных организаций и должностных лиц.

Граждане СССР имеют право на судебную защиту от посягательств на честь и достоинство, жизнь и здоровье, на личную свободу и имущество.

Статья 58. Граждане СССР имеют право обжаловать действия должностных лиц, государственных и общественных органов. Жалобы должны быть рассмотрены в порядке и в сроки, установленные Законом.

Действия должностных лиц, совершенные с нарушением Закона, с превышением полномочий, ущемляющие права граждан, могут быть в установленном Законом порядке обжалованы в суд.

Граждане СССР имеют право на возмещение ущерба, причиненного незаконными действиями государственных и общественных организаций, а также должностных лиц при исполнении ими служебных обязанностей.

Статья 59. Осуществление прав и свобод неотделимо от исполнения гражданином своих обязанностей. Гражданин СССР обязан соблюдать Конституцию СССР и советские законы, уважать правила социалистического общежития, с достоинством нести высокое звание гражданина СССР.

Статья 60. Обязанность и дело чести каждого способного к труду гражданина СССР - добросовестный труд в избранной им области общественно полезной деятельности, соблюдение трудовой дисциплины. Уклонение от общественно полезного труда несовместимо с принципами социалистического общества.

Статья 61. Гражданин СССР обязан беречь и укреплять социалистическую собственность. Долг гражданина СССР - бороться с хищениями и расточительством государственного и общественного имущества, бережно относиться к народному добру.

Лица, посягающие на социалистическую собственность, наказываются по Закону.

Статья 62. Гражданин СССР обязан оберегать интересы Советского государства, способствовать укреплению его могущества и авторитета.

Защита социалистического Отечества есть священный долг каждого гражданина СССР.

Измена Родине - тягчайшее преступление перед пародом.

Статья 63. Военская служба в рядах Вооруженных Сил СССР - почетная обязанность советских граждан.

Статья 64. Долг каждого гражданина СССР уважать национальное достоинство других граждан, укреплять дружбу наций и народностей Советского многонационального государства.

Статья 65. Гражданин СССР обязан уважать права и законные интересы других лиц, быть непримиримым к антиобщественным поступкам, всемерно содействовать охране общественного порядка.

Статья 66. Граждане СССР обязаны заботиться о воспитании детей, готовить их к общественно полезному труду, растить достойными членами социалистического общества. Дети обязаны заботиться о родителях и оказывать им помощь.

Статья 67. Граждане СССР обязаны беречь природу, охранять ее богатства.

Статья 68. Забота о сохранении исторических памятников и других культурных ценностей - долг и обязанность граждан СССР.

Статья 69. Интернациональный долг гражданина СССР - содействовать развитию дружбы и сотрудничества с народами других стран, поддержанию и укреплению всеобщего мира.

III. НАЦИОНАЛЬНО-ГОСУДАРСТВЕННОЕ УСТРОЙСТВО СССР

Глава 8. СССР - СОЮЗНОЕ ГОСУДАРСТВО

Статья 70. Союз Советских Социалистических Республик - единое союзное многонациональное государство, образованное на основе принципа социалистического федерализма, в результате свободного самоопределения наций и добровольного объединения равноправных советских социалистических республик.

СССР олицетворяет государственное единство советского народа, сплачивает, все нации и народности в целях совместного строительства коммунизма.

Статья 71. В Союзе Советских Социалистических Республик объединяются:

Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика,

Украинская Советская Социалистическая Республика,

Белорусская Советская Социалистическая Республика,

Узбекская Советская Социалистическая Республика,

Казахская Советская Социалистическая Республика,

Грузинская Советская Социалистическая Республика,

Азербайджанская Советская Социалистическая Республика,

Литовская Советская Социалистическая Республика,

Молдавская Советская Социалистическая Республика,

Латвийская Советская Социалистическая Республика,

Киргизская Советская Социалистическая Республика,

Таджикская Советская Социалистическая Республика,

Армянская Советская Социалистическая Республика,

Туркменская Советская Социалистическая Республика,

Эстонская Советская Социалистическая Республика.

Статья 72. За каждой союзной республикой сохраняется право свободного выхода из СССР.

Статья 73. Ведению Союза Советских Социалистических Республик в лице его высших органов государственной власти и управления подлежат:

- 1) принятие в состав СССР новых республик; утверждение образования новых автономных республик и автономных областей в составе союзных республик;
- 2) определение государственной границы СССР и утверждение изменений границ между союзными республиками;
- 3) установление общих начал организации и деятельности республиканских и местных органов государственной власти и управления;
- 4) обеспечение единства законодательного регулирования на всей территории СССР, установление основ законодательства Союза ССР и союзных республик;

5) проведение единой социально-экономической политики, руководство экономикой страны: определение основных направлений научно-технического прогресса и общих мероприятий по рациональному использованию и охране природных ресурсов; разработка и утверждение государственных планов экономического и социального развития СССР, утверждение отчетов об их выполнении;

6) разработка и утверждение единого государственного бюджета СССР, утверждение отчета о его исполнении; руководство единой денежной и кредитной системой; установление налогов и доходов, поступающих на образование государственного бюджета СССР; определение политики в области цен и оплаты труда;

7) руководство отраслями народного хозяйства, объединениями и предприятиями союзного подчинения: общее руководство отраслями союзно-республиканского подчинения;

8) вопросы мира и войны, защита суверенитета. охрана государственных границ и территории СССР, организация обороны, руководство Вооруженными Силами СССР;

9) обеспечение государственной безопасности:

10) Представительство СССР в международных отношениях; связи СССР с иностранными государствами и международными организациями; установление общего порядка и координация отношений союзных республик с иностранными государствами и международными организациями; внешняя торговля и другие виды внешнеэкономической деятельности на основе государственной монополии;

11) контроль за соблюдением Конституции СССР и обеспечение соответствия конституций союзных республик Конституции СССР;

12) решение других вопросов общесоюзного значения.

Статья 74. Законы СССР имеют одинаковую силу на территории всех союзных республик. В случае расхождения Закона союзной республики с общесоюзным Законом действует Закон СССР.

Статья 75. Территория Союза Советских Социалистических Республик едина и включает территории союзных республик. Суверенитет СССР распространяется на всю его территорию.

Глава 9. СОЮЗНАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

Статья 76. Союзная республика - суверенное советское социалистическое государство, которое объединилось с другими советскими республиками в Союз Советских Социалистических Республик.

Вне пределов, указанных в статье 73 Конституции СССР, союзная республика самостоятельно осуществляет государственную власть на своей территории.

Союзная республика имеет свою Конституцию, соответствующую Конституции СССР и учитывающую особенности республики.

Статья 77. Союзная республика участвует в решении вопросов, отнесенных к ведению Союза ССР, в Верховном Совете СССР, Президиуме Верховного Совета СССР, Правительстве СССР и других органах Союза ССР.

Союзная республика обеспечивает комплексное экономическое и социальное развитие на своей территории, способствует осуществлению на этой территории полномочий Союза ССР, проводит в жизнь решения высших органов государственной власти и управления СССР.

По вопросам, относящимся к ее ведению, союзная республика координирует и контролирует деятельность предприятий, учреждений и организаций союзного подчинения.

Статья 78. Территория союзной республики не может быть изменена без ее согласия. Границы между союзными республиками могут изменяться по взаимному соглашению соответствующих республик, которое подлежит утверждению Союзом ССР.

Статья 79. Союзная республика определяет свое краевое, областное, окружное, районное деление и решает иные вопросы административно-территориального устройства.

Статья 80. Союзная республика имеет право вступать в отношения с иностранными государствами, заключать с ними договоры и обмениваться дипломатическими и консульскими представителями, участвовать в деятельности международных организаций.

Статья 81. Суверенные права союзных республик охраняются Союзом ССР.

Глава 10. АВТОНОМНАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

Статья 82. Автономная республика находится в составе союзной республики.

Автономная республика вне пределов прав Союза ССР и союзной республики самостоятельно решает вопросы, относящиеся к ее ведению.

Автономная республика имеет свою Конституцию, соответствующую Конституции СССР и Конституции союзной республики и учитывающую особенности автономной республики.

Статья 83. Автономная республика участвует в решении вопросов, отнесенных к ведению Союза ССР и союзной республики, через высшие органы государственной власти и управления соответственно Союза ССР и союзной республики.

Автономная республика обеспечивает комплексное экономическое и социальное развитие на своей территории, способствует осуществлению на этой территории полномочий Союза ССР и союзной республики, проводит в жизнь решения высших органов государственной власти и управления СССР и союзной республики.

По вопросам, относящимся к ее ведению, автономная республика координирует и контролирует деятельность предприятий, учреждений и организаций союзного и республиканского (союзной республики) подчинения.

Статья 84. Территория автономной республики не может быть изменена без ее согласия.

Статья 85. В Российской Советской Федеративной Социалистической Республике состоят автономные советские социалистические республики: Башкирская, Бурятская, Дагестанская, Кабардино-Балкарская, Калмыцкая, Карельская, Коми, Марийская, Мордовская, Северо-Осетинская, Татарская, Тувинская, Удмуртская, Чечено-Ингушская, Чувашская, Якутская.

В Узбекской Советской Социалистической Республике состоит Каракалпакская Автономная Советская Социалистическая Республика.

В Грузинской Советской Социалистической Республике состоят Абхазская и Аджарская Автономные советские социалистические республики.

В Азербайджанской Советской Социалистической Республике состоит Нахичеванская Автономная Советская Социалистическая Республика.

Глава 11. АВТОНОМНАЯ ОБЛАСТЬ И АВТОНОМНЫЙ ОКРУГ

Статья 86. Автономная область находится в составе союзной республики или края. Закон об автономной области принимается Верховным Советом союзной республики по представлению Совета народных депутатов автономной области.

Статья 87. В Российской Советской Федеративной Социалистической Республике состоят автономные области: Адыгейская, Горно-Алтайская, Еврейская, Карачаево-Черкесская, Хакасская.

В Грузинской Советской Социалистической Республике состоит Юго-Осетинская автономная область.

В Азербайджанской Советской Социалистической Республике состоит Нагорно-Карабахская автономная область. В Таджикской Советской Социалистической Республике состоит Горно-Бадахшанская автономная область.

Статья 88. Автономный округ находится в составе края или области. Закон об автономных округах принимается Верховным Советом союзной республики.

IV. СОВЕТЫ НАРОДНЫХ ДЕПУТАТОВ И ПОРЯДОК ИХ ИЗБРАНИЯ

Глава 12. СИСТЕМА И ПРИНЦИПЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОВЕТОВ НАРОДНЫХ ДЕПУТАТОВ

Статья 89. Советы народных депутатов - Верховный Совет СССР, Верховные Советы союзных республик. Верховные Советы автономных республик, краевые, областные Советы народных депутатов, Советы народных депутатов автономных областей и автономных округов районные, городские, районные в городах. Поселковые и сельские Советы народных депутатов - составляют единую систему органов государственной власти.

Статья 90. Срок полномочий Верховного Совета СССР, Верховных Советов союзных республик и Верховных Советов автономных республик - пять лет. Срок полномочий местных Советов народных депутатов - два с половиной года.

Выборы в Советы народных депутатов назначаются не позднее чем за два месяца до истечения срока полномочий соответствующих Советов.

Статья 91. Важнейшие вопросы, отнесенные к ведению соответствующих Советов народных депутатов, рассматриваются и решаются на их сессиях.

Советы народных депутатов избирают постоянные комиссии, создают исполнительные и распорядительные, в также другие подотчетные им органы.

Статья 92. Советы народных депутатов образуют органы народного контроля, сочетающего государственный контроль с общественным контролем трудящихся на предприятиях, в колхозах, учреждениях и организациях.

Органы народного контроля контролируют выполнение государственных планов и заданий; ведут борьбу с нарушениями государственной дисциплины, проявлениями местничества, ведомственного подхода к делу, с бесхозяйственностью и расточительством, волокитой и бюрократизмом; способствуют совершенствованию работы государственного аппарата.

Статья 93. Советы народных депутатов непосредственно и через создаваемые ими органы руководят всеми отраслями государственного, хозяйственного и социально-культурного строительства, принимают решения, обеспечивают их исполнение, осуществляют контроль за проведением решений в жизнь.

Статья 94. Деятельность Советов народных депутатов строится на основе коллективного, свободного, делового обсуждения и решения вопросов, гласности, регулярной отчетности исполнительных и распорядительных органов, других создаваемых Советами органов перед Советами и населением, широкого привлечения граждан к участию в их работе.

Советы народных депутатов и создаваемые ими органы систематически информируют население о своей работе и принятых решениях.

Глава 13. ИЗБИРАТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА

Статья 95. Выборы депутатов во все Советы народных депутатов производятся на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права при тайном голосовании.

Статья 96. Выборы депутатов являются всеобщими: все граждане СССР, достигшие 18 лет, имеют право избирать и быть избранными, за исключением лиц, признанных в установленном Законом порядке умалишенными.

Депутатом Верховного Совета СССР может быть избран гражданин СССР, достигший 21 года.

Статья 97. Выборы депутатов являются равными: каждый избиратель имеет один голос; все избиратели участвуют в выборах на равных основаниях.

Статья 98. Выборы депутатов являются прямыми: депутаты всех Советов народных депутатов избираются гражданами непосредственно.

Статья 99. Голосование при выборах депутатов является тайным: контроль за волеизъявлением избирателей не допускается.

Статья 100. Право выдвижения кандидатов в депутаты принадлежит организациям Коммунистической партии Советского Союза, профессиональных союзов, Всесоюзного Ленинского Коммунистического Союза Молодежи, кооперативным и другим общественным организациям, трудовым коллективам, а также собраниям военнослужащих по воинским частям.

Гражданам СССР и общественным организациям гарантируется свободное и всестороннее обсуждение политических, деловых и личных качеств кандидатов в депутаты, а также право агитации на собраниях, в печати, по телевидению, радио. Расходы, связанные с проведением выборов в Советы народных депутатов, производятся за счет государства.

Статья 101. Выборы депутатов в Советы народных депутатов производятся по избирательным округам. Гражданин СССР не может, как правило, быть избран более чем в два Совета народных депутатов. Проведение выборов в Советы обеспечивают избирательные комиссии, которые образуются из представителей от общественных организаций, трудовых коллективов и собраний военнослужащих по воинским частям. Порядок Проведения выборов в Советы народных депутатов определяется законами Союза ССР, союзных и автономных республик.

Статья 102. Избиратели дают указы своим депутатам.

Соответствующие Советы народных депутатов рассматривают указы избирателей, учитывают их при разработке планов экономического и социального развития и составлении бюджета, организуют выполнение указов и информируют граждан об их реализации.

Глава 14. НАРОДНЫЙ ДЕПУТАТ

Статья 103. Депутаты являются полномочными представителями народа в Советах народных депутатов.

Участвуя в работе Советов, депутаты решают вопросы государственного, хозяйственного и социально-культурного строительства, организуют проведение решений Советов и жизнь, осуществляют контроль за работой государственных органов, предприятий, учреждений и организаций.

В своей деятельности депутат руководствуется общегосударственными интересами, учитывает запросы населения избирательного округа, добивается претворения в жизнь указов избирателей.

Статья 104. Депутат осуществляет свои полномочия, не порывая с производственной или служебной деятельностью.

На время сессий Совета, а также для осуществления депутатских полномочий в других случаях, предусмотренных Законом, депутат освобождается от выполнения производственных или служебных обязанностей с сохранением среднего заработка по месту постоянной работы.

Статья 105. Депутат имеет право запроса к соответствующим государственным органам и должностным лицам, которые обязаны дать ответ на запрос на сессии Совета.

Депутат вправе обращаться во все государственные и общественные органы, предприятия, учреждения, организации по вопросам депутатской деятельности и принимать участие в рассмотрении поставленных им вопросов. Руководители соответствующих государственных и общественных органов, предприятий, учреждений и организаций обязаны безотлагательно принимать депутата и рассматривать его предложения в установленные сроки.

Статья 106. Депутату обеспечиваются условия для беспрепятственного и эффективного осуществления его прав и обязанностей.

Неприкосновенность депутатов, а также другие гарантии депутатской деятельности устанавливаются Законом о статусе депутатов и другими законодательными актами Союза ССР, союзных и автономных республик.

Статья 107. Депутат обязан отчитываться о своей работе и работе Совета перед избирателями, а также перед коллективами и общественными организациями, выдвинувшими его кандидатом в депутаты.

Депутат, не оправдавший доверия избирателей, может быть в любое время отозван по решению большинства избирателей в установленном Законом порядке.

V. ВЫСШИЕ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ И УПРАВЛЕНИЯ СССР

Глава 15. ВЕРХОВНЫЙ СОВЕТ СССР

Статья 108. Высшим органом государственной Власти СССР является Верховный Совет СССР.

Верховный Совет СССР правомочен решать все вопросы, отнесенные настоящей Конституцией к ведению Союза ССР.

Принятие Конституции СССР, внесение в нее изменений; принятие в состав СССР новых республик, утверждение образования новых автономных республик и автономных областей; утверждение государственных планов экономического и социального развития СССР, Государственного бюджета СССР и отчетов об их выполнении; образование подотчетных ему органов Союза ССР осуществляются исключительно Верховным Советом СССР.

Законы СССР принимаются Верховным Советом СССР или всенародным голосованием (референдумом), проводимым по решению Верховного Совета СССР.

Статья 109. Верховный Совет СССР состоит из двух палат: Совета Союза и Совета Национальностей. Палаты Верховного Совета СССР равноправны.

Статья 110. Совет Союза и Совет Национальностей состоят из равного числа депутатов.

Совет Союза избирается по избирательным округам с равной численностью населения.

Совет Национальностей избирается по норме: 32 депутата от каждой союзной республики, 11 депутатов от каждой автономной республики, 5 депутатов от каждой автономной области и один депутат от каждого автономного округа.

Совет Союза и Совет Национальностей по представлению избираемых ими мандатных комиссий принимают решение о признании полномочий депутатов, а в случае нарушения законодательства о выборах - о признании выборов отдельных депутатов недействительными.

Статья 111. Каждая палата Верховного Совета СССР избирает Председателя палаты и четырех его заместителей.

Председатели Совета Союза и Совета Национальностей руководят заседаниями соответствующих палат и ведают их внутренним распорядком.

Совместные заседания палат Верховного Совета СССР ведут поочередно председатели Совета Союза и Совета Национальностей.

Статья 112. Сессии Верховного Совета СССР созываются два раза в год.

Внеочередные сессии созываются Президиумом Верховного Совета СССР по его инициативе, а также по предложению союзной республики или не менее трети депутатов одной из палат.

Сессия Верховного Совета СССР состоит из отдельных и совместных заседаний палат, а также проводимых в период между ними заседаний постоянных комиссий палат или комиссий Верховного Совета СССР. Сессия открывается и закрывается на отдельных или совместных заседаниях палат.

Статья 113. Право законодательной инициативы в Верховном Совете СССР принадлежит Совету Союза, Совету Национальностей, Президиуму Верховного Совета СССР, Совету Министров СССР, союзным республикам в лице их высших органов государственной власти, комиссиям Верховного Совета СССР и постоянным комиссиям его палат, депутатам Верховного Совета СССР, Верховному Суду СССР, Генеральному прокурору СССР.

Правом законодательной инициативы обладают также общественные организации в лице их общесоюзных органов.

Статья 114. Проекты законов и другие вопросы, внесенные на рассмотрение Верховного Совета СССР, обсуждаются палатами на их отдельных или совместных заседаниях. В случае необходимости проект Закона либо соответствующий вопрос может быть передан для предварительного или дополнительного рассмотрения в одну или несколько комиссий.

Закон СССР считается принятым, если в каждой из палат Верховного Совета СССР за него проголосовало большинство от общего числа депутатов палаты. Постановления и иные акты Верховного Совета СССР принимаются большинством от общего числа депутатов Верховного Совета СССР.

Проекты законов и другие наиболее важные вопросы государственной жизни решением Верховного Совета СССР либо Президиума Верховного Совета СССР, принятым по их инициативе или по предложению союзной республики, могут быть вынесены на всенародное обсуждение.

Статья 115. В случае разногласия между Советом Союза и Советом Национальностей вопрос передается на разрешение согласительной комиссии, образуемой палатами на паритетных началах, после чего вопрос вторично рассматривается Советом Союза и Советом Национальностей на совместном заседании. Если и в этом случае согласие не будет достигнуто, вопрос переносится на обсуждение следующей сессии Верховного Совета СССР или передается им на всенародное голосование (референдум).

Статья 116. Законы СССР, постановления и иные акты Верховного Совета СССР публикуются на языках союзных республик за подписями Председателя и Секретаря Президиума Верховного Совета СССР.

Статья 117. Депутат Верховного Совета СССР имеет право обратиться с запросом к Совету Министров СССР, к министрам и руководителям других органов, образуемых Верховным Советом СССР. Совет Министров СССР или должностное лицо, к которому обращен запрос, обязаны дать не более чем в трехдневный срок устный или письменный ответ на данной сессии Верховного Совета СССР.

Статья 118. Депутат Верховного Совета СССР не может быть привлечен к уголовной ответственности, арестован или подвергнут мерам административного взыскания, налагаемым в судебном порядке, без согласия Верховного Совета СССР, а в период между его сессиями - без согласия Президиума Верховного Совета СССР.

Статья 119. Верховный Совет СССР избирает на совместном заседании палат Президиум Верховного Совета СССР - постоянно действующий орган Верховного Совета СССР, подотчетный ему во всей своей деятельности и осуществляющий в пределах, предусмотренных Конституцией, функции высшего органа государственной власти СССР в период между его сессиями.

Статья 120. Президиум Верховного Совета СССР избирается из числа депутатов в составе Председателя Президиума Верховного Совета. Первого заместителя Председателя, пятнадцати заместителей Председателя - по одному от каждой союзной республики. Секретаря Президиума и двадцати одного члена Президиума Верховного Совета СССР.

Статья 121. Президиум Верховного Совета СССР:

- 1) назначает выборы в Верховный Совет СССР;
- 2) созывает сессии Верховного Совета СССР;
- 3) координирует деятельность постоянных комиссий палат Верховного Совета СССР;
- 4) осуществляет контроль за соблюдением Конституции СССР и обеспечивает соответствие конституций и законов союзных республик Конституции и законам СССР;
- 5) дает толкование законов СССР;
- 6) ратифицирует и денонсирует международные договоры СССР;
- 7) отменяет постановления и распоряжения Совета Министров СССР и Советов Министров союзных республик в случае несоответствия их Закону;

- 8) устанавливает воинские звания, дипломатические ранги и иные специальные звания; присваивает высшие воинские звания, дипломатические ранги и иные специальные звания;
- 9) учреждает ордена и медали СССР; устанавливает почетные звания СССР; награждает орденами и медалями СССР; присваивает почетные звания СССР;
- 10) принимает в гражданство СССР; решает вопросы о выходе из гражданства СССР и лишении гражданства СССР, о предоставлении убежища;
- 11) издает общесоюзные акты об амнистии и осуществляет помилование;
- 12) назначает и отзывает дипломатических представителей СССР в иностранных государствах и при международных организациях;
- 13) принимает верительные и отзывные грамоты аккредитованных при нем дипломатических представителей иностранных государств;
- 14) образует Совет обороны СССР и утверждает его состав, назначает и сменяет высшее командование Вооруженных Сил СССР;
- 15) объявляет в интересах защиты СССР военное положение в отдельных местностях или по все и стране;
- 16) объявляет общую или частичную мобилизацию;
- 17) в период между сессиями Верховного Совета СССР объявляет состояние войны в случае военного нападения на СССР или в случае необходимости выполнения международных договорных обязательств по взаимной обороне от агрессии;
- 18) осуществляет другие полномочия, установленные Конституцией и законами СССР.

Статья 122. Президиум Верховного Совета СССР в период между сессиями Верховного Совета с последующим представлением на его утверждение на очередной сессии:

- 1) вносит в случае необходимости изменения в действующие законодательные акты СССР;
- 2) утверждает изменения границ между союзными республиками;
- 3) по предложению Совета Министров СССР образует и упраздняет министерства СССР и государственные комитеты СССР;
- 4) по представлению Председателя Совета Министров СССР освобождает от должности и назначает отдельных лиц, входящих в состав Совета Министров СССР.

Статья 123. Президиум Верховного Совета СССР издает указы и принимает постановления.

Статья 124. По истечении полномочий Верховного Совета СССР Президиум Верховного Совета СССР сохраняет свои полномочия вплоть до образования вновь избранным Верховным Советом СССР нового Президиума.

Вновь избранный Верховный Совет СССР созывается Президиумом Верховного Совета СССР прежнего состава не позже чем через два месяца после выборов.

Статья 125. Совет Союза и Совет Национальностей выбирают из числа депутатов постоянные комиссии для предварительного рассмотрения и подготовки вопросов, относящихся к ведению Верховного Совета СССР, а также для содействия проведению в жизнь законов СССР и иных решений Верховного Совета СССР и его Президиума, контроля за деятельностью государственных органов и организаций. Палаты Верховного Совета СССР могут создавать также совместные комиссии на паритетных началах.

Верховный Совет СССР создает, когда сочтет необходимым, следственные, ревизионные и иные комиссии по любому вопросу.

Все государственные и общественные органы, организации и должностные лица обязаны выполнять требования комиссий Верховного Совета СССР и комиссий его палат, представлять им необходимые материалы и документы.

Рекомендации комиссии подлежат обязательному рассмотрению государственными и общественными органами, учреждениями и организациями. О результатах рассмотрения или о принятых мерах должно быть сообщено комиссиям в установленный срок.

Статья 126. Верховный Совет СССР осуществляет контроль за деятельностью всех подотчетных ему государственных органов.

Верховный Совет СССР образует Комитет народного контроля СССР, возглавляющий систему органов народного контроля.

Организация и порядок деятельности органов народного контроля определяются Законом о народном контроле в СССР.

Статья 127. Порядок деятельности Верховного Совета СССР и его органов определяется Регламентом Верховного Совета СССР и другими законами СССР, издаваемыми на основе Конституции СССР.

Глава 16. СОВЕТ МИНИСТРОВ СССР

Статья 128. Совет Министров СССР - Правительство СССР - является высшим исполнительным и распорядительным органом государственной власти СССР.

Статья 129. Совет Министров СССР образуется Верховным Советом СССР на совместном заседании Совета Союза и Совета Национальностей в составе Председателя Совета Министров СССР, первых заместителей и заместителей Председателя, министров СССР, председателей государственных комитетов СССР.

В состав Совета Министров СССР входят по должности председатели Советов Министров союзных республик.

По представлению Председателя Совета Министров СССР Верховный Совет СССР может включить в состав Правительства СССР руководителей других органов и организаций СССР.

Совет Министров СССР слагает свои полномочия перед вновь избранным Верховным Советом СССР на его первой сессии.

Статья 130. Совет Министров СССР ответствен перед Верховным Советом СССР и ему подотчетен, а в период между сессиями Верховного Совета СССР - перед Президиумом Верховного Совета СССР, которому подотчетен.

Совет Министров СССР регулярно отчитывается о своей работе перед Верховным Советом СССР.

Статья 131. Совет Министров СССР правомочен решать все вопросы государственного управления, отнесенные к ведению Союза ССР, поскольку они не, входят, согласно Конституции, в компетенцию Верховного Совета СССР и Президиума Верховного Совета СССР.

В пределах своих полномочий Совет Министров СССР:

- 1) обеспечивает руководство народным хозяйством и социально-культурным строительством: разрабатывает и осуществляет меры по обеспечению роста благосостояния и культуры народа, по развитию науки и техники, рациональному использованию и охране природных ресурсов, по укреплению денежной и кредитной системы, проведению единой политики цен, оплаты труда, социального обеспечения, организации государственного страхования и единой системы учета и статистики; организует управление промышленными, строительными, сельскохозяйственными предприятиями и объединениями, предприятиями транспорта и связи, банками, а также иными организациями и учреждениями союзного подчинения;
- 2) разрабатывает и вносит в Верховный Совет СССР текущие и перспективные государственные планы экономического и социального развития СССР, государственный бюджет СССР; принимает меры по осуществлению государственных планов и бюджета; представляет Верховному Совету СССР отчеты о выполнении планов и исполнении бюджета;
- 3) осуществляет меры по защите интересов государства, охране социалистической собственности и общественного порядка, по обеспечению и защите прав и свобод граждан;
- 4) принимает меры по обеспечению государственной безопасности;
- 5) осуществляет общее руководство строительством Вооруженных Сил СССР, определяет ежегодные контингенты граждан, подлежащих призыву на действительную военную службу;
- 6) осуществляет общее руководство в области отношений с иностранными государствами, внешней торговли, экономического, научно-технического и культурного сотрудничества СССР с зарубежными странами; принимает меры к обеспечению выполнения международных договоров СССР; утверждает и денонсирует межправительственные международные договоры;
- 7) образует в случае необходимости комитеты, главные управления и другие ведомства при Совете Министров СССР по делам хозяйственного, социально-культурного и оборонного строительства.

Статья 132. Для решения вопросов, связанных с обеспечением руководства народным хозяйством, и других вопросов государственного управления в качестве постоянного органа Совета Министров СССР действует Президиум Совета Министров СССР в составе Председателя Совета Министров СССР, первых заместителей и заместителей Председателя.

Статья 133. Совет Министров СССР на основе и во исполнение законов СССР и иных решений Верховного Совета СССР и его Президиума издает постановления и распоряжения и проверяет их исполнение. Постановления и распоряжения Совета Министров СССР обязательны к исполнению на всей территории СССР.

Статья 134. Совет Министров СССР имеет право по вопросам, отнесенным к ведению Союза ССР, приостанавливать исполнение постановлений и распоряжений Советов Министров союзных республик, а также отменять акты министерств СССР, государственных комитетов СССР, других подведомственных ему органов.

Статья 135. Совет Министров СССР объединяет и направляет работу общесоюзных и союзно-республиканских министерств и государственных комитетов СССР, других подведомственных ему органов.

Общесоюзные министерства и государственные комитеты СССР руководят порученными им отраслями управления или осуществляют межотраслевое управление на всей территории СССР непосредственно либо через создаваемые ими органы.

Союзно-республиканские министерства и государственные комитеты СССР руководят порученными им отраслями управления или осуществляют межотраслевое управление, как правило, через соответствующие министерства, государственные комитеты, другие органы союзных республик и управляют непосредственно отдельными предприятиями и объединениями, находящимися в союзном подчинении. Порядок передачи предприятий и объединений из республиканского и местного подчинения в союзное определяется Президиумом Верховного Совета СССР.

Министерства и государственные комитеты СССР несут ответственность за состояние и развитие порученных им сфер управления; в пределах своей компетенции издают акты на основе и во исполнение законов СССР, иных решений Верховного Совета СССР и его Президиума, постановлений и распоряжений Совета Министров СССР; организуют и проверяют их исполнение.

Статья 136. Компетенция Совета Министров СССР и его Президиума, порядок их деятельности, отношения Совета Министров с другими государственными органами, а также перечень общесоюзных и союзно-республиканских министерств и государственных комитетов СССР определяются на основе Конституции Законом о Совете Министров СССР.

VI. ОСНОВЫ ПОСТРОЕНИЯ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ И УПРАВЛЕНИЯ В СОЮЗНЫХ РЕСПУБЛИКАХ

Глава 17. ВЫСШИЕ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ И УПРАВЛЕНИЯ СОЮЗНОЙ РЕСПУБЛИКИ

Статья 137. Высшим органом государственной власти союзной республики является Верховный Совет союзной республики.

Верховный Совет союзной республики правомочен решать все вопросы, отнесенные к ведению союзной республики Конституцией СССР и Конституцией союзной республики.

Принятие Конституции союзной республики, внесение в нее изменений; утверждение государственных планов экономического и социального развития, государственного бюджета союзной республики и отчетов об их выполнении; образование подотчетных ему органов осуществляются исключительно Верховным Советом союзной республики.

Законы союзной республики принимаются Верховным Советом союзной республики или народным голосованием (референдумом), проводимым по решению Верховного Совета союзной республики.

Статья 138. Верховный Совет союзной республики избирает Президиум Верховного Совета - постоянно действующий орган Верховного Совета союзной республики, подотчетный ему во всей своей деятельности. Состав и полномочия Президиума Верховного Совета союзной республики определяются Конституцией союзной республики.

Статья 139. Верховный Совет союзной республики образует Совет Министров союзной республики Правительство союзной республики - высший исполнительный и распорядительный орган государственной власти союзной республики.

Совет Министров союзной республики ответствен перед Верховным Советом союзной республики и ему подотчетен, а в период между сессиями Верховного Совета - перед Президиумом Верховного Совета союзной республики, к которому подотчетен.

Статья 140. Совет Министров союзной республики издает постановления и распоряжения на основе и во исполнение законодательных актов СССР и союзной республики, постановлений и распоряжений Совета Министров СССР, организует и проверяет их исполнение.

Статья 141. Совет Министров союзной республики имеет право приостанавливать исполнение постановлений и распоряжений Советов Министров автономных республик, отменять решения и распоряжения исполнительных комитетов краевых, областных, городских (городов республиканского подчинения) Советов народных депутатов. Советов народных депутатов автономных областей, а в союзных республиках. не имеющих областного деления, - исполнительных комитетов районных и соответствующих городских Советов народных депутатов.

Статья 142. Совет Министров союзной республики объединяет и направляет работу союзно-республиканских и республиканских министерств, государственных комитетов союзной республики, других подведомственных ему органов.

Союзно-республиканские министерства и государственные комитеты союзной республики руководят порученными им отраслями управления или осуществляют межотраслевое управление, подчиняясь как Совету Министров союзной республики, так и соответствующему союзно-республиканскому министерству СССР или государственному комитету СССР.

Республиканские министерства и государственные комитеты руководят порученными им отраслями управления или осуществляют межотраслевое управление, подчиняясь Совету Министров союзной республики.

Глава 18. ВЫСШИЕ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ И УПРАВЛЕНИЯ АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ

Статья 143. Высшим органом государственной власти автономной республики является Верховный Совет автономной республики.

Принятие Конституции автономной республики, внесение в нее изменений; утверждение государственных планов экономического и социального развития. а также государственного бюджета автономной республики: образование подотчетных ему органов осуществляются исключительно Верховным Советом автономной республики.

Законы автономной республики принимаются Верховным Советом автономной республики.

Статья 144. Верховный Совет автономной республики избирает Президиум Верховного Совета автономной республики и образует Совет Министров автономной республики - правительство автономной республики.

Глава 19. МЕСТНЫЕ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ И УПРАВЛЕНИЯ

Статья 145. Органами государственной власти в краях, областях, автономных областях, автономных округах, районах, городах, районах в городах, поселках, сельских населенных пунктах являются соответствующие Советы народных депутатов.

Статья 146. Местные Советы народных депутатов решают все вопросы местного значения, исходя из общегосударственных интересов и интересов граждан, проживающих на территории Совета, проводят в жизнь решения вышестоящих государственных органов, руководят деятельностью нижестоящих Советов народных депутатов, участвуют в обсуждении вопросов республиканского и общесоюзного значения, вносят по ним свои предложения.

Местные Советы народных депутатов руководят на своей территории государственным, хозяйственным и социально-культурным строительством; утверждают планы экономического и социального развития и местный бюджет; осуществляют руководство подчиненными им государственными органами, предприятиями, учреждениями и организациями, обеспечивают соблюдение законов, охрану государственного и общественного порядка, прав граждан; содействуют укреплению обороноспособности страны.

Статья 147. В пределах своих полномочий местные Советы народных депутатов обеспечивают комплексное экономическое и социальное развитие на их территории; осуществляют контроль за соблюдением законодательства расположенными на этой территории предприятиями, учреждениями и организациями вышестоящего подчинения; координируют и контролируют их деятельность в области землепользования, охраны природы, строительства, использования трудовых ресурсов, производства товаров народного потребления, социально-культурного, бытового и иного обслуживания населения.

Статья 148. Местные Советы народных депутатов принимают решения в пределах полномочий, предоставленных им законодательством Союза ССР, союзной и автономной республики. Решения местных Советов обязательны для исполнения всеми

расположенными на территории Совета предприятиями, учреждениями и организациями, а также должностными лицами и гражданами.

Статья 149. Исполнительными и распорядительными органами местных Советов народных депутатов являются избираемые ими из числа депутатов исполнительные комитеты.

Исполнительные комитеты не реже одного раза в год отчитываются перед избравшими их Советами, а также на собраниях трудовых коллективов и по месту жительства граждан.

Статья 150. Исполнительные комитеты местных Советов народных депутатов непосредственно подотчетны как Совету, их избравшему, так и вышестоящему исполнительному и распорядительному органу.

VII. ПРАВОСУДИЕ, АРБИТРАЖ И ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР

Глава 20. СУД И АРБИТРАЖ

Статья 151. Правосудие в СССР осуществляется только судом.

В СССР действуют Верховный Суд СССР. Верховные Суды союзных республик. Верховные Суды автономных республик, краевые, областные, городские суды, суды автономных областей, суды автономных округов, районные (городские) народные СУДЫ. а также военные трибуналы в Вооруженных Силах.

Статья 152, Все суды в СССР образуются на началах выборности судей и народных заседателей.

Народные судьи районных (городских) народных судов избираются гражданами района (города) на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права при тайном голосовании сроком на пять лет. Народные заседатели районных (городских) народных судов избираются на собраниях граждан по месту их работы или жительства открытым голосованием сроком на два с половиной года.

Вышестоящие суды избираются соответствующими Советами народных депутатов сроком на пять лет.

Судьи военных трибуналов избираются Президиумом Верховного Совета СССР сроком на пять лет, а народные заседатели - собраниями военнослужащих сроком на два с половиной года.

Судьи и народные заседатели ответственны перед избирателями или избравшими их органами, отчитываются перед ними и могут быть ими отозваны в установленном Законом порядке.

Статья 153. Верховный Суд СССР является высшим судебным органом СССР и осуществляет надзор за судебной деятельностью судов СССР, а также судов союзных республик в пределах, установленных Законом.

Верховный Суд СССР избирается Верховным Советом СССР в составе Председателя, его заместителей, членов и народных заседателей. В состав Верховного Суда СССР входят по должности председатели Верховных Судов союзных республик.

Организация и порядок деятельности Верховного Суда СССР определяются Законом о Верховном Суде СССР.

Статья 154. Рассмотрение гражданских и уголовных дел во всех судах осуществляется коллегиально; в суде первой инстанции - с участием народных заседателей. Народные заседатели при осуществлении правосудия пользуются всеми правами судьи.

Статья 155. Судьи и народные заседатели независимы и подчиняются только Закону.

Статья 156. Правосудие в СССР осуществляется на началах равенства граждан перед Законом и судом.

Статья 157. Разбирательство дел во всех судах открытое. Слушание дел в закрытом заседании суда допускается лишь в случаях, установленных Законом, с соблюдением при этом всех правил судопроизводства.

Статья 158. Обвиняемому обеспечивается право на защиту.

Статья 159. Судопроизводство ведется на языке союзной или автономной республики, автономной области, автономного округа или на языке большинства населения данной местности. Участвующим в деле лицам, не владеющим языком, на котором ведется судопроизводство, обеспечивается право полного ознакомления с материалами дела, участие в судебных действиях через переводчика и право выступать в суде на родном языке.

Статья 160. Никто не может быть признан виновным в совершении преступления, а также подвергнут уголовному наказанию иначе как по приговору суда и в соответствии с Законом.

Статья 161. Для оказания юридической помощи гражданам и организациям действуют коллегии адвокатов. В случаях, предусмотренных законодательством, юридическая помощь гражданам оказывается бесплатно.

Организация и порядок деятельности адвокатуры определяются законодательством Союза ССР и союзных республик.

Статья 162. В судопроизводстве по гражданским и уголовным делам допускается участие представителей общественных организаций и трудовых коллективов.

Статья 163. Разрешение хозяйственных споров между предприятиями, учреждениями и организациями осуществляется органами государственного арбитража в пределах их компетенции.

Организация и порядок деятельности органов государственного арбитража определяются Законом о государственном арбитраже в СССР.

Глава 21. ПРОКУРАТУРА

Статья 164. Высший надзор за точным и единообразным исполнением законов всеми министерствами, государственными комитетами и ведомствами, предприятиями, учреждениями и организациями, исполнительными и распорядительными органами местных Советов народных депутатов, колхозами, кооперативными и иными

общественными организациями, должностными лицами, а также гражданами возлагается на Генерального прокурора СССР и подчиненных ему прокуроров.

Статья 165. Генеральный прокурор СССР назначается Верховным Советом СССР. Ответствен перед ним и ему подотчетен, а в период между сессиями Верховного Совета - перед Президиумом Верховного Совета СССР, которому подотчетен.

Статья 166. Прокуроры союзных республик, автономных республик, краев, областей и автономных областей назначаются Генеральным прокурором СССР. Прокуроры автономных округов, районные и городские прокуроры назначаются прокурорами союзных республик и утверждаются Генеральным прокурором СССР.

Статья 167. Срок полномочий Генерального прокурора СССР и всех нижестоящих прокуроров пять лет.

Статья 168. Органы прокуратуры осуществляют свои полномочия независимо от каких бы то ни было местных органов, подчиняясь только Генеральному прокурору СССР.

Организация и порядок деятельности органов прокуратуры определяются Законом о прокуратуре СССР.

VIII. ГЕРБ, ФЛАГ, ГИМН И СТОЛИЦА СССР

Статья 169. Государственный герб Союза Советских Социалистических Республик представляет собой изображение серпа и молота на фоне земного шара, в лучах солнца и в обрамлении колосьев, с надписью на языках союзных республик: "Пролетарии всех стран, соединяйтесь!". В верхней части герба - пятиконечная звезда.

Статья 170. Государственный флаг Союза Советских Социалистических Республик представляет собой красное прямоугольное полотнище с изображением в его верхнем углу, у древка, золотых серпа и молота и над ними красной пятиконечной звезды, обрамленной золотой каймой. Отношение ширины флага к его длине - 1 : 2.

Статья 171. Государственный гимн Союза Советских Социалистических Республик утверждается Президиумом Верховного Совета СССР.

Статья 172. Столицей Союза Советских Социалистических Республик является город Москва.

IX. ДЕЙСТВИЕ КОНСТИТУЦИИ СССР И ПОРЯДОК ЕЕ ИЗМЕНЕНИЯ

Статья 173. Конституция СССР обладает высшей юридической силой. Все законы и иные акты государственных органов издаются на Основе и в соответствии с Конституцией СССР.

Статья 174. Изменение Конституции СССР производится решением Верховного Совета СССР, принятым большинством не менее двух третей, от общего числа депутатов каждой из его палат.

Кукушкин Ю.С., Чистяков О.И. Очерк истории Советской Конституции. - М.: Политиздат, 1987. - С. 315 - 365.

Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки (1978 р.)

*Прийнята позачерговою сьомою сесією Верховної Ради Української РСР
дев'ятого скликання 20 квітня 1978 року*

Велика Жовтнева соціалістична революція, здійснена робітниками і селянами Росії під керівництвом Комуністичної партії на чолі з В.І.Леніним, повалила владу капіталістів і поміщиків, встановила диктатуру пролетаріату і створила Радянську державу — основне знаряддя захисту революційних завоювань, будівництва соціалізму і комунізму. Радянська влада звільнила народи Росії від соціального і національного гноблення, гарантувала їм рівність і право на вільне самовизначення.

В результаті творчої діяльності трудящих, керованих Комуністичною партією, у нашій країні побудоване розвинуте соціалістичне суспільство — суспільство справжньої свободи людей праці, в якому створені могутні продуктивні сили, утвердились зрілі соціалістичні суспільні відносини, неухильно підвищуються добробут і культура народу, зміцнюється непорушний союз робітничого класу, колгоспного селянства і народної інтелігенції, склалася нова історична спільність людей — радянський народ. Завдяки послідовному проведенню ленінської національної політики і побудові соціалізму в СРСР вперше в історії успішно розв'язане національне питання.

Великий Жовтень ознаменував керівний поворот і в долі українського народу. Ставши на шлях соціалістичної революції, робітники і селяни України при братерській допомозі російського пролетаріату повалили експлуататорський лад, розгромили буржуазно-націоналістичну контрреволюцію, вперше в історії створили свою державу — Українську Радянську Соціалістичну Республіку.

Об'єднання братніх радянських республік в єдину союзну державу — Союз Радянських Соціалістичних Республік примножило сили і можливості народів нашої країни у здійсненні корінних соціально-економічних перетворень, в захисті великих завоювань соціалізму. Перед трудящими України відкрився простір для бурхливого прогресу в усіх галузях суспільного життя, для небувалого піднесення економіки і розквіту культури. Український народ возз'єднався в єдиній Радянській соціалістичній державі.

Українська Радянська Соціалістична Республіка — рівноправна республіка у складі Союзу Радянських Соціалістичних Республік, який уособлює державну єдність радянського народу, згуртовує всі нації і народності з метою спільного будівництва комунізму.

Народ Української Радянської Соціалістичної Республіки:

- керуючись ідеями наукового комунізму,
- усвідомлюючи себе невід'ємною частиною всього радянського народу,
- зберігаючи наступність конституційного розвитку нашої країни, ідей і принципів

Конституції Української РСР 1919 року, Конституції Української РСР 1929 року і Конституції Української РСР 1937 року і відповідно до Конституції (Основного Закону) Союзу Радянських Соціалістичних Республік 1977 року, яка закріпила права, свободи і обов'язки громадян, принципи організації і цілі соціалістичної загальнонародної держави, приймає і проголошує цю Конституцію.

I. ОСНОВИ СУСПІЛЬНОГО ЛАДУ І ПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Глава 1 Політична система

Стаття 1. Українська Радянська Соціалістична Республіка є соціалістична загальнонародна держава, яка виражає волю й інтереси робітників, селян та інтелігенції, трудящих республіки всіх національностей.

Стаття 2. Вся влада в Українській РСР належить народові.

Народ здійснює державну владу через Ради народних депутатів, які становлять політичну основу Української РСР.

Всі інші державні органи підконтрольні і підзвітні Радам народних депутатів.

Стаття 3. Організація і діяльність Радянської держави будуються відповідно до принципу демократичного централізму: виборності всіх органів державної влади знизу доверху, підзвітності їх народові, обов'язковості рішень вищестоящих органів для нижчестоящих. Демократичний централізм поєднує єдине керівництво з ініціативою і творчою активністю на місцях, з відповідальністю кожного державного органу і службової особи за доручену справу.

Стаття 4. Радянська держава, всі її органи діють на основі соціалістичної законності, забезпечують охорону правопорядку, інтересів суспільства, прав і свобод громадян.

Державні і громадські організації, службові особи зобов'язані додержувати Конституції СРСР, Конституції Української РСР і радянських законів.

Стаття 5. Найважливіші питання державного життя виносяться на всенародне обговорення, а також ставляться на всенародне голосування (референдум).

Стаття 6. Керівною і спрямовуючою силою радянського суспільства, ядром його політичної системи, державних і громадських організацій є Комуністична партія Радянського Союзу. КПРС існує для народу і служить народові.

Озброєна марксистсько-ленінським ученням, Комуністична партія визначає генеральну перспективу розвитку суспільства, лінію внутрішньої і зовнішньої політики СРСР, керує великою творчою діяльністю радянського народу, надає планомірного, науково обґрунтованого характеру його боротьбі за перемогу комунізму.

Всі партійні організації діють у рамках Конституції СРСР.

Стаття 7. Професійні спілки, Всесоюзна Ленінська Комуністична Спілка Молоді, кооперативні та інші громадські організації відповідно до своїх статутних завдань беруть участь в управлінні державними і громадськими справами, у вирішенні політичних, господарських і соціально-культурних питань.

Стаття 8. Трудові колективи беруть участь в обговоренні і вирішенні державних і громадських справ, у плануванні виробництва і соціального розвитку, в підготовці і розстановці кадрів, в обговоренні і вирішенні питань управління підприємствами й установами, поліпшення умов праці і побуту, використання коштів, призначених для розвитку виробництва, а також на соціально-культурні заходи і матеріальне заохочення.

Трудові колективи розвивають соціалістичне змагання, сприяють поширенню передових методів роботи, зміцненню трудової дисципліни, виховують своїх членів у дусі комуністичної моралі, дбають про підвищення їх політичної свідомості, культури і професійної кваліфікації.

Стаття 9. Основним напрямом розвитку політичної системи радянського суспільства є даліше розгортання соціалістичної демократії: дедалі ширша участь громадян в управлінні справами держави і суспільства, вдосконалення державного апарату, підвищення активності громадських організацій, посилення народного контролю, зміцнення правової основи державного і суспільного життя, розширення гласності, постійне врахування громадської думки.

Глава 2 Економічна система

Стаття 10. Основу економічної системи Української РСР становить соціалістична власність на засоби виробництва у формі державної (загальнонародної) і колгоспно-кооперативної власності.

Соціалістичною власністю є також майно профспілкових та інших громадських організацій, необхідне їм для здійснення статутних завдань.

Держава охороняє соціалістичну власність і створює умови для її примноження.

Ніхто не має права використовувати соціалістичну власність з метою особистої наживи та в інших корисливих цілях.

Стаття 11. Державна власність — спільне надбання всього радянського народу, основна форма соціалістичної власності.

У виключній власності держави є: земля, її надра, води, ліси. Державі належать основні засоби виробництва в промисловості, будівництві і сільському господарстві, засоби транспорту і зв'язку, банки, майно організованих державою торговельних, комунальних та інших підприємств, основний міський житловий фонд, а також інше майно, необхідне для здійснення завдань держави.

Стаття 12. Власністю колгоспів та інших кооперативних організацій, їх об'єднань є засоби виробництва та інше майно, необхідне їм для здійснення статутних завдань.

Земля, яку займають колгоспи, закріплюється за ними в безплатне і безстрокове користування.

Держава сприяє розвитку колгоспно-кооперативної власності та її зближенню з державною.

Колгоспи, як і інші землекористувачі, повинні ефективно використовувати землю, бережно ставитися до неї, підвищувати її родючість.

Стаття 13. Основу особистої власності громадян Української РСР становлять трудові доходи. В особистій власності можуть бути предмети вжитку, особистого споживання, комфорту і підсобного домашнього господарства, жилий будинок і трудові заощадження. Особиста власність громадян і право її спадкоємства охороняються державою.

У користуванні громадян можуть бути ділянки землі, які надаються в установленому законом порядку для ведення підсобного господарства (включаючи тримання худоби і птиці), садівництва та городництва, а також для індивідуального житлового будівництва. Громадяни зобов'язані раціонально використовувати надані їм земельні ділянки. Держава і колгоспи сприяють громадянам у веденні підсобного господарства.

Майно, що є в особистій власності або в користуванні громадян, не повинно служити для одержання нетрудових доходів, використовуватись на шкоду інтересам суспільства.

Стаття 14. Джерелом зростання суспільного багатства, добробуту народу і кожної радянської людини є вільна від експлуатації праця радянських людей.

Відповідно до принципу соціалізму «Від кожного — за здібностями, кожному — за працею» держава здійснює контроль за мірою праці і споживання. Вона визначає розмір податку на доходи, які підлягають оподаткуванню.

Суспільне корисна праця та її результати визначають становище людини в суспільстві. Держава, поєднуючи матеріальні і моральні стимули, заохочуючи новаторство, творче ставлення до роботи, сприяє перетворенню праці в першу життєву потребу кожної радянської людини.

Стаття 15. Найвища мета суспільного виробництва при соціалізмі — найповніше задоволення зростаючих матеріальних і духовних потреб людей.

Спираючись на творчу активність трудящих, соціалістичне змагання, досягнення науково-технічного прогресу, вдосконалюючи форми і методи керівництва економікою, держава забезпечує зростання продуктивності праці, підвищення ефективності виробництва і якості роботи, динамічний, планомірний і пропорційний розвиток народного господарства.

Стаття 16. Економіка Української РСР є складовою частиною єдиного народногосподарського комплексу, що охоплює всі ланки суспільного виробництва, розподілу і обміну на території СРСР.

Керівництво економікою здійснюється на основі державних планів економічного і соціального розвитку, з урахуванням галузевого і територіального принципів, при поєднанні централізованого управління з господарською самостійністю й ініціативою підприємств, об'єднань та інших організацій. При цьому активно використовуються господарський розрахунок, прибуток, собівартість, інші економічні підйоми і стимули.

Стаття 17. В Українській РСР відповідно до закону допускаються індивідуальна трудова діяльність у сфері кустарно-ремісничих промислів, сільського господарства,

побутового обслуговування населення, а також інші види діяльності, що ґрунтуються виключно на особистій праці громадян і членів їх сімей. Держава регулює індивідуальну трудову діяльність, забезпечуючи її використання в інтересах суспільства.

Стаття 18. В інтересах нинішнього і майбутніх поколінь в Українській РСР здійснюються необхідні заходи для охорони і науково обґрунтованого, раціонального використання землі та її надр, водних ресурсів, рослинного і тваринного світу, для збереження в чистоті повітря і води, забезпечення відтворення природних багатств і поліпшення середовища, яке оточує людину.

Глава 3 Соціальний розвиток і культура

Стаття 19. Соціальну основу Української РСР становить непорушний союз робітників, селян та інтелігенції.

Держава сприяє посиленню соціальної однорідності суспільства — стиранню класових відмінностей, істотних відмінностей між містом і селом, розумовою і фізичною працею, всебічному розвитку та зближенню всіх націй і народностей СРСР.

Стаття 20. Відповідно до комуністичного ідеалу «Вільний розвиток кожного є умова вільного розвитку всіх» держава ставить собі за мету розширення реальних можливостей для застосування громадянами своїх творчих сил, здібностей і обдаровань, для всебічного розвитку особи.

Стаття 21. Держава дбає про поліпшення умов і охорону праці, її наукову організацію, про скорочення, а надалі і повне витіснення важкої фізичної праці на основі комплексної механізації і автоматизації виробничих процесів у всіх галузях народного господарства.

Стаття 22. В Українській РСР послідовно втілюється в життя програма перетворення сільськогосподарської праці в різновид індустріальної; розширення в сільській місцевості мережі закладів народної освіти, культури, охорони здоров'я, торгівлі і громадського харчування, побутового обслуговування і комунального господарства; перетворення сіл у благоустроєні селища.

Стаття 23. На основі зростання продуктивності праці держава неухильно здійснює курс на підвищення рівня оплати праці, реальних доходів трудящих.

З метою повнішого задоволення потреб радянських людей створюються суспільні фонди споживання. Держава за широкою участю громадських організацій і трудових колективів забезпечує зростання і справедливий розподіл цих фондів.

Стаття 24. В Українській РСР діють і розвиваються державні системи охорони здоров'я, соціального забезпечення, торгівлі і громадського харчування, побутового обслуговування і комунального господарства.

Держава заохочує діяльність кооперативних та інших громадських організацій у всіх галузях обслуговування населення. Вона сприяє розвитку масової фізичної культури і спорту.

Стаття 25. В Українській РСР існує і вдосконалюється єдина система народної освіти, яка забезпечує загальноосвітню і професійну підготовку громадян, служить комуністичному вихованню, духовному і фізичному розвитку молоді, готує її до праці і громадської діяльності.

Стаття 26. Відповідно до потреб суспільства держава забезпечує планомірний розвиток науки і підготовку наукових кадрів, організовує впровадження результатів наукових досліджень у народне господарство та інші сфери життя.

Стаття 27. Держава дбає про охорону, примноження і широке використання духовних цінностей для морального й естетичного виховання радянських людей, підвищення їх культурного рівня.

В Українській РСР всемірно заохочується розвиток професіонального мистецтва і народної художньої творчості.

Глава 4 Зовнішньополітична діяльність і захист соціалістичної Вітчизни

Стаття 28. Українська РСР у зовнішньополітичній діяльності керується цілями, завданнями та принципами зовнішньої політики, визначеними Конституцією РСР.

В Українській РСР пропаганда війни забороняється.

Стаття 29. Відповідно до Конституції РСР захист соціалістичної Вітчизни належить до найважливіших функцій держави і є справою всього народу.

З метою захисту соціалістичних завоювань, мирної праці радянського народу, суверенітету і територіальної цілісності держави створено Збройні Сили СРСР і встановлено загальний військовий обов'язок.

Обов'язок Збройних Сил СРСР перед народом — надійно захищати соціалістичну Вітчизну, бути в постійній бойовій готовності, яка гарантує негайну відсіч будь-якому агресорові.

Стаття 30.

Українська РСР бере участь у забезпеченні безпеки та обороноздатності країни, оснащенні Збройних Сил СРСР усім необхідним.

Обов'язки державних органів, громадських організацій, службових осіб і громадян щодо забезпечення безпеки країни та зміцнення її обороноздатності визначаються законодавством Союзу РСР.

II. ДЕРЖАВА І ОСОБА

Глава 5 Громадянство Української РСР. Рівноправність громадян

Стаття 31. Відповідно до встановленого в СРСР єдиного союзного громадянства кожний громадянин Української РСР є громадянином СРСР.

Підстави і порядок набуття і втрати радянського громадянства визначаються Законом про громадянство СРСР.

Громадяни інших союзних республік користуються на території Української РСР однаковими правами з громадянами Української РСР.

Громадяни Української РСР за кордоном користуються захистом і покровительством Радянської держави.

Стаття 32. Громадяни Української РСР є рівними перед законом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин.

Рівноправність громадян Української РСР забезпечується в усіх галузях економічного, політичного, соціального і культурного життя.

Стаття 33. Жінка і чоловік мають в Українській РСР рівні права.

Здійснення цих прав забезпечується наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у здобутті освіти і професійної підготовки, у праці, винагороді за неї і просуванні по роботі, у громадсько-політичній і культурній діяльності, а також спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок: створення умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства та дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям, поступове скорочення робочого часу жінок, які мають малолітніх дітей.

Стаття 34. Громадяни Української РСР різних рас і національностей мають рівні права.

Здійснення цих прав забезпечується політикою всебічного розвитку і зближення всіх націй і народностей СРСР, вихованням громадян у дусі радянського патріотизму і соціалістичного інтернаціоналізму, можливістю користуватися рідною мовою та мовами інших народів СРСР.

Будь-яке пряме чи непряме обмеження прав, встановлення прямих чи непрямих переваг громадян за расовими і національними ознаками, так само як і всяка проповідь расової або національної винятковості, ворожнечі або зневаги — караються за законом.

Стаття 35. Іноземним громадянам і особам без громадянства в Українській РСР гарантуються передбачені законом права і свободи, в тому числі право на звернення до суду та інших державних органів для захисту належних їм особистих, майнових, сімейних та інших прав.

Іноземні громадяни та особи без громадянства, які перебувають на території Української РСР, зобов'язані поважати Конституцію СРСР, Конституцію Української РСР і додержувати радянських законів.

Стаття 36. Українська РСР надає право притулку іноземцям, яких переслідують за захист інтересів трудящих і справи миру, за участь у революційному і національно-визвольному русі, за прогресивну громадсько-політичну, наукову або іншу творчу діяльність.

Глава 6 Основні права, свободи і обов'язки громадян Української РСР

Стаття 37. Громадяни Української РСР мають усю повноту соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод, проголошених і гарантованих Конституцією СРСР, Конституцією Української РСР та радянськими законами. Соціалістичний лад забезпечує розширення прав і свобод, безперервне поліпшення умов життя громадян у міру виконання програм соціально-економічного і культурного розвитку.

Використання громадянами прав і свобод не повинно завдавати шкоди інтересам суспільства і держави, правам інших громадян.

Стаття 38. Громадяни Української РСР мають право на працю, — тобто на одержання гарантованої роботи з оплатою праці відповідно до її кількості та якості і не нижче встановленого державою мінімального розміру, — включаючи право на вибір професії, роду занять і роботи відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти та з урахуванням суспільних потреб.

Це право забезпечується соціалістичною системою господарства, неухильним зростанням продуктивних сил, безплатним професійним навчанням, підвищенням трудової кваліфікації і навчанням нових спеціальностей, розвитком систем професійної орієнтації і працевлаштування.

Стаття 39. Громадяни Української РСР мають право на відпочинок.

Це право забезпечується встановленням для робітників і службовців робочого тижня, що не перевищує 41 години, скороченим робочим днем для ряду професій і виробництв, скороченою тривалістю роботи в нічний час; наданням щорічних оплачуваних відпусток, днів щотижневого відпочинку, а також розширенням мережі культурно-освітніх і оздоровчих закладів, розвитком масового спорту, фізичної культури і туризму; створенням сприятливих можливостей для відпочинку за місцем проживання та інших умов раціонального використання вільного часу.

Тривалість робочого часу і відпочинку колгоспників регулюється колгоспами.

Стаття 40. Громадяни Української РСР мають право на охорону здоров'я.

Це право забезпечується безплатною кваліфікованою медичною допомогою, що подається державними закладами охорони здоров'я; розширенням мережі закладів для лікування і зміцнення здоров'я громадян; розвитком, вдосконаленням техніки безпеки і виробничої санітарії; проведенням широких профілактичних заходів; заходами щодо оздоровлення навколишнього середовища; особливим піклуванням про здоров'я підростаючого покоління, включаючи заборону дитячої праці, не зв'язаної з навчанням і трудовим вихованням; розгортанням наукових досліджень, спрямованих на запобігання та зниження захворюваності, на забезпечення довголітнього активного життя громадян.

Стаття 41. Громадяни Української РСР мають право на матеріальне забезпечення в старості, в разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, а також втрати годувальника.

Це право гарантується соціальним страхуванням робітників, службовців і колгоспників, допомогою по тимчасовій непрацездатності; виплатою за рахунок держави і колгоспів пенсій за віком, інвалідністю і в зв'язку з втратою годувальника; працевлаштуванням громадян, які частково втратили працездатність; піклуванням про громадян похилого віку і про інвалідів; іншими формами соціального забезпечення.

Стаття 42. Громадяни Української РСР мають право на житло.

Це право забезпечується розвитком і охороною державного і громадського житлового фонду, сприянням кооперативному та індивідуальному житловому будівництву, справедливим розподілом під громадським контролем жилої площі, яка надається в міру здійснення програми будівництва благоустроєних жител, а також невисокою платою за квартиру і комунальні послуги. Громадяни Української РСР повинні дбайливо ставитись до наданого їм житла.

Стаття 43. Громадяни Української РСР мають право на освіту.

Це право забезпечується безплатністю всіх видів освіти, здійсненням загальної обов'язкової середньої освіти молоді, широким розвитком професійно-технічної, середньої спеціальної та вищої освіти на основі зв'язку навчання з життям, з виробництвом;

розвитком заочної і вечірньої освіти; наданням державних стипендій та пільг учням і студентам; безплатною видачею шкільних підручників; можливістю навчання в школі рідною мовою; створенням умов для самоосвіти.

Стаття 44. Громадяни Української РСР мають право на користування досягненнями культури.

Це право забезпечується загальнодоступністю цінностей вітчизняної та світової культури, які є в державних і громадських фондах; розвитком і рівномірним розміщенням культурно-освітніх закладів; розвитком телебачення і радіо, книговидавничої справи і періодичної преси, мережі безплатних бібліотек; розширенням культурного обміну з зарубіжними державами.

Стаття 45. Громадянам Української РСР відповідно до цілей комуністичного будівництва гарантується свобода наукової, технічної і художньої творчості. Вона забезпечується широким розгортанням наукових досліджень, винахідницької та раціоналізаторської діяльності, розвитком літератури і мистецтва. Держава створює необхідні для цього матеріальні умови, подає підтримку добровільним товариствам і творчим спілкам, організує впровадження винаходів і раціоналізаторських пропозицій у народне господарство та інші сфери життя.

Права авторів, винахідників і раціоналізаторів охороняються державою.

Стаття 46. Громадяни Української РСР мають право брати участь в управлінні державними і громадськими справами, в обговоренні і прийнятті законів та рішень загальнодержавного й місцевого значення.

Це право забезпечується можливістю обирати і бути обраними до Рад народних депутатів та інших виборних державних органів, брати участь у всенародних обговореннях і голосуваннях, у народному контролі, у роботі державних органів, громадських організацій та органів громадської самодіяльності, у зборах трудових колективів і за місцем проживання.

Стаття 47. Кожний громадянин Української РСР має право вносити в державні органи і організації пропозиції про поліпшення їх діяльності, критикувати недоліки в роботі.

Службові особи зобов'язані у встановлені строки розглядати пропозиції та заяви громадян, давати на них відповіді і вживати необхідних заходів.

Переслідування за критику забороняється. Особи, які переслідують за критику, притягаються до відповідальності.

Стаття 48. Відповідно до інтересів народу і з метою зміцнення та розвитку соціалістичного ладу громадянам Української РСР гарантуються свободи: слова, друку, зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій.

Здійснення цих політичних свобод забезпечується наданням трудящим та їх організаціям громадських будинків, вулиць і площ, широким розповсюдженням інформації, можливістю використання преси, телебачення і радіо.

Стаття 49. Відповідно до цілей комуністичного будівництва громадяни Української РСР мають право об'єднуватися в громадські організації, які сприяють розвиткові політичної активності і самодіяльності, задоволенню їх різноманітних інтересів.

Громадським організаціям гарантуються умови для успішного виконання ними своїх статутних завдань.

Стаття 50. Громадянам Української РСР гарантується свобода совісті, тобто право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культи або вести атеїстичну пропаганду. Розпалювання ворожнечі і ненависті у зв'язку з релігійними віруваннями забороняється.

Церква в Українській РСР відокремлена від держави і школа — від церкви.

Стаття 51. Сім'я перебуває під захистом держави.

Шлюб ґрунтується на добровільній згоді жінки та чоловіка; подружжя є повністю рівноправним у сімейних відносинах.

Держава виявляє піклування про сім'ю шляхом створення і розвитку широкої мережі дитячих закладів, організації і вдосконалення служби побуту та громадського харчування, виплати допомоги в разі народження дитини, надання допомоги і пільг багатодітним сім'ям, а також інших видів допомоги сім'ї.

Стаття 52. Громадянам Української РСР гарантується недоторканність особи. Ніхто не може бути арештований інакше як на підставі судового рішення або з санкції прокурора.

Стаття 53. Громадянам Української РСР гарантується недоторканність житла. Ніхто не має права без законної підстави увійти в житло проти волі осіб, які проживають у ньому.

Стаття 54. Особисте життя громадян, таємниця листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень охороняються законом.

Стаття 55. Поважання особи, охорона прав і свобод громадян — обов'язок усіх державних органів, громадських організацій і службових осіб.

Громадяни Української РСР мають право на судовий захист від посягань на честь і гідність, життя і здоров'я, на особисту свободу та майно.

Стаття 56. Громадяни Української РСР мають право оскаржити дії службових осіб, державних і громадських органів. Скарги повинні бути розглянуті в порядку і в строки, встановлені законом.

Дії службових осіб, які вчинені з порушенням закону, з перевищенням повноважень і які ущемляють права громадян, можуть бути у встановленому законом порядку оскаржені до суду.

Громадяни Української РСР мають право на відшкодування втрати, заподіяної незаконними діями державних і громадських організацій, а також службових осіб при виконанні ними службових обов'язків.

Стаття 57. Здійснення прав і свобод є невіддільним від виконання громадянином своїх обов'язків.

Громадянин Української РСР зобов'язаний додержувати Конституції СРСР, Конституції Української РСР і радянських законів, поважати правила соціалістичного співжиття, з гідністю нести високе звання радянського громадянина.

Стаття 58. Обов'язок і справа честі кожного здатного до праці громадянина Української РСР — сумлінна праця в обраній ним галузі суспільно корисної діяльності,

додержання трудової дисципліни. Ухилення від суспільне корисної праці є несумісним з принципами соціалістичного суспільства.

Стаття 59. Громадянин Української РСР зобов'язаний берегти і зміцнювати соціалістичну власність. Обов'язок громадянина Української РСР — боротися з розкраданням і марнотратством державного та громадського майна, дбайливо ставитись до народного добра.

Особи, які посягають на соціалістичну власність, караються за законом.

Стаття 60. Громадянин Української РСР зобов'язаний оберігати інтереси Радянської держави, сприяти зміцненню її могутності й авторитету.

Захист соціалістичної Вітчизни є священний обов'язок кожного громадянина Української РСР.

Зрада Батьківщини — найтяжчий злочин перед народом.

Стаття 61. Військова служба в рядах Збройних Сил СРСР — почесний обов'язок громадян Української РСР.

Стаття 62. Обов'язок кожного громадянина Української РСР — поважати національну гідність інших громадян, зміцнювати дружбу націй і народностей Радянської багатонаціональної держави.

Стаття 63. Громадянин Української РСР зобов'язаний поважати права і законні інтереси інших осіб, бути непримиренним до антигромадських вчинків, всемірно сприяти охороні громадського порядку.

Стаття 64. Громадяни Української РСР зобов'язані піклуватися про виховання дітей, готувати їх до суспільне корисної праці, ростити гідними членами соціалістичного суспільства. Діти зобов'язані піклуватися про батьків і надавати їм допомогу.

Стаття 65. Громадяни Української РСР зобов'язані берегти природу, охороняти її багатства.

Стаття 66. Турбота про збереження історичних пам'яток та інших культурних цінностей — обов'язок громадян Української РСР.

Стаття 67. Інтернаціональний обов'язок громадянина Української РСР — сприяти розвиткові дружби і співробітництва з народами інших країн, підтриманню і зміцненню загального миру.

ІІІ. НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНИЙ І АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Глава 7 Українська РСР — союзна республіка в складі СРСР

Стаття 68. Українська Радянська Соціалістична Республіка — суверенна радянська соціалістична держава. З метою успішного будівництва комуністичного суспільства, зміцнення економічної і політичної єдності, забезпечення безпеки і оборони країни Українська Радянська Соціалістична Республіка в результаті вільного самовизначення її народу, на основі добровільності і рівноправності разом з Радянськими Соціалістичними Республіками:

Російською Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою, Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою, Узбецькою Радянською Соціалістичною Республікою, Казахською Радянською Соціалістичною Республікою, Грузинською Радянською Соціалістичною Республікою, Азербайджанською Радянською Соціалістичною Республікою, Литовською Радянською Соціалістичною Республікою, Молдавською Радянською Соціалістичною Республікою, Латвійською Радянською Соціалістичною Республікою, Киргизською Радянською Соціалістичною Республікою, Таджикиською Радянською Соціалістичною Республікою, Вірменською Радянською Соціалістичною Республікою, Туркменською Радянською Соціалістичною Республікою, Естонською Радянською Соціалістичною Республікою — об'єдналась у Союз Радянських Соціалістичних Республік — єдину союзнa багатонаціональну державу.

Виходячи з цього, Українська РСР забезпечує за Союзом РСР в особі його найвищих органів державної влади і управління права, визначені статтею 73 Конституції СРСР.

Поза межами, зазначеними в статті 73 Конституції СРСР, Українська РСР самостійно здійснює державну владу на своїй території.

Стаття 69. Українська РСР зберігає за собою право вільного виходу з СРСР.

Стаття 70. Територія Української РСР не може бути змінена без її згоди. Кордони між Українською РСР та іншими союзними республіками можуть змінюватися за взаємною угодою відповідних республік, яка підлягає затвердженню Союзом РСР.

Стаття 71. Закони СРСР є обов'язковими на території Української РСР.

Стаття 72. Віданню Української Радянської Соціалістичної Республіки в особі її найвищих органів державної влади і управління підлягають:

- 1) прийняття Конституції Української РСР, внесення до неї змін;
- 2) контроль за додержанням Конституції Української РСР;
- 3) законодавство Української РСР;
- 4) охорона державного порядку, прав і свобод громадян;
- 5) встановлення порядку організації і діяльності республіканських і місцевих органів державної влади і управління;

- 6) проведення єдиної соціально-економічної політики, керівництво економікою Української РСР; забезпечення науково-технічного прогресу і здійснення заходів щодо раціонального використання і охорони природних ресурсів;

- 7) розроблення і затвердження державних планів економічного і соціального розвитку Української РСР, затвердження звітів про їх виконання;

- 8) розроблення і затвердження державного бюджету Української РСР, затвердження звіту про його виконання; керівництво здійсненням бюджетів областей і міст республіканського підпорядкування;

- 9) встановлення відповідно до законодавства СРСР доходів, що надходять на утворення державного бюджету Української РСР;

- 10) керівництво галузями народного господарства союзно-республіканського підпорядкування, об'єднаннями і підприємствами республіканського підпорядкування;

- 11) керівництво житловим і комунальним господарством, торгівлею і громадським харчуванням, побутовим обслуговуванням населення, житловим будівництвом і благоустроєм міст та інших населених пунктів, шляховим будівництвом і транспортом;

- 12) встановлення порядку користування землею, надрами, водами, лісами; охорона навколишнього середовища;

- 13) керівництво народною освітою, культурними і науковими організаціями і установами в Українській РСР, охороною здоров'я, фізичною культурою і спортом, соціальним забезпеченням; охорона пам'яток історії і культури;

- 14) амністія і помилування громадян, засуджених судами Української РСР;

- 15) представництво Української РСР у міжнародних відносинах;

- 16) вирішення інших питань республіканського значення.

Стаття 73. Українська РСР бере участь у вирішенні питань, віднесених до відання Союзу РСР, у Верховній Раді СРСР, Президії Верховної Ради СРСР, Уряді СРСР та інших органах Союзу РСР.

Українська РСР забезпечує комплексний економічний і соціальний розвиток на своїй території, сприяє здійсненню на цій території повноважень Союзу РСР, проводить у життя рішення найвищих органів державної влади і управління СРСР.

У питаннях, що належать до її відання, Українська РСР координує і контролює діяльність підприємств, установ і організацій союзного підпорядкування.

Стаття 74. Українська РСР має право вступати у відносини з іноземними державами, укладати з ними договори і обмінюватися дипломатичними і консульськими представниками, брати участь у діяльності міжнародних організацій.

Стаття 75. Суверенні права Української РСР відповідно до Конституції СРСР охороняються Союзом РСР.

Глава 8 Адміністративно-територіальний устрій Української РСР

Стаття 76. Віданню Української Радянської Соціалістичної Республіки підлягає визначення обласного, районного поділу і вирішення інших питань адміністративно-територіального устрою республіки.

Стаття 77. В Українській Радянській Соціалістичній Республіці є області: Вінницька, Волинська, Ворошиловградська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Кримська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Ровенська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька і Чернігівська.

Містами республіканського підпорядкування в Українській РСР є Київ і Севастополь.

IV. РАДИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНСЬКОЇ РСР І ПОРЯДОК ЇХ ОБРАННЯ

Глава 9 Система і принцип діяльності Рад народних депутатів

Стаття 78. Ради народних депутатів — Верховна Рада Української РСР, обласні, районні, міські, районні в містах, селищні та сільські Ради народних депутатів — становлять єдину систему органів державної влади.

Стаття 79. Строк повноважень Верховної Ради Української РСР — п'ять років.

Строк повноважень місцевих Рад народних депутатів — два з половиною роки.

Вибори до Рад народних депутатів призначаються не пізніше як за два місяці до закінчення строку повноважень відповідних Рад.

Стаття 80. Найважливіші питання, віднесені до відання відповідних Рад народних депутатів, розглядаються і вирішуються на їх сесіях.

Ради народних депутатів обирають постійні комісії, створюють виконавчі і розпорядчі, а також інші підзвітні їм органи.

Стаття 81. Ради народних депутатів утворюють органи народного контролю, який поєднує державний контроль з громадським контролем трудящих на підприємствах, у колгоспах, установах і організаціях.

Органи народного контролю контролюють виконання державних планів і завдань; ведуть боротьбу з порушеннями державної дисципліни, проявами місництва, відомчого підходу до справи, з безгосподарністю й марнотратством, тяганиною і бюрократизмом; сприяють удосконаленню роботи державного апарату.

Стаття 82. Ради народних депутатів безпосередньо і через створювані ними органи керують усіма галузями державного, господарського і соціально-культурного будівництва, приймають рішення, забезпечують їх виконання, здійснюють контроль за проведенням рішень у життя.

Стаття 83. Діяльність Рад народних депутатів будується на основі колективного, вільного, ділового обговорення і вирішення питань, гласності, регулярної звітності виконавчих і розпорядчих органів, інших створюваних Радами органів перед Радами та населенням, широкого залучення громадян до участі в їх роботі.

Ради народних депутатів і створювані ними органи систематично інформують населення про свою роботу і прийняті рішення.

Глава 10 Виборча система

Стаття 84. Вибори депутатів до всіх Рад народних депутатів проводяться на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні.

Стаття 85. Вибори депутатів є загальними: всі громадяни Української РСР, які досягли 18 років, мають право обирати та бути обраними, за винятком осіб, визнаних у встановленому законом порядку божевільними.

Стаття 86. Вибори депутатів є рівними: кожний виборець має один голос; усі виборці беруть участь у виборах на рівних засадах.

Стаття 87. Вибори депутатів є прямими: депутати всіх Рад народних депутатів обираються громадянами безпосередньо.

Стаття 88. Голосування під час виборів депутатів є таємним: контроль за волевиявленням виборців не допускається.

Стаття 89. Право висування кандидатів у депутати належить організаціям Комуністичної партії Радянського Союзу, професійних спілок. Всесоюзної Ленінської Комуністичної Спілки Молоді, кооперативним та іншим громадським організаціям, трудовим колективам, а також зборам військовослужбовців по військових частинах.

Громадянам Української РСР і громадським організаціям гарантується вільне і всебічне обговорення політичних, ділових і особистих якостей кандидатів у депутати, а також право агітації на зборах, у пресі, по телебаченню, радіо.

Витрати, пов'язані з проведенням виборів до Рад народних депутатів, провадяться за рахунок держави.

Стаття 90. Вибори депутатів до Рад народних депутатів проводяться по виборчих округах.

Громадянин Української РСР не може, як правило, бути обраний більш як до двох Рад народних депутатів. Проведення виборів до Рад забезпечують виборчі комісії, які утворюються з представників від громадських організацій, трудових колективів і зборів військовослужбовців по військових частинах.

Порядок проведення виборів до Рад народних депутатів визначається законами Союзу РСР і Української РСР.

Стаття 91. Виборці дають накази своїм депутатам.

Відповідні Ради народних депутатів розглядають накази виборців, враховують їх при розробленні планів економічного і соціального розвитку і складанні бюджету, організують виконання наказів та інформують громадян про їх реалізацію.

Глава 11 Народний депутат

Стаття 92. Депутати є повноважними представниками народу в Радах народних депутатів.

Беручи участь у роботі Рад, депутати вирішують питання державного, господарського і соціально-культурного будівництва, організують проведення рішень Рад у життя, здійснюють контроль за роботою державних органів, підприємств, установ і організацій.

У своїй діяльності депутат керується загальнодержавними інтересами, враховує запити населення виборчого округу, добивається втілення в життя наказів виборців.

Стаття 93. Депутат здійснює свої повноваження, не пориваючи з виробничою або службовою діяльністю.

На час сесій Ради, а також для здійснення депутатських повноважень в інших випадках, передбачених законом, депутат звільняється від виконання виробничих або службових обов'язків із збереженням середнього заробітку за місцем постійної роботи.

Стаття 94. Депутат має право запиту до відповідних державних органів і службових осіб, які зобов'язані дати відповідь на запит на сесії Ради.

Депутат має право звертатися до всіх державних і громадських органів, підприємств, установ, організацій у питаннях депутатської діяльності і брати участь у розгляді поставлених ним питань. Керівники відповідних державних і громадських органів, підприємств, установ і організацій зобов'язані невідкладно приймати депутата і розглядати його пропозиції у встановлені строки.

Стаття 95. Депутатові забезпечуються умови для безперешкодного й ефективного здійснення його прав і обов'язків.

Недоторканність депутатів, а також інші гарантії депутатської діяльності встановлюються Законом про статус депутатів та іншими законодавчими актами Союзу РСР і законодавчими актами Української РСР.

Стаття 96. Депутат зобов'язаний звітувати про свою роботу і роботу Ради перед виборцями, а також перед колективами та громадськими організаціями, які висунули його кандидатом у депутати.

Депутат, який не виправдав довір'я виборців, може бути в будь-який час відкликаний за рішенням більшості виборців у встановленому законом порядку.

V. НАЙВИЩІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І УПРАВЛІННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Глава 12 Верховна Рада Української РСР

Стаття 97. Найвищим органом державної влади Української РСР є Верховна Рада Української РСР.

Верховна Рада Української РСР правомочна вирішувати всі питання, віднесені Конституцією СРСР і цією Конституцією до відання Української РСР.

Прийняття Конституції Української РСР, внесення до неї змін; затвердження державних планів економічного і соціального розвитку Української РСР, державного бюджету Української РСР і звітів про їх виконання; утворення підзвітних їй органів здійснюються виключно Верховною Радою Української РСР.

Закони Української РСР приймаються Верховною Радою Української РСР або народним голосуванням (референдумом), що проводиться за рішенням Верховної Ради Української РСР.

Стаття 98. Верховна Рада Української РСР обирається громадянами Української РСР у складі 650 депутатів по виборчих округах з рівною кількістю населення.

Верховна Рада Української РСР за поданням обираної нею мандатної комісії приймає рішення про визнання повноважень депутатів, а в разі порушення законодавства про вибори — про визнання виборів окремих депутатів недійсними.

Стаття 99. Верховна Рада Української РСР обирає Голову Верховної Ради і чотирьох його заступників.

Голова Верховної Ради Української РСР керує засіданнями Верховної Ради Української РСР і видає її внутрішнім розпорядком.

Стаття 100. Сесії Верховної Ради Української РСР скликаються двічі на рік. Позачергові сесії скликаються Президією Верховної Ради Української РСР з її ініціативи, а також за пропозицією не менш як третини депутатів Верховної Ради Української РСР.

Сесія Верховної Ради Української РСР складається з засідань Верховної Ради Української РСР, а також засідань постійних та інших комісій Верховної Ради Української РСР, що проводяться в період між ними.

Стаття 101. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді Української РСР належить Президії Верховної Ради Української РСР, Раді Міністрів Української РСР, постійним та іншим комісіям Верховної Ради Української РСР, депутатам Верховної Ради Української РСР, Верховному Суду Української РСР, Прокуророві Української РСР.

Право законодавчої ініціативи мають також громадські організації в особі їх республіканських органів.

Стаття 102. Проекти законів та інші питання, внесені на розгляд Верховної Ради Української РСР, обговорюються на її засіданнях. В разі необхідності проект закону або відповідне питання можуть бути передані для попереднього або додаткового розгляду в одну або кілька комісій.

Закони Української РСР, постанови та інші акти Верховної Ради Української РСР вважаються прийнятими, якщо за них проголосувала більшість від загальної кількості депутатів Верховної Ради Української РСР.

Проекти законів Української РСР та інші важливі питання державного життя республіки рішенням Верховної Ради Української РСР або Президії Верховної Ради Української РСР можуть бути винесені на народне обговорення.

Стаття 103. Закони Української РСР, постанови та інші акти Верховної Ради Української РСР публікуються українською і російською мовами за підписами Голови і Секретаря Президії Верховної Ради Української РСР.

Стаття 104. Депутат Верховної Ради Української РСР має право звернутися із запитом до Ради Міністрів Української РСР, до міністрів та керівників інших органів, утворених Верховною Радою Української РСР, а також до керівників розташованих на території Української РСР підприємств, установ і організацій союзного підпорядкування з питань, віднесених до відання Української РСР. Рада Міністрів Української РСР або службова особа, до якої звернуто запит, зобов'язані дати усну чи письмову відповідь на даній сесії Верховної Ради Української РСР.

Стаття 105. Депутат Верховної Ради Української РСР не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, арештований або підданий заходам адміністративного стягнення, які накладаються в судовому порядку, без згоди Верховної Ради Української РСР, а в період між її сесіями — без згоди Президії Верховної Ради Української РСР.

Стаття 106. Верховна Рада Української РСР обирає Президію Верховної Ради Української РСР — постійно діючий орган Верховної Ради Української РСР, що є підзвітним їй в усій своїй діяльності і здійснює в межах, передбачених цією Конституцією, функції найвищого органу державної влади Української РСР у період між її сесіями.

Стаття 107. Президія Верховної Ради Української РСР обирається з числа депутатів у складі Голови Президії Верховної Ради, трьох заступників Голови, Секретаря Президії і двадцяти членів Президії Верховної Ради Української РСР.

Стаття 108. Президія Верховної Ради Української РСР:

1) призначає вибори до Верховної Ради Української РСР і місцевих Рад народних депутатів;

2) скликає сесії Верховної Ради Української РСР;

3) координує діяльність постійних комісій Верховної Ради Української РСР;

4) здійснює контроль за додержанням Конституції Української РСР;

5) дає тлумачення законів Української РСР;

6) визначає порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР; встановлює і змінює межі і районний поділ областей; утворює райони і райони в містах; перетворює селища в міста; встановлює підпорядкованість міст; провадить перейменування районів, міст, районів у містах, селищ та інших населених пунктів;

7) здійснює керівництво діяльністю місцевих Рад народних депутатів;

8) скасовує постанови і розпорядження Ради Міністрів Української РСР, рішення обласних, міських (міст республіканського підпорядкування) Рад народних депутатів у разі невідповідності їх законові;

9) призначає вироби до районних (міських) народних судів;

10) встановлює і присвоює почесні звання Української РСР; нагороджує Почесною Грамотою і Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР;

11) приймає до громадянства Української РСР; вирішує питання про надання притулку;

12) видає акти про амністію і здійснює помилування громадян, засуджених судами Української РСР;

13) ратифікує і денонсує міжнародні договори Української РСР;

14) призначає і відкликає дипломатичних представників Української РСР в іноземних державах і при міжнародних організаціях;

15) приймає вірчі і відкличні грамоти акредитованих при ній дипломатичних представників іноземних держав;

16) здійснює інші повноваження, встановлені Конституцією і законами Української РСР.

Стаття 109. Президія Верховної Ради Української РСР у період між сесіями Верховної Ради з наступним поданням на її затвердження на черговій сесії:

1) вносить у разі необхідності зміни до чинних законодавчих актів Української РСР;

2) утворює, області;

3) за пропозицією Ради Міністрів Української РСР утворює і ліквідує міністерства і державні комітети Української РСР;

4) за поданням Голови Ради Міністрів Української РСР звільняє з посади і призначає окремих осіб, які входять до складу Ради Міністрів Української РСР.

Стаття 110. Президія Верховної Ради Української РСР видає укази і приймає постанови.

Стаття 111. Після закінчення повноважень Верховної Ради Української РСР Президія Верховної Ради Української РСР зберігає свої повноваження аж до утворення новообраною Верховною Радою Української РСР нової Президії.

Новообрана Верховна Рада Української РСР скликається Президією Верховної Ради Української РСР попереднього складу не пізніше як через два місяці після виборів.

Стаття 112. Верховна Рада Української РСР обирає з числа депутатів постійні комісії для попереднього розгляду і підготовки питань, що належать до відання Верховної Ради Української РСР, а також для сприяння проведенню в життя законів Української РСР та інших рішень Верховної Ради Української РСР і її Президії, контролю за діяльністю державних органів і організацій.

Верховна Рада Української РСР створює, коли визнає за необхідне, слідчі, ревізійні та інші комісії в будь-якому питанні, віднесеному до відання Української РСР.

Всі державні і громадські органи, організації і службові особи зобов'язані виконувати вимоги комісій Верховної Ради Української РСР, подавати їм необхідні матеріали та документи.

Рекомендації комісій підлягають обов'язковому розглядові державними і громадськими органами, установами та організаціями. Про результати розгляду або про вжиті заходи повинні бути повідомлені комісії у встановлений строк.

Стаття 113. Верховна Рада Української РСР здійснює контроль за діяльністю всіх підзвітних їй державних органів.

Верховна Рада Української РСР утворює Комітет народного контролю Української РСР, який очолює систему органів народного контролю в республіці.

Стаття 114. Порядок діяльності Верховної Ради Української РСР і її органів визначається Регламентом Верховної Ради Української РСР та іншими законами Української РСР, які видаються на основі цієї Конституції.

Глава 13 Рада Міністрів Української РСР

Стаття 115. Рада Міністрів Української РСР — Уряд Української РСР — є найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади Української РСР.

Стаття 116. Рада Міністрів Української РСР утворюється Верховною Радою Української РСР у складі Голови Ради Міністрів, перших заступників і заступників Голови, міністрів Української РСР, голів державних комітетів Української РСР.

За поданням Голови Ради Міністрів Української РСР Верховна Рада Української РСР може включити до складу Уряду Української РСР керівників інших органів і організацій Української РСР.

Рада Міністрів Української РСР складає свої повноваження перед новообраною Верховною Радою Української РСР на її першій сесії.

Стаття 117. Рада Міністрів Української РСР є відповідальною перед Верховною Радою Української РСР і їй підзвітною, а в період між сесіями Верховної Ради Української РСР — перед Президією Верховної Ради Української РСР, якій є підзвітною.

Рада Міністрів Української РСР регулярно звітує про свою роботу перед Верховною Радою Української РСР.

Стаття 118. Рада Міністрів Української РСР правомочна вирішувати всі питання державного управління, віднесені до відання Української РСР, оскільки вони не входять, згідно з Конституцією, до компетенції Верховної Ради Української РСР і Президії Верховної Ради Української РСР.

У межах своїх повноважень Рада Міністрів Української РСР:

1) забезпечує керівництво народним господарством і соціально-культурним будівництвом; розробляє і здійснює заходи щодо забезпечення зростання добробуту і культури народу, щодо розвитку науки і техніки, раціонального використання й охорони природних ресурсів; сприяє здійсненню заходів щодо зміцнення грошової і кредитної системи, щодо організації державного страхування та єдиної системи обліку і статистики; бере участь у проведенні єдиної політики цін, оплати праці, соціального забезпечення; організує управління промисловими, будівельними, сільськогосподарськими підприємствами і об'єднаннями, підприємствами транспорту і зв'язку, а також іншими організаціями й установами республіканського і місцевого підпорядкування;

2) розробляє і вносить у Верховну Раду Української РСР поточні і перспективні державні плани економічного і соціального розвитку Української РСР, державний бюджет Української РСР;

вживає заходів щодо здійснення державних планів і бюджету республіки; подає Верховній Раді Української РСР звіти про виконання планів і виконання бюджету Української РСР;

3) забезпечує комплексний економічний і соціальний розвиток Української РСР, економічних районів, областей і міст республіканського підпорядкування; координує і контролює діяльність підприємств, установ і організацій союзного підпорядкування з питань, віднесених до відання Української РСР;

4) здійснює заходи щодо захисту інтересів держави, охорони соціалістичної власності і громадського порядку, щодо забезпечення та захисту прав і свобод громадян;

5) вживає заходів у межах, встановлених Конституцією СРСР, щодо забезпечення державної безпеки і обороноздатності країни;

6) здійснює керівництво діяльністю виконавчих комітетів місцевих Рад народних депутатів;

7) утворює в разі необхідності комітети, головні управління та інші відомства при Раді Міністрів Української РСР у справах господарського і соціально-культурного будівництва;

8) здійснює, виходячи з установленого Союзом РСР порядку, керівництво в галузі відносин Української РСР з іноземними державами та її участі в діяльності міжнародних організацій.

Стаття 119. Для вирішення питань, зв'язаних із забезпеченням керівництва народним господарством, та інших питань державного управління як постійний орган Ради Міністрів Української РСР діє Президія Ради Міністрів Української РСР у складі Голови Ради Міністрів, перших заступників і заступників Голови, а також інших членів Уряду відповідно до Закону про Раду Міністрів Української РСР.

Стаття 120. Рада Міністрів Української РСР на основі і на виконання законів СРСР та інших рішень Верховної Ради СРСР і її Президії, законів Української РСР та інших рішень Верховної Ради Української РСР і її Президії, постанов і розпоряджень Ради Міністрів СРСР видає постанови і розпорядження, організує та перевіряє їх виконання. Постанови і

розпорядження Ради Міністрів Української РСР є обов'язковими до виконання на всій території Української РСР.

Стаття 121. Рада Міністрів Української РСР в межах своєї компетенції має право скасовувати рішення і розпорядження виконавчих комітетів обласних, міських (міст республіканського підпорядкування) Рад народних депутатів, акти міністерств Української РСР, державних комітетів Української РСР, інших підвідомчих їй органів.

Стаття 122. Рада Міністрів Української РСР об'єднує і спрямовує роботу союзно-республіканських і республіканських міністерств і державних комітетів Української РСР, інших підвідомчих їй органів.

Союзно-республіканські міністерства і державні комітети Української РСР керують дорученими їм галузями управління або здійснюють міжгалузеве управління, підлягаючи як Раді Міністрів Української РСР, так і відповідному союзно-республіканському міністерству або державному комітету СРСР.

Республіканські міністерства і державні комітети Української РСР керують дорученими їм галузями управління або здійснюють міжгалузеве управління, підлягаючи Раді Міністрів Української РСР.

Міністерства і державні комітети Української РСР несуть відповідальність за стан і розвиток доручених їм сфер управління; в межах своєї компетенції видають акти на основі і на виконання законів СРСР, інших рішень Верховної Ради СРСР і її Президії, законів Української РСР, інших рішень Верховної Ради Української РСР і її Президії, постанов і розпоряджень Ради Міністрів СРСР, постанов і розпоряджень Ради Міністрів Української РСР, актів відповідних міністерств і державних комітетів СРСР; організують і перевіряють їх виконання.

Стаття 123. Компетенція Ради Міністрів Української РСР і її Президії, порядок їх діяльності, відносини Ради Міністрів з іншими державними органами, а також перелік союзно-республіканських міністерств і державних комітетів Української РСР визначається на основі цієї Конституції Законом про Раду Міністрів Української РСР.

VI. МІСЦЕВІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР

Глава 14 Місцеві Ради народних депутатів

Стаття 124. Органами державної влади в областях, районах, містах, районах у містах, селищах і селах Української РСР є обласні, районні в містах, селищні, сільські Ради народних депутатів.

Стаття 125. Місцеві Ради народних депутатів вирішують усі питання місцевого значення, виходячи із загальнодержавних інтересів та інтересів громадян, які проживають на території Ради, проводять у життя рішення вищестоящих державних органів, керують діяльністю нижчестоящих Рад народних депутатів, беруть участь в обговоренні питань республіканського й загальносоюзного значення, вносять з цих питань свої пропозиції.

Місцеві Ради народних депутатів керують на своїй території державним, господарським і соціально-культурним будівництвом; затверджують плани економічного і соціального розвитку, місцевий бюджет і звіти про їх виконання; здійснюють керівництво підпорядкованими їм державними органами, підприємствами, установами й організаціями; забезпечують додержання законів, охорону державного і громадського порядку, прав громадян; сприяють зміцненню обороноздатності країни.

Стаття 126. У межах своїх повноважень місцеві Ради народних депутатів забезпечують комплексний економічний і соціальний розвиток на їх території; здійснюють контроль за додержанням законодавства розташованими на цій території підприємствами, установами й організаціями вищестоящого підпорядкування; координують і контролюють їх діяльність у галузі землекористування, охорони природи, будівництва, благоустрою, використання трудових ресурсів, виробництва товарів

народного споживання, соціально-культурного, побутового та іншого обслуговування населення.

Стаття 127. Місцеві Ради народних депутатів приймають рішення в межах повноважень, наданих їм законодавством Союзу РСР і Української РСР.

Рішення місцевих Рад є обов'язковими для виконання всіма розташованими на території Ради підприємствами, установами й організаціями, а також службовими особами і громадянами.

Стаття 128. Сесії місцевих Рад народних депутатів скликаються їх виконавчими комітетами не менш як чотири рази на рік.

Коло питань, які вирішуються виключно на сесіях, встановлюється законами про місцеві Ради народних депутатів.

Стаття 129. Місцеві Ради народних депутатів мають право скасовувати акти нижчестоящих Рад народних депутатів у разі невідповідності цих актів законодавству.

Стаття 130. Місцеві Ради народних депутатів обирають з числа депутатів постійні комісії для попереднього розгляду та підготовки питань, що належать до відання місцевих Рад, а також для сприяння проведенню в життя рішень Рад, їх виконавчих комітетів і вищестоящих органів державної влади і управління, контролю за діяльністю державних органів, підприємств, установ і організацій.

Рекомендації постійних комісій місцевих Рад підлягають обов'язковому розглядові відповідними державними і громадськими органами, підприємствами, установами та організаціями. Про результати розгляду або про вжиті заходи повинні бути повідомлені комісії у встановлений строк.

Стаття 131. Місцеві Ради народних депутатів здійснюють свою діяльність у тісному зв'язку з громадськими організаціями і трудовими колективами, виносять найважливіші питання на обговорення громадян, залучають їх до роботи постійних комісій, виконавчих комітетів та інших підзвітних Радам органів, сприяють роботі місцевих добровільних товариств, розвивають громадську самодіяльність населення.

Глава 15 Виконавчі комітети місцевих Рад народних депутатів

Стаття 132. Виконавчими і розпорядчими органами місцевих Рад народних депутатів є виконавчі комітети, що обираються ними з числа депутатів, у складі голови, заступників голови, секретаря і членів виконавчого комітету.

Виконавчі комітети не менш як один раз на рік звітують перед Радами, що їх обрали, а також на зборах трудових колективів і за місцем проживання громадян.

Стаття 133. Виконавчі комітети місцевих Рад народних депутатів є безпосередньо підзвітними як Раді, що їх обрала, так і вищестоящому виконавчому і розпорядчому органу.

Стаття 134. Виконавчі комітети місцевих Рад народних депутатів керують державним, господарським і соціально-культурним будівництвом на території відповідних Рад на основі рішень Рад, що їх обрали, і вищестоящих органів державної влади і управління, забезпечують виконання цих рішень, здійснюють контроль за проведенням їх у життя.

Виконавчі комітети місцевих Рад народних депутатів скликають сесії Рад; координують роботу постійних комісій Рад; сприяють депутатам у здійсненні їх повноважень; організують виконання рішень Рад і вищестоящих органів державної влади та управління, також наказів виборів; керують підпорядкованими їм органами управління.

Стаття 135. Виконавчі комітети місцевих Рад народних депутатів приймають рішення і видають розпорядження в межах повноважень, наданих їм законодавством Союзу РСР і Української РСР.

Стаття 136. Виконавчі комітети місцевих Рад народних депутатів мають право скасовувати рішення і розпорядження виконавчих комітетів нижчестоящих Рад народних депутатів.

Стаття 137. Після закінчення повноважень місцевих Рад народних депутатів їх виконавчі комітети зберігають свої повноваження аж до обрання Радами народних депутатів нового скликання виконавчих комітетів.

Стаття 138. Відділи і управління виконавчих комітетів утворюються обласними, районними, міськими, районними в містах Радами народних депутатів.

Відділи і управління виконавчих комітетів Рад народних депутатів керують дорученими їм галузями управління і підпорядковуються у своїй діяльності як відповідній Раді та її виконавчому комітетові, так і вищестоящому галузевому органу державного управління.

Перелік відділів і управлінь виконавчих комітетів місцевих Рад народних депутатів і порядок їх утворення встановлюються законодавством Союзу РСР і Української РСР.

VII. ДЕРЖАВНИЙ ПЛАН ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ РСР І ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Глава 16 Державний план економічного і соціального розвитку Української РСР

Стаття 139. Державний план економічного і соціального розвитку Української РСР є складовою частиною державного плану економічного і соціального розвитку СРСР.

Поточні і перспективні державні плани економічного і соціального розвитку Української РСР мають на меті забезпечення комплексного економічного і соціального розвитку на території республіки відповідно до основних завдань і напрямів економічного і соціального розвитку СРСР.

Стаття 140. Державні плани економічного і соціального розвитку Української РСР визначають завдання в галузі економіки і соціально-культурного будівництва, містять цільові комплексні програми, плани розвитку галузей народного господарства і економічних районів на території Української РСР, включають в себе плани економічного і соціального розвитку областей та міст республіканського підпорядкування.

Стаття 141. Державний план економічного і соціального розвитку Української РСР розробляється Радою Міністрів Української РСР, виходячи із державного плану економічного і соціального розвитку СРСР, на основі проектів планів міністерств, державних комітетів та інших органів державного управління Української РСР, місцевих Рад народних депутатів.

До державного плану економічного і соціального розвитку Української РСР включаються основні показники планів підприємств, установ і організацій союзного підпорядкування, які знаходяться на території Української РСР.

Розробка планів економічного і соціального розвитку здійснюється з урахуванням пропозицій колективів підприємств, установ і організацій, а також громадських організацій.

Стаття 142. Рада Міністрів Української РСР вносить державний план економічного і соціального розвитку Української РСР на розгляд Верховної Ради Української РСР.

Верховна Рада Української РСР по доповіді Ради Міністрів Української РСР і висновку Планово-бюджетної та інших постійних комісій Верховної Ради Української РСР обговорює і затверджує державний план економічного і соціального розвитку Української РСР.

Стаття 143. Рада Міністрів Української РСР організує виконання державного плану економічного і соціального розвитку Української РСР та вживає заходів щодо зміцнення планової дисципліни.

Стаття 144. Звіти про виконання державних планів економічного і соціального розвитку Української РСР розглядаються і затверджуються Верховною Радою Української РСР. Загальні показники виконання планів публікуються для загального відома.

Глава 17 Державний бюджет Української РСР

Стаття 145. Державний бюджет Української РСР є складовою частиною єдиного державного бюджету СРСР.

Стаття 146. Державний бюджет Української РСР об'єднує республіканський бюджет Української РСР і місцеві бюджети.

Розмежування доходів і видатків державного бюджету Української РСР між республіканським і місцевими бюджетами визначається Законом Української РСР про бюджетні права Української РСР і місцевих Рад народних депутатів.

Стаття 147. Державний бюджет Української РСР розробляється Радою Міністрів Української РСР на основі державних планів економічного і соціального розвитку Союзу СРСР і затверджується Верховною Радою Української РСР по доповіді Ради Міністрів Української РСР і висновку Планово-бюджетної та інших постійних комісій Верховної Ради Української РСР.

Стаття 148. Звіт про виконання державного бюджету Української РСР затверджується Верховною Радою Української РСР. Загальні показники виконання бюджету публікуються для загального відома.

VIII. ПРАВОСУДДЯ, АРБИТРАЖ І ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД

Глава 18 Суд і арбітраж

Стаття 149. Правосуддя в Українській РСР здійснюється тільки судом.

Судами Української РСР є Верховний Суд Української РСР, обласні суди, Київський міський суд, районні (міські) народні суди. Організація і порядок діяльності судів Української РСР визначаються законами Союзу РСР і Української РСР.

Стаття 150. Всі суди Української РСР утворюються на засадах виборності суддів і народних засідателів.

Народні судді районних (міських) народних судів обираються громадянами району (міста) на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні строком на п'ять років, Народні засідателі районних (міських) народних судів обираються на зборах громадян за місцем їх роботи або проживання відкритим голосуванням строком на два з половиною роки.

Вищестоящі суди обираються відповідними Радами народних депутатів строком на п'ять років.

Судді і народні засідателі є відповідальними перед виборцями або органами, що їх обрали, звітують перед ними й можуть бути ними відкликані у встановленому законом порядку.

Стаття 151. Верховний Суд Української РСР є найвищим судовим органом Української РСР і здійснює нагляд за судовою діяльністю судів республіки.

Верховний Суд Української РСР обирається Верховною Радою Української РСР у складі Голови, його заступників, членів і народних засідателів.

Стаття 152. Розгляд цивільних і кримінальних справ у всіх судах здійснюється колегіальне; в суді першої інстанції — з участю народних засідателів. Народні засідателі при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді.

Стаття 153. Суддя і народні засідателі є незалежними й підкоряються тільки законові.

Стаття 154. Правосуддя в Українській РСР здійснюється на засадах рівності громадян перед законом і судом.

Стаття 155. Розгляд справ у всіх судах є відкритим. Слухання справ у закритому засіданні суду допускається лише у випадках, встановлених законом, з додержанням при цьому всіх правил судочинства.

Стаття 156. Обвинуваченому забезпечується право на захист.

Стаття 157. Судочинство в Українській РСР провадиться українською мовою або мовою більшості населення цієї місцевості. Особам, що беруть участь у справі і не володіють мовою, якою провадиться судочинство, забезпечується право повного ознайом-

лення з матеріалами справи, участь у судових діях через перекладача і право виступати в суді рідною мовою.

Стаття 158. Ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину, а також підданий кримінальному покаранню інакше як за вироком суду й відповідно до закону.

Стаття 159. Для подання юридичної допомоги громадянам і організаціям діють колегії адвокатів. У випадках, передбачених законодавством, юридична допомога громадянам подається безплатно.

Організація і порядок діяльності адвокатури визначаються законодавством Союзу РСР і Української РСР.

Стаття 160. У судочинстві в цивільних і кримінальних справах допускається участь представників громадських організацій і трудових колективів.

Стаття 161. Вирішення господарських спорів між підприємствами, установами й організаціями здійснюється органами державного арбітражу в межах їх компетенції.

Глава 19 Прокуратура

Стаття 162. Найвищий нагляд за точним і однаковим виконанням законів усіма міністерствами, державними комітетами ч відомствами, підприємствами, установами та організаціями, виконавчими і розпорядчими органами місцевих Рад народних депутатів, колгоспами, кооперативними та іншими громадськими організаціями, службовими особами, а також громадянами на території Української РСР здійснюється Генеральним прокурором СРСР і підлеглими йому Прокурором Української РСР і нижчестоящими прокурорами.

Стаття 163. Прокурор Української РСР і прокурори областей призначаються Генеральним прокурором СРСР. Районні та міські прокурори призначаються Прокурором Української РСР і затверджуються Генеральним прокурором СРСР.

Стаття 164. Строк повноважень Прокурора Української РСР і всіх нижчестоящих прокурорів — п'ять років.

Стаття 165. Органи прокуратури здійснюють свої повноваження незалежно від будь-яких місцевих органів, підлягаючи тільки Генеральному прокуророві СРСР.

ІХ. ГЕРБ, ПРАПОР, ГІМН І СТОЛИЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Стаття 166. Державний герб Української Радянської Соціалістичної Республіки являє собою зображення серпа і молота, розміщених на щиті у променях сонця і в обрамленні колосся, з написом на стрічці: внизу вінка — «Українська РСР», на правому витку — «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!». Над щитом між колоссям — п'ятикутна зірка.

Стаття 167. Державний прапор Української Радянської Соціалістичної Республіки являє собою прямокутне полотнище, яке складається з двох горизонтально розташованих кольорових смуг: верхньої — червоного кольору, яка становить дві третини ширини прапора, і нижньої — лазурного кольору, яка становить одну третину ширини прапора, з зображенням у його верхній частині, на відстані однієї третини довжини від древка, золотих серпа й молота і над ними червоної п'ятикутної зірки, обрамленої золотою каймою. Відношення ширини прапора до його довжини — 1:2.

Стаття 168. Державний гімн Української Радянської Соціалістичної Республіки затверджується Президією Верховної Ради Української РСР.

Стаття 169. Столицею Української Радянської Соціалістичної Республіки є місто Київ.

Х. ДІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РСР І ПОРЯДОК ЇЇ ЗМІНИ

Стаття 170. Всі закони та інші акти державних органів Української РСР видаються на основі і відповідно до цієї Конституції.

Стаття 171. Зміна Конституції Української РСР провадиться рішенням Верховної Ради Української РСР, прийнятим більшістю не менш як дві третини від загальної кількості депутатів.

Історія української Конституції. / Упорядники Слюсаренко А., Томенко В. – К.: Видавництво «Право», 1997. – С.236 - 277.